

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

**РЕГЛАМЕНТАЦІЯ
ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

*Збірник матеріалів науково-практичного семінару
для молодих вчених, аспірантів та студентів*

м. Київ, 05 жовтня 2023 року

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 341.328(062.552)
Р32

*Рекомендовано до друку Вченою радою
НДІ правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України
26 жовтня 2023 року, протокол № 11*

Редакційна колегія:

Атаманчук Н. І., Гриняк А. Б., Міловська Н. В.

Відповідальний редактор:

Міловська Н. В.

Р32 **Регламентация** договірних відносин в умовах воєнного стану : збірник матеріалів науково-практичного семінару для молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Київ, 05 жовтня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 140 с.

ISBN 978-617-8263-79-9

05 жовтня 2023 року у Науково-дослідному інституті правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України Радою молодих вчених проведено науково-практичний семінар для молодих вчених, аспірантів та студентів «Регламентация договірних відносин в умовах воєнного стану», у якому взяли участь молоді вчені, аспіранти та студенти, а також працівники з практичним досвідом роботи.

До збірника увійшли тези доповідей з питань особливостей правового регулювання договірних відносин, впливу форс-мажорних обставин на договірні відносини, регламентації договірних відносин у міжнародному приватному праві, особливості медіації в договірних відносинах в умовах воєнного стану та інші проблемні питання.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, студентам, аспірантам, докторантам та всім, хто цікавиться актуальними питаннями правового регулювання договірних відносин.

УДК 341.328(062.552)

© Науково-дослідний інститут правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України, 2023

© Видавництво «Юридика», 2023

© Автори, 2023

ISBN 978-617-8263-79-9

ЗМІСТ

Засвідчення форс-мажорних обставин в умовах воєнного стану Антонова О. Р., Клімовська А. О.	7
Перспективи податкової медіації в Україні в умовах воєнного стану Атаманчук Н. І.	10
Свобода договору: євроінтеграційний контекст Давидова І. В.	14
Гармонізація законодавства України у сфері договірних відносин еквайрингу до права Європейського Союзу Міловська Н. В.	16
Контроль за якістю надання брокерських послуг згідно укладених договорів доручення Гузенко О. П.	19
Використання конструкції договору про спільну діяльність в сфері державно-приватного партнерства Гуцуляк В. К.	22
Особливості вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану Денисяк Н. М.	25
Договір доручення як юридична підстава здійснення митної брокерської діяльності Кадала В. В.	28
Туризм в умовах воєнного стану Камінська Н. С.	32
Прогресивність медіації у контексті сучасних реалій Козакевич О. М.	35
Проблематика правового регулювання договору про переведення права вимоги дебіторської заборгованості платника податків на контролюючий орган: в контексті податкової безпеки України в умовах воєнного стану Коломієць П. В.	39
Операції з добровільної передачі або відчуження авто для потреб Збройних Сил України Купчак М. Я.	43

Форс-мажорні обставини при виконанні договорів страхування здоров'я на випадок хвороби в умовах воєнного стану Бакун С. С.	45
Особливості законодавчого регулювання надання медичної допомоги під час воєнного стану в Україні Безнос К. О.	49
Вплив форс-мажорних обставин на договірні відносини в умовах воєнного стану: судова практика Белікова А. О.	53
Правове регулювання діяльності банківської системи Національним банком України в умовах воєнного стану Биндюк К. Г., Севаст'яненко О. В.	58
Особливості регламентації договірних відносин в умовах воєнного стану Бондаренко Р. О.	61
Окремі аспекти правового регулювання договірних відносин у сфері права інтелектуальної власності в умовах воєнного стану Василяко Р. О.	64
Договір купівлі-продажу в умовах воєнного стану: проблемні питання Вихристюк М. С.	67
Особливості встановлення нотаріусом дійсності намірів сторін правочину в умовах воєнного стану Гордієнко Ю. М.	69
Довірча власність за законодавством Республіки Молдова: зарубіжний досвід Дектярьов В. В.	73
Поняття відповідальності за договором про надання туристичних послуг: наукові підходи та судова практика Диченко Д. В.	76
Особливості правового регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану з державними організаціями в рамках публічних закупівель Єремчук А. О.	79
Розвиток інституту медіації шляхом її цифровізації Калько А. І.	81

Негативні чинники укладення електронних договорів в умовах воєнного стану Карпушина М. Г.	85
Відмінні ознаки договорів управління чужими справами та управління майном Карташов В. В.	89
Особливості правового регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану Коберник А. І.	91
Трансформаційні процеси в європейських державах щодо становлення сучасних підходів до регулювання майнових відносин подружжя Лісовий С. А.	95
Особливості позбавлення батьківських прав в умовах воєнного стану в Україні Лукіяч Д. А.	99
Договірні митно-сервісні правовідносини в умовах воєнного стану Макарова С. О.	103
Обмеження здійснення орендарем права на забудову земельної ділянки у зв'язку з дією в Україні воєнного стану Нікітенко В. В.	105
Договірні відносини в умовах воєнного стану: проблемні питання виконання окремих видів договорів Опенько А. В., Севастьяненко О. В.	109
Особливості правового регулювання договірних відносин особистого страхування військовослужбовців в умовах воєнного стану Панченко Є. В.	112
Юридичні ознаки житла як предмету договірних відносин Погрібна О. В.	116
Історико-правові особливості становлення договору таймшеру в США Фатхутдінова І. В.	120
Особливості застосування принципу автономії волі у договірних відносин в умовах воєнного стану Цимбалюк І. І.	124
Як впливають форс-мажорні обставини на кредитні зобов'язання? Чудовська А. А.	128

Застереження про форс-мажор в договорах контрагентів, укладених під час дії воєнного стану в Україні Шевченко А. О., Миколаєць В. А.	131
Поняття форс-мажорних обставин в умовах воєнного стану та їх вплив на договірні відносини Яценко О. Л.	135

ЗАСВІДЧЕННЯ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антонова О. Р.

*доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри
права та соціально-гуманітарних дисциплін
Льотної академії Національного авіаційного університету,
м. Кропивницький, Україна*

Клімовська А. О.

*студентка IV курсу факультету авіаційного менеджменту
Льотної академії Національного авіаційного університету,
м. Кропивницький, Україна*

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації питання застосування форс-мажору має особливу актуальність, адже спорів, у порівнянні з довоєнним періодом, стало ще більше. Відповідно ця проблема потребує роз'яснення.

Тому насамперед треба розібратися з поняттям форс-мажор. Легальне визначення цього поняття міститься в ч. 2 ст. 14-¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР. Так, форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [1]. Прикладами форс-мажорних обставин є: загроза війни, збройний конфлікт, диверсія, піратство, революція, повстання, карантин та стихійне лихо.

Інакше кажучи форс-мажор розглядається, як обставина непереборної сили, запобігти якій зобов'язана сторона не в змозі. Відповідно, неналежне виконання договору виключає наявність вини та забезпечує особу від відповідальності за порушення без вини.

Таку ж думку має І. Продаєвич, зазначаючи, що форс-мажор являється зовнішньою обставина, яка не залежить від бажання та волі сторін [2]. О. Мельник уточнює, що форс-мажор стає вагомою причиною зміни обставин, яка є підставою для розірвання або зміни договору, що у кінцевому рахунку призводить до припинення зобов'язання або збереження змінених зобов'язань [3].

Регулює форс-мажорні обставини нормативно-правова база, зокрема Цивільний кодекс України (стаття 617), Господарський кодекс

України (стаття 218), Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» (стаття 14-¹). Безпосередньо у статті 14-¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» визначено, що Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні Торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини та видають сертифікат про такі обставини. Підставою для засвідчення форс-мажорних обставин є наявність однієї або декілька форс-мажорних обставин, які вплинули на зобов'язання тим чином, що зробили неможливим його виконання у строк передбачений відповідно договором [1].

Втім, в умовах воєнного стану, Торгово-промисловою палатою України ухвалено рішення для спрощення порядку засвідчення форс-мажорних обставин [3].

Разом з тим варто розуміти, що факт введення воєнного стану не став підставою для відстрочки чи невиконання зобов'язання. Тому, якщо договірні зобов'язання не виконані стороною договору через форс-мажорні обставини, але це не було підтверджено, то цей механізм захисту не застосовується.

Форс-мажор підтверджується сертифікатом про форс-мажорні обставини. Це документ встановленої Торгово-промисловою палатою України форми, виданий останньою або регіональною Торгово-промисловою палатою згідно з чинним законодавством, умовами договору. Факти форс-мажорних обставин заносяться до єдиного Реєстру сертифікатів, виданих Торгово-промисловою палатою України та регіональними Торгово-промисловими палатами про засвідчення форс-мажорних обставин та Реєстру уповноважених осіб, які ведуться Торгово-промисловою палатою.

Однак, не всі обставини у воєнний час є форс-мажорними. Не вважається такою обставиною відсутність грошових коштів, зростання курсу валют, криза, або відсутність товарів на ринку, а також порушення зобов'язань контрагентами.

Крім визначених у законі обставин, у сторін є можливість розширити їх перелік. Тобто сторони, як правило, передбачають ситуації, які можуть зірвати угоду. Для цього у договорі необхідно передбачити розділ під назвою «Форс-мажорні обставини» та визначити потенційні ризики, які можуть статися в процесі виконання договору; домовитися про строки поінформування сторін, у разі настання форс-мажорних обставин; зазначити перелік документів на підтвердження форс-мажору та узгодити подальший механізм взаємодії [4].

На сьогоднішній день, є практика Верховного Суду щодо питань форс-мажорних обставин. У Постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 31.08.2022 року (справа № 910/15264/21) зазначено, що настання форс-мажору не є підставою

для заміни умов договору та звільнення від виконання обов'язків покладених на сторони. Цей висновок свідчить про те, що навіть, якщо під час війни сторона не може виконати свої зобов'язання за договором, то це не є зміною умов договору, а є звільненням її від сплати штрафних санкцій. Можливість розірвання договору у зв'язку з настанням форс-мажорних обставин можлива лише тоді, коли сторони у договорі про це попередньо домовлялися [5].

Враховуючи зазначене вище, варто зауважити, що для визнання форс-мажорних обставин, необхідно виконати певний обсяг і послідовність дій. Воєнний стан в Україні, визначений форс-мажорною обставиною, яка не звільняє від виконання зобов'язань, а лише відтермінує їх виконання, при цьому факт невиконання необхідно довести і підтвердити документально.

Література:

1. Про торгово-промислові палати України: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 29.09.2023).

2. Продаєвич І. С. Припинення зобов'язання неможливістю його виконання (2009). автореф. дис. ... на здобут. наук. ступ. канд. юр.наук: 12.00.03 / І. С. Продаєвич ; М-во освіти і науки України ; Одес. нац. юр. акад, Одеса, 2009. 22 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> (дата звернення 29.09.2023).

3. Мельник О. О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форс-мажору під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Т. 1. № 74. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads> (дата звернення 29.09.2023).

4. Торгово-промислова палата України (1991–2023). URL: <https://uccs.org.ua/> (дата звернення 29.09.2023).

5. Постанова від 31.08.2022 № 910/15264/21. *Верховний Суд. Касаційний господарський суд.* URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/> (дата звернення 29.09.2023).

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАТКОВОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Атаманчук Н. І.

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

На сьогодні медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів у розвинених країнах світу, що передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувавши конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору.

Ефективність медіаційної процедури визнана Європейським Співтовариством, яке рекомендує її впровадження в якості основного методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового розгляду, що знаходить своє відображення в підписаній Україною Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. [1].

Наразі, в Україні процедура медіації регламентована на законодавчому рівні Законом України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX «Про медіацію», що визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Цей закон створює законодавче підґрунтя для успішного розвитку медіації як правового і соціального інституту в Україні [2].

Варто зазначити, що сфера саме податкових правовідносин завжди характеризувалася підвищеною конфліктністю інтересів її учасників, що зумовлювало велику кількість податкових спорів. Так, за даними Державної податкової служби України за підсумками 12 місяців 2022 року на розгляді у судах різних інстанцій перебувало 46,6 тис. справ за позовами до органів ДПС на суму 263,9 млрд грн.

Розглянуто 8,4 тис. справ на суму 90,8 млрд грн, з них: на користь органів ДПС – 3,2 тис. справ (у т.ч. немайнові спори) на суму 36,7 млрд грн, та на користь платників податків – 5,2 тис. справ на 54,1 млрд грн [3]. Окрім того, протягом січня – серпня 2023 року до ДПС надійшло 72 572 скарги на 75 774 рішення контролюючих органів (податкових повідомлень-рішень, рішень про нарахування пені та накладення штрафу та рішень про застосування штрафних (фінансових) санкцій (далі – Рішення), вимог, постанов та інших рішень). Так, за вказаний період розглянуто 6406 скарг на 9378 податкових повідомлень-рішень, Рішень, вимог, постанов, з яких, повністю та частково скасовано 2578 на 10 269 млн гривень [4].

Вважаємо, що за допомогою процедури медіації в податковій сфері можливе врегулювання спору шляхом переговорів між платником податків та контролюючим органом при сприянні незалежної особи (медіатора). Більш того, медіація як альтернативний метод при вирішенні податкових спорів, здатен мінімізувати корупційну складову внаслідок відкритих для обговорення і контролю погоджувальних процедур, знизити витрати з податкового адміністрування. В цілому, застосування процедури медіації в податковій сфері в Україні сприятиме відновленню довіри платників податків до податкових органів і, як наслідок, формуванню їх партнерських відносин, а також надходженню узгоджених донарахованих сум до бюджету.

Поділяємо думку О. Заверухи про те, що медіація має потенціал стати ефективним інструментом для вирішення податкових спорів між контролюючими органами і платниками податків та може допомогти сторонам швидше і більш ефективно вирішити конфлікт, зберігаючи при цьому відносини та уникаючи складних і тривалих судових процесів [5, с. 7].

Волошук Р. також зазначає, що податкова медіація як спосіб взаємодії контролюючих органів і платників податків на сьогоднішній день є досить своєчасним і необхідним процесом, використання якої може поліпшити взаємодію суб'єктів податкових відносин, а також посилити оперативність розгляду справ, за якими сторони не прийшли до єдиного рішення [6, с. 15].

Активне застосування процедури медіації в податковій сфері в Україні в умовах воєнного стану сприятиме підвищенню ефективності роботи судових органів через їх істотне розвантаження, удосконаленню правових механізмів забезпечення захисту прав платників податків, їх законних інтересів та приведення чинного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів.

Зокрема, імплементація медіації у сфері вирішення податкових спорів передбачає формування та нормативне закріплення низки

критеріїв, що мають застосовуватися у ході професійного відбору кандидатів на роль медіатора при вирішенні податкових спорів. Приведення діючого законодавства Україні, щодо альтернативного вирішення спорів, у відповідність зі стандартами ЄС та імплементація норм Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради у національне законодавство України сприятиме забезпеченню умов роботи медіаторів в єдиному європейському правовому просторі [7].

Досліджуючи нідерландський досвід використання процедур медіації під час урегулювання податкових спорів І. Подік дійшла висновку про те, що нідерландську податкову медіацію вирізняють загальне позитивне ставлення до процесу, висока ефективність, безкоштовність процедури, якщо її надає податковий орган, можливість розпочати на будь-якому етапі суперечки, а також участь медіатора, який керується правилами поведінки та Кодексом етики Нідерландської федерації медіаторів, як запорука якості [8, с. 157].

О. Заверуха констатовано позитивний досвід використання медіації у Великобританії, про що свідчить досягнення позитивних рішень учасниками податкових спорів та контролюючими органами саме шляхом застосування альтернативних методів вирішення податкових спорів, що приблизно в сім разів швидше, ніж судові рішення [9, с. 199]. При цьому, доцільним вважає науковець трансформацію структури податкових органів України шляхом формування окремого підрозділу, який займатиметься процесами досудового примирення. Застосування таким підрозділом медіації може забезпечити більш спільний підхід до вирішення спорів, що потенційно призведе до швидшого та ефективнішого вирішення. Це може зменшити навантаження на інші підрозділи Державної податкової служби України, дозволяючи вирішувати справи без проходження формального процесу оскарження, звільняючи ресурси для більш складних справ [9, с. 199].

Аналізуючи досвід зарубіжних країн науковці зазначають про те, що «податкова правозастосовна практика має надзвичайно багатий інструментарій альтернативного розв'язання податкових спорів. Запровадження цього інституту в податкових правовідносинах є додатковою гарантією захисту прав платника податків, а тому поява медіації у фіскальному законодавстві та правозастосовній практиці повинна тільки заохочуватися» [10, с. 323].

Здійснюючи аналіз досвіду зарубіжних країн, можна дійти висновку про те, що запровадження інституту медіації у податковому законодавстві та правозастосовній практиці є додатковою гарантією захисту прав платника податків. Саме тому в Україні доцільно адаптувати своє законодавство до стандартів і вимог ЄС з урахуванням низки рекомендацій щодо запровадження інструментів медіації, оскільки в

більшості документів Ради Європи та ЄС медіація визнається ефективним методом розв'язання спорів і наполегливо рекомендується для запровадження в усіх країнах.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30 листопада 2015 року № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

3. Стан розгляду судових справ (станом на 01.01.2023). *Офіційний вебсайт Державної податкової служби України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/644328.html>.

4. Інформація щодо оскаржень рішень (станом на 01.09.2023). *Офіційний вебсайт Державної податкової служби України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/vregulyuvannya-podatkovih/informatsiya-schodo-oskarjen-rishen/714353.html>.

5. Заверуха О. Правова природа медіації та практика її застосування у процесі вирішення податкових спорів. *Law. State. Technology*, 2023. № 2. С. 3–10. DOI: 10.32782/LST/2023-2-1.

6. Волощук Р. Є. Податкова медіація та перспективи її впровадження в Україні. In: *Abstracts of XVII International Scientific and Practical Conference "Science 2021: Research and Innovation"* (29–30 March, 2021) USA, Philadelphia : Primedia E-launch LLC, 2021. P. 11–16.

7. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2008.136.01.0003.01.ENG.

8. Подік І. І. Нідерландський досвід використання процедур медіації під час урегулювання податкових спорів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 4. С. 154–159.

9. Заверуха О. Б. Перспективи впровадження в Україні іноземних практик вирішення податкових конфліктів альтернативними методами. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4 (78). С. 194–200.

10. Шушакова І. К., Грабова І. Д., Дем'янова І. В. Податкова медіація як інструмент вирішення податкових спорів. *БізнесІнформ*. 2021. № 10. С. 318–325.

СВОБОДА ДОГОВОРУ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

Давидова І. В.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна*

Категорія «свобода договору» є ключовим поняттям в європейському цивільному праві і відіграє важливу роль у регулюванні взаємовідносин між особами в контексті укладення договорів. З позиції європейського цивільного права ця категорія означає, що особи мають право вільно укладати договори на зазначених в них умовах, за умови дотримання певних обмежень і принципів, які встановлюються законодавством та судовою практикою.

Україна, як правова держава, використовує в правовому полі категорію «свобода договору». В нинішніх умовах рекодифікації цивільного законодавства, адаптації вітчизняного законодавства до права Європейського Союзу, а також враховуючи особливості укладення договорів в роки «ковідних обмежень» та в період воєнного стану, необхідність дослідження категорії «свобода договору» набуває додаткової актуальності.

Чинне вітчизняне цивільне законодавство дозволяє сторонам відступити від норм цивільного права і на свій розсуд врегулювати відносини у договорі, а також передбачено що обидві сторони вільні під час укладення договору, вибору контрагентів, встановленні умов договору. Національна судова практика у повній мірі застосовує відповідне сутнісне наповнення свободи договору.

Аналіз наукових позицій дослідників дає можливість стверджувати, що автори по-різному тлумачать поняття свободи договору. Однак спільним є розуміння суті принципу свободи договору в тому, що особи мають право погоджуватися на умови своїх домовленостей, якщо останні не є незаконними та/або не суперечать державній політиці. Тобто сторони можуть домовитися про умови своїх договорів і самі вирішити, на що вони готові погодитися, без зовнішнього втручання.

На шляху до євроінтеграції у 2014 році було підписано Угоду про асоціацію України з ЄС, у 2022 році – подано заявку на членство України в ЄС, що актуалізувало й питання гармонізації та уніфікації як законодавства в цілому, так і договірного права України та ЄС, а тому і свободи договору як одного з базових принципів.

Важливим в контексті даного дослідження є аналіз DCFR, які ґрунтуються на підході що вихідною точкою приватноправових відносин є свобода договору, так як юридичні та фізичні особи повинні вільно укладати договори, обирати контрагентів, визначати умови договорів, їх змінювати, припиняти дію договору. Крім того, підкреслено, що свобода договору призводить до справедливості, а також що не повинно бути неузгодженості між ефективністю і свободою договору, а рівність та інформованість сторін у зв'язці з свободою договору дозволяють максимізувати прибуток, унеможливають створення додаткових витрат для інших осіб.

Отже, свобода договору є фундаментальним для приватного права принципом. Суб'єкти приватних правовідносин наділені правом укладати договори на власний розсуд. Кожна сторона має право на вільний вибір контрагента та умов укладення договору. Однак, існують обмеження, які покликані охороняти публічні інтереси, наприклад, суспільний правопорядок або слабку сторону зобов'язання. Частіше за все, вони проявляються в імперативних нормах, які містять пряму заборону на певний вид дій стосовно договору, тому свобода договору не є абсолютною. Окрім імперативних норм, свобода договору може обмежуватися суспільними уявленнями про належне та допустиме (нормами моралі), звичаями ділового обороту, вимогами розумності та справедливості.

Принцип свободи договору проявляється по-різному в законодавствах окремих країн. Це залежить від багатьох факторів, зокрема, історичних умов формування державності та права, географії регіону, соціальних, економічних, культурних чинників. Тим не менше, спільним є прагнення врегулювати договірні відносини на принципах рівності сторін, добровільності, обов'язковості виконання договору та добросовісності.

Свобода договору в європейському цивільному праві сприяє розвитку господарських відносин і сприяє підтримці ринкових відносин, проте вона має бути збалансована з обов'язком захищати права та інтереси всіх сторін у договорі, а також громадський інтерес.

Можна виділити наступні аспекти свободи договору в євроінтеграційному контексті:

- створення загального ринку Європейського Союзу – де б товари, послуги, праця могли вільно «пересуватися» без обмежень, що спричинить збільшенню обсягів торгівлі та інвестицій між країнами, створить сприятливі умови для підприємництва та економічного зростання;
- вільне ведення бізнесу підприємцям з однієї країни ЄС в інших країнах-членах, не обмежуючи їх доступ до ринків та ресурсів, що стимулює до розвитку, здорової конкуренції тощо;

- стандартизація та гармонізація правил і норм, які стосуються різних видів діяльності (фармацевтику, фінанси, транспорт тощо);
- забезпечення чесної конкуренції між підприємствами і уникнення антимонопольних обмежень, що стимулює розвиток ринків і захищає інтереси споживачів;
- вільний доступ до ринків закупівель для підприємств з різних країн-членів Європейського Союзу.

Отже, свобода договору в євроінтеграційному контексті сприяє створенню єдиного європейського ринку, збільшенню економічної інтеграції та співпраці між країнами-членами ЄС і підтримує загальний економічний розвиток регіону.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ЕКВАЙРИНГУ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Міловська Н. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу дослідження проблем правотворчості
та адаптації законодавства України до права ЄС
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

У рамках Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу удосконалення вітчизняного законодавства здійснюється, в тому числі, й з метою успішного функціонування фінансової системи країни. Закон України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року № 1591-ІХ [1], визначаючи загальний порядок здійснення платіжних операцій в Україні, перелік платіжних послуг та порядок їх надання, категорії надавачів платіжних послуг та умови авторизації їх діяльності, загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, випуску та використання в Україні електронних грошей, містить й визначення поняття «еквайринг». Так, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги», еквайринг платіжних інструментів (еквайринг) являє собою платіжну послугу, що полягає у прийнятті платіжних інструментів,

результатом якої є переказ коштів отримувачу та/або видача коштів у готівковій формі. При цьому надавачем платіжних послуг еквайрингу платіжних інструментів є відповідна еквайрингова установа (еквайр), що має ліцензію на надання такої послуги.

Згідно зі ст. 37 Закону України «Про платіжні послуги», еквайринг здійснюється еквайром на підставі договору, укладеного з отримувачем, з урахуванням вимог законодавства. Предметом еквайрингу можуть бути платіжні операції з переказу коштів та/або з видачі готівкових коштів з використанням платіжного пристрою. При цьому надання особою користувачам виключно супровідних технічних, технологічних та/або інформаційних послуг, у тому числі забезпечення та обслуговування платіжних пристроїв для виконання платіжних операцій, не вважається еквайрингом.

Порядок здійснення еквайрингу у платіжних системах визначається правилами відповідних платіжних систем з урахуванням вимог Закону України «Про платіжні послуги» та нормативно-правових актів Національного банку України. У разі виникнення ризику порушення прав користувачів внаслідок використання платіжних інструментів Національний банк України має право визначити порядок здійснення еквайрингу таких платіжних інструментів, у тому числі обмеження щодо порядку здійснення еквайрингу.

Слід зазначити, що нормативне визначення еквайрингу, зазначене у Законі України «Про платіжні послуги», по суті, відображає ідею, що закладена в п. 44 ст. 4 Розділу 1 Директиви (EU) № 2015/2366 Європейського парламенту від 25 листопада 2015 року, де еквайринг платіжних операцій визначається як платіжна послуга, яка надається провайдером платіжних послуг, що уклав договір із отримувачем платежів для прийняття та обробки платіжних операцій, в результаті яких здійснюється переказ грошових коштів на користь отримувача [2].

Директива (EU) № 2015/2366 Європейського парламенту від 25 листопада 2015 року встановлює цілу низку обов'язкових вимог до умов договорів, які укладаються між провайдерами платіжних послуг та отримувачами платежів, допускає врахування національних правових норм, а також автономію волі учасників таких відносин. Правове регулювання у сфері надання платіжних послуг включає також постанову Європейського парламенту та Ради ЄС Regulation (EU) 2015/751 від 09 червня 2015 року, яка, зокрема, встановлює порядок сплати міжбанківських комісій за операції з використанням платіжних карт та спрямовує свою дію на будівництво ефективного загального ринку карткових платежів [3].

Еквайринг за змістом діяльності, яку він регулює, є супутньою послугою, що опосередковує переказ коштів, тобто платіжною

послугою. Відповідно, договір еквайрингу належить до договорів про організацію безготівкових розрахунків нарівні з договором банківського рахунку. Слід зазначити, що вказані договори мають спільну мету, але досягається вона за допомогою різних засобів.

Договір еквайрингу є одним із видів договорів, який спрямований на організацію дистанційного обслуговування користувачів. У даному контексті слід зазначити, що статтями 66-67 Директиви (EU) № 2015/2366 Європейського парламенту від 25 листопада 2015 року встановлений обов'язок організацій, в яких у клієнта відкритий рахунок, надавати доступ до своїх інформаційних систем посередникам – сервісам по ініціації платежів та агрегації фінансової інформації за відсутності договору між посередником та організацією, де відкритий рахунок. Важливо, що саме ці статті становлять основу концепції відкритого банкінгу. Цими ж статтями встановлюється заборона на дискримінацію інформаційних посередників. Йдеться про відкриту конкуренцію серед провайдерів на ринку надання платіжних послуг.

У травні 2018 року вступив у силу Загальний регламент із захисту даних – GDPR (General data protection regulation). Цей документ прийшов на зміну Директиві 95/46/ЄС Європейського парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних». GDPR поширює свою дію на суб'єктів країн-членів ЄС, а також на суб'єктів, які не зареєстровані на території ЄС, але здійснюють діяльність на території Європейського Союзу або ж у процесі своєї діяльності вони прямо або опосередковано отримують доступ до персональних даних громадян ЄС або осіб, що перебувають на території Європейського Союзу. Незважаючи на імплементацію GDPR у національне законодавство, для еквайрів, як членів платіжних систем, цей Регламент став обов'язковим з травня 2018 року, що спрямовано на покращення якості обслуговування клієнтів, шляхом встановлення відповідальності. Так, ст. 77 GDPR говорить про цивільну відповідальність у вигляді компенсації матеріальної або моральної шкоди фізичним особам. Статтею 79.3(a) Загального регламенту із захисту даних передбачена адміністративна відповідальність у вигляді значних штрафів у розмірі 20 000 000 євро або до 4% від загального світового річного обороту попереднього фінансового року за порушення відповідних прав суб'єктів даних.

Таким чином, у разі проведення розрахунків у платіжній системі будь-який договір, у тому числі і договір еквайрингу, набуває значення не як окремий договір, а як один із договорів, що забезпечує відповідну мету, а саме організацію переказу грошових коштів. Договір еквайрингу діє в системі як елемент складного зобов'язального правовідношення з переказу грошових коштів, та потребує належного правового

врегулювання шляхом гармонізації законодавства України до права Європейського Союзу у відповідній сфері договірних відносин.

Література:

1. Закон України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

2. Директива (EU) № 2015/2366 Європейського парламенту від 25 листопада 2015 року. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj> (дата звернення: 02.10.2023).

3. Regulation (EU) 2015/751 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2015 on interchange fees for card-based payment transactions. *Official Journal of the European Union*. URL: <https://publications.europa.eu>publication> (дата звернення: 02.10.2023).

КОНТРОЛЬ ЗА ЯКІСТЮ НАДАННЯ БРОКЕРСЬКИХ ПОСЛУГ ЗГІДНО УКЛАДЕНИХ ДОГОВОРІВ ДОРУЧЕННЯ

Гузенко О. П.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки,*

*Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

Останнім часом в Україні значна увага приділяється діяльності митних брокерів, які надають послуги у відповідності з укладеними договорами доручення. У більшості випадків догори доручення укладаються на перевезення вантажів підприємствами залізничного транспорту. Така ситуація виникла як результат російської воєнної агресії проти України. Підприємства залізничного транспорту також не минули воєнні дії, проте саме вони більш здатні надавати послуги по перевезенню вантажів у великих обсягах так як морський транспорт обмежений в своїх діях. Наслідком такої ситуації стало збільшення звернень суб'єктів господарювання, котрі займаються зовнішньо-економічною діяльністю саме до підприємств залізничного транспорту. Провідну роль при забезпеченні якісного виконання укладених угод із зарубіжними партнерами відведено митному брокеру або агенту з

митного оформлення товарів. Враховуючи ситуацію в країні законодавець посилив контроль за їх діяльністю через правовий механізм, що вказало на доцільність обрання предмету дослідження.

Питання контролю за проведенням брокерської митної діяльності не втрачає своєї актуальності як на законодавчому, так і науковому рівні. Вирішення даного питання з різних позицій стало предметом дисертаційних досліджень таких науковців як В. І. Данелюк [1] та О. М. Коробкова [2], публікаціями у фахових виданнях відзначилися вчені Д. В. Приймаченко [3], В. В. Кадала та О. П. Гузенко [4] та інші. Вчені доволі змістовно визначають проблеми в системі надання брокерських митних послуг, проте обмежено висвітлюють процедури контролю за якістю їх надання відповідно укладеним договорам дорученням.

Ми поділяємо позицію І. П. Голосніченко [5, с. 116] стосовно того, що «...у підзаконних нормативно-правових актах з питань здійснення митної справи вимоги, що ставляться до потенційних митних брокерів та агентів з митного оформлення, не відповідають викликам митної практики України». Таке твердження науковця пов'язано з тим, що на даний час не вироблено дієвого механізму взаємодії між митними брокерами, агентами з митного оформлення та митними органами України.

Як відомо, у відповідності з п. 4 ст. 416 Митного кодексу України [6] законодавець застеріг «...за вчинення правопорушень, пов'язаних з провадженням митної брокерської діяльності, митний брокер несе відповідальність, встановлену цим Кодексом та іншими законами України». Виходячи з того, що п. 1 ст. 417 «...взаємовідносини митного брокера з особою, яку він представляє, визначаються відповідним договором» [6] то цілком зрозуміло, що в сферу контролю включено і якість його виконання. Взаємини митного брокера з клієнтами регулюються: насамперед, як представник клієнта, брокер повинен якісно виконувати отримані інструкції й представляти клієнтові корисну інформацію про хід виконання його доручень при виконанні митних формальностей за дорученням.

Слід відати належне законодавцю, який у 2021 році регламентував «Порядок провадження митної брокерської діяльності та порядок контролю за її провадженням» [7]. Насамперед, законодавчим актом було звернуто увагу на те, що відповідно п. 3. р. II цього Порядку та ч. I ст. 417 Митного кодексу України [6] «...відносини митного брокера з особою, яку він представляє, визначаються відповідним договором». Водночас законодавець уточнює, що «...для надання послуг з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, договір укладається

безпосередньо між митним брокером і декларантом або уповноваженою ним особою» [7].

Слід також зазначити, що цінність даного правового акту полягає в деталізації порядку контролю за впровадженням митної брокерської діяльності [7], а саме:

по-перше, митний орган узагальнює та аналізує інформацію про діяльність митного брокера (факти невиконання митним брокером висунутих законодавчих вимог до виконання функціональних обов'язків; порушення правових вимог, які призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; допущені митним брокером у митних деклараціях систематичні помилки;

по-друге, у разі виявлення фактів порушення митним брокером вимог законодавства України з питань митної справи митний орган щомісяця до 05 числа місяця, наступного за звітним, надсилає Держмитслужбі подання про застосування до митного брокера санкцій у вигляді зупинення дії дозволу чи його анулювання;

по-третє, подання обов'язково має містити інформацію таку як: вид санкції, яку пропонується застосувати (зупинення дії дозволу; анулювання дозволу); підстави для застосування санкції до митного брокера (виявлені порушення): кількість допущених помилок у митній декларації (митних деклараціях), іншу потрібну інформацію, підтверджену документально.

На підставі зазначених вище положень, можна зробити висновок, що законодавець посилив контроль за виконанням функціональних обов'язків митними брокерами, конкретизував діє осіб, котрі зобов'язані проводити аналіз результативності їх діяльності. Враховуючи те, що митний брокер надає послуги лише за умови укладеного договору доручення такий підхід з боку законодавця сприяє забезпеченню його виконання на більш якісному рівні.

Література:

1. Данелюк В. І. Адміністративно-правові засади контролю за посередницькою діяльністю в галузі митної справи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.

2. Коробкова О. М. Організаційно-економічні основи регулювання митно-брокерської діяльності : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.03 / Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Одеса, 2016. 20 с.

3. Приймаченко Д. В. Щодо діяльності митних посередників у процесі реалізації митних формальностей. *Форум права*. 2011. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11pdvrmf>.

4. Кадала В. В., Гузенко О. П. Оцінка впливу євроінтеграційних процесів на осучаснення правових положень функціонування регіональних митниць в Україні. *Проблеми цивільного та господарського права*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 129–135.

5. Голосніченко І. П. Шляхи реформування інституту митних брокерів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 116–119.

6. Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

7. Порядок провадження митної брокерської діяльності та порядок контролю за її провадженням: наказ Міністерства фінансів України від 27.09.2021 р. № 517. URL: <https://qdpro.com.ua/export/document/67146> (дата звернення: 20.09.2023).

ВИКОРИСТАННЯ КОНСТРУКЦІЇ ДОГОВОРУ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Гуцуляк В. К.

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

Однією з поширених сфер застосування конструкції договору про спільну діяльність є сфера державно-приватного партнерства, яке згідно з положеннями Закону України «Про державно-приватне партнерство» є співробітництвом між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національними галузевими академіями наук (державних

партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом [1].

В найбільш загальних рисах сутність державно-приватного партнерства, заснованого на договорі про спільну діяльність, полягає в об'єднанні суб'єктів приватного та публічного права навколо спільної мети, що має суспільно корисний ефект. На нашу думку, сама назва співпраці між такими суб'єктами – державно-приватне партнерство – повністю гармоніює з концепцією договору про спільну діяльність, здійснювану на засадах координації, та обумовлює доцільність його застосування у процесі впорядкування відносин між його учасниками. Особливе значення встановлення державно-приватного партнерства має у контексті реалізації заходів, спрямованих на післявоєнне відновлення інфраструктурних об'єктів державної та комунальної власності, що зазнали пошкоджень чи руйнувань внаслідок військових дій. Це вбачається із положень ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство», яка, з-поміж іншого, встановлює такі форми партнерства, як будівництво та/або експлуатацію автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб; будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій на території проведення антитерористичної операції тощо. При цьому об'єктами державно-приватного партнерства згідно ст. 7 Закону України «Про державно-приватне партнерство» є: а) існуючі, зокрема відтворювані (шляхом реконструкції, реставрації, капітального ремонту та технічного переоснащення) об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать Автономній Республіці Крим, або майно господарських товариств, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі, територіальній громаді чи Автономній Республіці Крим; б) створювані або новозбудовані об'єкти відповідно до договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства.

Однією з важливих особливостей співпраці приватних партнерів та суб'єктів публічного права в рамках укладення договору про спільну діяльність є специфічний правовий режим об'єктів партнерства. Так, у відповідності до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про державно-приватне партнерство» передача приватному партнеру об'єкта державно-приватного партнерства, у тому числі його подальша реконструкція,

реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення приватним партнером, не зумовлює перехід права власності на цей об'єкт до приватного партнера та не припиняє права державної чи комунальної власності на такий об'єкт. Тобто, такі об'єкти підлягають поверненню державному партнеру після припинення дії відповідного договору у порядку, передбаченому договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства. Відзначимо, що це стосується і випадків, коли внаслідок спільної діяльності відбувається спорудження нового об'єкта нерухомого майна. На перший погляд, такий підхід суттєво порушує баланс публічних та приватних інтересів, який є невід'ємним атрибутом партнерських відносин, адже, з одного боку, посилює економічне становище держави завдяки інвестиціям приватних партнерів, а з іншого боку, створює для останніх значні ризики, пов'язані із капіталовкладеннями та втратою ними майнових ресурсів.

Усвідомлюючи несправедливість такого підходу, вітчизняний законодавець закріпив правило, за яким договором може бути передбачено виникнення спільної часткової власності державного та приватного партнера на створювані (новозбудовані) об'єкти державно-приватного партнерства. Порядок визначення часток у праві власності створюваних (новозбудованих) об'єктів, що перебувають у спільній частковій власності державного та приватного партнера, а також умови і порядок відчуження частки у праві спільної часткової власності визначаються договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства. Вважаємо такий диспозитивний підхід доволі слушним, адже він спрямований на створення для приватних партнерів правових гарантій забезпечення їх майнових інтересів.

Отже, проаналізувавши положення Закону України «Про державно-приватне партнерство», можемо виділити наступні особливості правової природи договору про спільну діяльність у цій сфері: 1) особливий суб'єктний склад, який включає суб'єктів публічного права, зокрема, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, Національну академію наук України, національні галузеві академії наук (державні партнери), та юридичних осіб приватного права (приватні партнери); 2) особливий характер єдиної для всіх партнерів мети спільної діяльності, яка полягає у створенні та/або будівництві, реконструкції, проведенні капітального ремонту об'єкта державно-приватного партнерства та/або управлінні таким об'єктом; 3) тривалий характер відносин, опосередковуваних договором про спільну діяльність у сфері державно-приватного партнерства (від 5 до 50 років); 4) спільний та справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків у процесі виконання ними договору про спільну діяльність; 5) досягнення суспільного корисного ефекту за

результатами здійснення спільної діяльності; 6) забезпечення дотримання балансу майнових інтересів приватних і державних партнерів; 7) особливий мультиетапний порядок укладення договору про спільну діяльність, що передбачає: підготовку пропозиції про здійснення державно-приватного партнерства; аналіз ефективності здійснення державно-приватного партнерства; прийняття рішення про здійснення державно-приватного партнерства; конкурсний відбір приватного партнера; оприлюднення інформації про результати проведення конкурсу з визначення приватного партнера; укладення договору про спільну діяльність; 8) високий рівень державного контролю та нагляду за виконанням договору про спільну діяльність, обумовлений участю держави у договірних правовідносинах та у зв'язку із цим необхідністю забезпечення національної безпеки та державних інтересів.

Література:

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 17.09.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Денисяк Н. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса, Україна*

Війна, яку росія розв'язала проти нашої країни триває, і кожен українець та українка роблять все, щоб допомогти нашій державі. Також і нотаріуси не виключення, вони продовжують надавати нотаріальні послуги. Але, у зв'язку з ухваленням постанови Кабінетом Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» № 164 від 28.02.2022 р. та змін і доповнень до неї, внесених постановою Кабінету Міністрів України № 209 від 06.03.2022 р. (діють до дня припинення чи скасування воєнного стану) в нотаріальну діяльність вводяться деякі особливості й обмеження, які наразі є дуже актуальними [4].

Воєнний стан в Україні продовжено до 15.11.2023 р. У цей час державні та приватні нотаріуси переважно продовжують працювати та вчиняти нотаріальні дії (за виключенням деяких регіонів). З переліком нотаріусів, які працюють в умовах воєнного стану (данні реєстру постійно оновлюються), можна ознайомитись на вебсайті Нотаріальної палати України (<https://npu.ua/news/notary/> або спеціальним телеграм-ботом @NotariusUaChatBot).

Розглянемо ключові особливості роботи нотаріусів в умовах воєнного стану.

Щоб не допустити несанкціонованих дій з інформацією реєстрів з боку країни-агресора та пов'язаних з нею осіб, робота більшості державних реєстрів на даний момент зупинена. Наразі функціонують лише спадковий реєстр, єдиний реєстр довіреностей, єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, державний реєстр актів цивільного стану, реєстр аграрних розписок (за виключенням окремих регіонів, де тимчасово ведуться бойові дії). Відомості про вчинення нотаріальних дій під час воєнного стану мають бути внесені до реєстрів, що тимчасово не функціонують, протягом 5 робочих днів з дня відновлення доступу до них.

Визначено нотаріальні дії, які до відновлення функціонування єдиних та державних реєстрів (зокрема, державного реєстру речових прав на нерухоме майно, державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських організацій) тимчасово вчинити неможливо. Це стосується наступних нотаріальних дій:

- не посвідчуються договори відчуження, застави нерухомого майна;
- не посвідчуються договори застави/іпотеки рухомого майна;
- не здійснюється видача свідоцтв про набуття права власності на нерухоме/рухоме майно, у т. ч. про право на спадщину, право власності на частку у спільному майні подружжя (колишнього подружжя), придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів) тощо. Прогнозів щодо відновлення роботи реєстрів наразі немає. Нотаріусам забороняється вчиняти виконавчі написи за кредитними договорами, які не є нотаріально посвідченими, для подальшого стягнення грошових сум або витребування від боржника майна у безспірному порядку.

Нотаріуси відмовляють у вчиненні нових нотаріальних дій або зупиняють вчинення незавершених нотаріальних дій, якщо до них звертається:

- громадянин російської федерації;
- юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства російської федерації;
- юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом

або учасником (акціонером) з часткою в статутному капіталі 10 % і більше якої є громадянин російської федерації, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства російської федерації [4].

За загальним правилом, строк для прийняття спадщини (тобто звернення до нотаріуса з відповідною заявою) становить 6 місяців з дня смерті спадкодавця. На час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється, а після скасування чи припинення воєнного стану такий продовжується. Тобто якщо до введення воєнного стану пройшло 2 місяці, то після його скасування спадкоємець матиме ще 4 місяці для звернення до нотаріуса.

В умовах воєнного стану використання спеціальних бланків нотаріусами не є обов'язковим. Це стосується вчинення таких нотаріальних дій, як:

- посвідчення довіреності;
- посвідчення заповіту;
- засвідчення справжності підпису на документах.

При вчиненні таких дій нотаріуси будуть використовувати білі аркуші з нанесенням на них за допомогою комп'ютерної техніки відповідних реквізитів, зокрема зображення Державного Герба України, ППБ, найменування нотаріальної контори, номер свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, адреса робочого місця, номер телефону, адреса електронної пошти.

Під час воєнного стану командири (начальники) військових формувань або уповноважені ними особи можуть посвідчувати такі документи:

- довіреності (крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження корпоративними правами);
- заповіти військовослужбовців, працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до стримування збройної агресії іноземної держави.

Після посвідчення документів командири мають надіслати їх через Генеральний штаб Збройних сил України, Міністерство оборони України, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції України або його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами [3].

Література:

1. Конституція України. Верховна Рада України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 28.04.2023).

2. Цивільний Кодекс України : Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 26.04.2023).

4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

5. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. Т. 1 : Загальні положення. Особи / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2020. С. 45.

6. Мороз В., Брусакова О., Кармаза О., Василенко В. Публічне управління та захист приватних прав: питання про його визнання та застосування за українським законодавством. *Ius Humanu. Law*. № 11 (1). С. 29–41. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/iushum11&div=5&id=&page=> (дата звернення: 26.04.2023).

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ ЯК ЮРИДИЧНА ПІДСТАВА ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОЇ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кадала В. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, голова юридичної клініки
«Правовий захист», доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кривиницький, Україна*

Митна брокерська діяльність відіграє доволі помітну роль як у взаємовідносинах з фахівцями митного контролю, так і з великими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, середнього і мікробізнесу. Укладання договору доручення про надання брокерських послуг підприємствам, котрі проводять експортні та імпорتنі операції передбачає виникнення різних видів правовідносин. До їх складу включають митні та господарські правовідносини, які надають юридичну підставу процедурі укладання договору доручення. Проте, здійснення даної процедури має ряд правових аспектів та особливостей в залежності від виду надання брокерської послуги, що і обумовило обраний напрям дослідження та підкреслює його сучасність.

Питання правового сегменту та проблематичних аспектів процедури укладання договору доручення досить обмежено висвітлюється науковцями в різних форматах дослідження. Як правило, науковці торкаються визначення проблем з позиції одного із учасників даної процедури. Так, В. С. Мілаш [1] торкається договірних правовідносин у сфері господарювання, а О. А. Беляневич [2] комплексно розкриває правові сегменти договірного права. В свою чергу, В. М. Адам [3] присвятив дослідження проблемам правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання. Разом з тим, В. В. Кадала та О. П. Гузенко [4] звертають увагу на особливості організації діяльності підрозділів митної служби. Проте, питання участі митних брокерів у процедурах укладання договорів доручення висвітлено не в повному обсязі.

Митна брокерська діяльність представляє собою підприємницьку посередницьку діяльність, метою якої є декларування товарів і транспортних засобів і забезпечення процесу проходження митних формальностей від імені та за дорученням власника товару або уповноваженої ним особи. Як правило, для того щоб швидко перевезти товар з пункту відправлення в пункт призначення, необхідно сформувати правильний пакет документів. На даному етапі саме митний брокер спрощує діяльність підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, вирішуючи за них такі нагальні питання при митному оформленні, як: класифікація товарів, здійснення операцій з товарами, що підпадають під заборони та / або обмеження і т. д. Одним із ключових документів виступає договір доручення.

На сьогоднішнє правове регулювання митної брокерської діяльності здійснюється відповідно до Глави 59 «Митна брокерська діяльність» Митного кодексу України [5] (статті 416–419) [6], а також наказу Міністерства фінансів України «Правила провадження митної брокерської діяльності та порядок контролю за її провадженням» [6]. Законодавець пропонує розуміти понятійну категорію «Митний брокер» як «...підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України», що закріплює ст. 416 МК України.

І. О. Федотова [7, с. 162] характеризує митного брокера як суб'єкта господарювання, звертає увагу на той факт, що він «...провадить підприємницьку діяльність у галузі митної справи шляхом надання робіт та послуг з метою отримання прибутку». Митний брокер у процесі здійснення своєї діяльності наділяється низкою прав та обов'язків, які складають основу його правового статусу. Основні права та обов'язки митних брокерів виникають у сфері публічних правовідносин у взаємодії з публічними органами та з суб'єктами господарювання. Взаємовідносини митного брокера з різними

суб'єктами закріплюються договором доручення. Окремі правові сегменти договору доручення представлено в таблиці нижче.

Таблиця

**Окремі правові сегменти договору доручення
в контексті митної брокерської діяльності**

Правовий сегмент	Характеристика змістовності правового сегменту договору доручення за участі митного брокера
Договір доручення	Відносини представництва у брокерській діяльності між суб'єктом господарювання, котрий займається зовнішньоекономічною діяльністю та створює права й обов'язки по договору доручення не у відношенні себе, а у відношенні довірителя, яким виступає митний брокер. Договір доручення є юридичним фактом, на підставі якого виникає добровільне представництво в особі митного брокера.
Функція договору доручення	Врегулювати відношення між митним брокером та господарюючим суб'єктом, як внутрішню сторону представництва. При цьому, митний брокер як сторона відносин представництва відображається в повноваженнях представника, зазначених в довіреності та/або договорі.
Вид договору доручення	Між суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності та митним брокером укладається консенсуальний договір доручення, оскільки він вважається укладеним з моменту досягнення між сторонами згоди. Двосторонній, взаємнозобов'язуючий, оскільки обов'язки покладаються як на одну сторону, так і на другу.
Суб'єкти договору доручення	Юридичні і фізичні особи. Фізичні особи повинні бути дієздатними. Юридичні особи повинні діяти у відповідності зі спеціальною правоздатністю і можуть виступати стороною по договору доручення, якщо воно не виходить за її рамки.
Предмет договору доручення	Надання нематеріальних посередницьких послуг митним брокером відповідно до укладеного договору доручення з суб'єктом господарювання, що проводить зовнішньоекономічну діяльність.
Повірена довіреність	На підставі договору доручення суб'єкт господарювання, що проводить зовнішньоекономічну діяльність видає митному брокеру повірену довіреність і тим самим легалізує його як представника перед третіми особами. Довіреність відтворює повноваження митного брокера, визначене умовами договору доручення

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що на даний час в Україні потребує удосконалення правова площина щодо укладання договорів доручення між митним брокером та суб'єктами господарювання, котрі проводять зовнішньоекономічну діяльність. Враховуючи межі дослідження представлено авторську позицію щодо змісту правових сегментів договору доручення в контексті митної брокерської діяльності. Проте, враховуючи сучасний стан функціонування господарюючих суб'єктів у контексті проведення експортних та імпорتنих операцій доречним є не лише внесення змін на законодавчому рівні, а й переділення більш пильної уваги кадровій політиці суб'єктів господарювання в контексті осіб, які безпосередньо беруть участь у формуванні документообігу операцій зовнішньоекономічної діяльності, що в майбутньому позитивно вплине на підвищення їх відповідності майбутнім правовим ініціативам.

Література:

1. Мілаш В. С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання : монографія. Харків : ХНУМГ, 2014. 227 с.
2. Беяневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія Київ : Юрінком Інтер, 2013. 592 с.
3. Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання : монографія / В. М. Адам та ін. ; за заг. ред. М. С. Долинської. Львів : ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 247 с.
4. Кадала В. В., Гузенко О. П. Організація діяльності підрозділів митної служби України : навчальний посібник / за заг. ред. С. С. Вітвицького. Кропивницький: ДонДУВС, 2022. 283 с.
5. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012, № 44–45, № 46–47, № 48, ст. 552.
6. Правила провадження митної брокерської діяльності та порядок контролю за її провадженням : Наказ МФУ від 27 вересня 2021 року № 517. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1673-21#Text__ (дата звернення: 20.09.2023).
7. Федотова І. О. Загальна характеристика правового статусу митного брокера в сучасному митному законодавстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 61–164.

ТУРИЗМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Камінська Н. С.

*доцент кафедри загальноюридичних дисциплін, цивільного права
та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
м. Київ, Україна*

Туризм – це цілеспрямована діяльність людей з фізичного пересування до нових локацій з метою переживання нового досвіду та отримання нових вражень [8, с. 151].

Розвиток туризму пов'язаний із соціально-економічними досягненнями націй і держав і залежить від доступу людини до активного відпочинку, від свободи вибору переміщень у межах вільного часу та дозвілля. Манільська декларація зі світового туризму проголошує: «туризм розуміється як діяльність, що має важливе значення в житті народів завдяки безпосередньому впливу на соціальну, культурну, освітню та економічну сфери життя держав та їхні міжнародні відносини» [7, с. 512].

Право на туризм, свобода туристичних подорожей є складовим елементом конституційного права на свободу пересування, права вільно залишати територію України й повертатись до неї. Стаття 7 і стаття 8 Глобального етичного кодексу туризму також передбачає право на туризм і свободу туристичних подорожей [8, с. 151].

На жаль, туризм – одна з тих галузей, яка найбільше постраждала ще під час пандемії COVID-19. Тоді через карантинні обмеження закрилися аеропорти, спорожніли готелі, впав попит на послуги турагентств. І щойно сфера почала оговтуватися від коронавірусу, повномасштабне вторгнення РФ в Україну знову завдало сильного удару туристичному бізнесу [6], а введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року вплинуло на туризм в цілому.

Під загрозою потрапив як в'їзний, так і виїзний туризм в Україні. До причин, що стали перешкодою для розвитку в'їзного туризму на сучасному етапі розвитку, відносяться: бойові дії на території України, які становлять загрозу не тільки для туристів, а й для всього населення України, особливо на окупованих територіях та в зонах ведення активних бойових дій; втрата значної частини туристично-рекреаційних ресурсів (історичних пам'яток, пам'яток культури, архітектури, релігійно-туристичних об'єктів, природно-заповідного та лікувально-оздоровчого фонду) у зв'язку з їх повним або частковим знищенням

внаслідок воєнних дій або розміщенням у зонах окупації чи бойових дій; руйнування інфраструктури в районах активних бойових дій (заклади розміщення, заклади харчування, розважальні заклади тощо); закриття повітряного простору для цивільної авіації; порушення логістики на території України, яке пов'язане або з руйнуванням шляхів сполучення, або з розміщенням окупаційних військ на шляхах сполучення; розміщення окупаційних військ на території областей, які є важливими туристичними центрами України; значні втрати трудових ресурсів, які пов'язані з масовим виїздом українців за кордон, переведенням працівників в інші регіони України або залученням до бойових дій [5, с. 373–374].

На часі туризм в Україні є дуже обмеженим та складно прогнозованим. Активні воєнні дії, енергетична криза, особливості безпекового характеру подорожей українських та іноземних громадян, а саме: формування туристичних маршрутів з урахуванням наявності бомбосховищ, планування туристичних мандрівок відповідно до дії комендантської години, дотримання заборон в різних регіонах України і т. д., певною мірою створює труднощі, а подекуди унеможливають сам процес функціонування туристичної галузі [2, с. 43], ускладнює забезпечення державою повноцінного захисту прав людини відповідно до взятих нею міжнародних стандартів, особливо на тих територіях, які є тимчасово окупованими або перебувають у зоні бойових дій [4, с. 108], проте внутрішній туризм продовжує функціонувати у відносно безпечних регіонах країни.

Ще однією проблемою в сфері туризму є те, що станом на сьогоднішній день частина туристичних фірм не відновило свою діяльність і вимушені були закритися. Що стосується відновлення турів по Україні, то це дуже складне питання. Через велику кількість внутрішньо переміщених осіб, яких розміщували в готелях, санаторіях, пансіонатах, школах, дитячих садках та ін., можливість розмістити бажаючих туристів, які хотіли б скористатися турами дуже складно. Для того, щоб хоч якось відновити соціальну сферу в містах західної України, для внутрішньо переміщених осіб почали будувати модульні містечка, зведення яких триває 45–60 днів [3, с. 29].

Відповідно до даних Державного агентства розвитку туризму, за перший квартал 2023 року на 29 % менше, ніж за аналогічний період у 2022 році. На 34 % зменшилась загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю. Кількість юридичних осіб зменшилася на 35 %, а фізичних – на 34 %. Якщо порівнювати цей показник з першим кварталом 2021 року, то загальне зменшення склало 38 % – юридичні особи на 44 %, фізичні на 36 % [1].

Логічно, що у випадку продовження активної фази війни ця рецесія продовжиться. Тим не менш український туристичний бізнес розраховує на швидке повоєнне відновлення [3, с. 29], адже українці продемонстрували неймовірний героїзм, згуртованість та прагнення до самостійного, незалежного прагнення до самостійного, незалежного і процвітаючого життя. На кожній ділянці повсякдення наш патріотично налаштований народ за покликанням душі робить все заради допомоги нашим воїнам для досягнення Перемоги. В цей час, безумовно, постраждала і туристична галузь, але все буде поновлено, а Україна стане туристською меккою в світі [7, с. 5].

Тому після перемоги відновлення туристичної сфери вцілому потребуватиме інноваційних підходів та співпраці. Післявоєнний туризм призведе до змін бізнес-моделей та структур управління, щоб задовольнити нові попити та потреби. Атуризм в Україні уже стоїть на шляху переродження і для цього необхідно залучати міжнародних партнерів. В багатьох країнах світу, в яких відбувалися військові дії, зростає показник туристів, саме в повоєнний період, що дає можливість за рахунок надходжень від іноземних туристів підвищити економіку країни вцілому.

Література:

1. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2023-roci-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadiyshlo-383-mln-grn> (дата звернення: 04.10.2023 р.).
2. Леоненко Н., Бондаренко В., Загинайко В. Туризм в Україні під час війни: глобальні виклики та оптимальні шляхи відновлення. *Війна та туризм* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 листопада 2022 р.). Київ :ТОВ «Геопринт», 2022. 319 с.
3. Машіка Г. Туризм України в умовах війни: реалії та перспективи розвитку. *Війна та туризм* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 листопада 2022 р.). Київ :ТОВ «Геопринт», 2022. 319 с.
4. Мельниченко Б. Б. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 106–109. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/23.pdf (дата звернення: 27 вересня 2023 р.).
5. Моца А. А. Особливості правового регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 78: частина 1. С. 372–378. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286458/280327> (дата звернення: 27 вересня 2023 р.).

6. Туризм під час війни. як галузь виживає та готується до відновлення. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/turyzm-pid-chas-vijny-yak-galuz-vyzhyvaye-ta-gotuyetsya-do-vidnovlennya/>

7. Українська енциклопедія туризму / за заг. ред. В. К. Федорченка. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 660 с.

8. Федорченко Н. В. Туризм доби воєнного часу. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль (29–30 квітня 2022 р.). Західно-український національний університет, Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 151–153.

ПРОГРЕСИВНІСТЬ МЕДІАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Козакевич О. М.

*PhD (доктор філософії в галузі права),
викладач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії*

*Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна*

В сучасності, інститут медіації визначається громадянським суспільством, як актуальна цілеспрямована соціальна програма, яка спрямована на ціннісний простір для відродження і формування соціально-значущих орієнтирів суспільства. Процедура медіації істотно відрізняється від традиційної судової форми захисту прав громадян, в рамках якої сторони розглядаються як противники; хід процесу визначається процесуальним правом, який, як правило, проходить в умовах гласності судового розгляду. На відміну від судового розгляду, вступ обох сторін спору в процес медіації є добровільним, а медіатор – вільно обраним сторонами; кожна сторона має можливість в будь-який момент вийти з процесу. Можна констатувати, що медіація є самою м'якою формою альтернативного засобу доступу до правосуддя. Підвищення доступу до правосуддя, це перш за все законодавче закріплення правових гарантій та ефективних заходів, наявність яких дозволить спростити отримання судового захисту.

Сьогодні можна з упевненістю говорити про те, що медіація та судова процедура не лише уживаються разом, але і органічно

доповнюються, дозволяючи громадянам, які звернулися за захистом своїх прав та інтересів обрати той спосіб врегулювання конфлікту, який буде найефективнішим. Більш того, ці інститути потребують один одного. Медіації, сильна та незалежна судова система необхідна як опора, як гарант права в правовій державі і, разом із тим, як один із ключових партнерів у розподілі застосування медіації громадянами, як помічник при формуванні культури мирного, не змагального вирішення спорів. Досвід інтеграції медіації в різних юрисдикціях, підтверджує ключову роль суддівського співтовариства в успіху процесу впровадження медіації як інституту, затребуваного суспільством [1, с. 121].

Процес інтеграції медіації в судову систему набуває актуальності. Мета впровадження медіації полягає в наданні громадянам можливості вибору найбільш доцільного механізму врегулювання правового спору. Це мотивуватиме громадян та сприятиме підвищенню особистої відповідальності за вирішення їх спорів [2, с. 22].

Впровадження інституту медіації в Україні пов'язує сучасний розвиток правової системи України з європейськими правовими цінностями та пріоритетами розвитку сучасного цивілізованого світу. Мирне вирішення конфлікту – ознака притаманна українській ментальності, а стан вітчизняної судової системи спонукає громадян шукати та застосовувати альтернативні процедури вирішення спорів.

Прийняття спеціального закону, а саме, 16 листопада 2021, коли ВРУ ухвалила у другому читанні підготовлений Міністерством юстиції Закон України «Про медіацію» № 1875-IX, який на законодавчому рівні закріплює можливість проведення процедури медіації та надає громадянам можливість вирішити свої суперечки, не звертаючись до суду, стало саме тим необхідним поштовхом для просування та популяризації медіації [3].

Законодавче закріплення медіації унормувало те, що вже багато років функціонувало на момент його прийняття, перед законодавцем стояла досить складна задача – віднайти баланс у правовому регулюванні, який би сприяв подальшому розвитку медіації завдяки правовій визначеності, і в той же час, був позбавлений надмірної деталізації, яка б стала згубною для неї. І саме рамковість закону дозволила досягти цього балансу [4, с. 844].

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про медіацію», медіація це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3]. Таке законодавче визначення, означає, що медіацію слід розуміти як правовий засіб врегулювання існуючого спору, так і превентивний спосіб для запобігання спорів.

Застосування медіації для вирішення спору забезпечує різноманіття засобів захисту прав громадян без обмеження права на судовий розгляд, що сприяє підвищенню довіри до суду, і в цілому до інститутів держави. Можливість вибору медіації для громадянина, поряд з судовим способом захисту прав, дозволяє учасникам усвідомлено обирати спосіб захисту своїх прав, в залежності від конкретних обставин справи.

За сучасних умов, механізм впровадження інституту медіації набирає позитивні обороти. Науковці, судді, адвокати, представники громадянського суспільства єдині в думці, що медіація є ефективною альтернативою судовим спорам, а розвиток процедури досудового розгляду в Україні стає все більш популярним та сприятиме як найшвидшому становленню громадянського суспільства, в межах якого, громадяни дійсно зможуть регулювати конфлікти без участі і контролю з боку держави [5, с. 27].

З початком повномасштабного збройного вторгнення та агресії проти України, введення воєнного стану суттєво вплинуло на суспільство та діяльність багатьох суспільних інституцій. Більш того, ті актуальні проблеми та реформи системи правосуддя, які проводились, навпаки набули нових граней. Оскільки, введення воєнного стану на території України, значно вплинуло на здійснення правосуддя. Можна стверджувати, що забезпечення його доступності стало одним із першочергових завдань держави. Очевидно, що українські суди на сьогодні перебувають в несприятливих та неоднакових умовах: різні регіони, зокрема прифронтові та міста, які перебувають під постійними обстрілами; аварійні відключення електроенергії в судах; тривалі сигнали повітряної тривоги, внаслідок, яких робота суду негайно припиняється. Це свідчить про завантаженість роботи судів. Саме тому, застосування альтернативних способів вирішення спорів, зокрема таких як медіація в певній мірі, зменшить кількість справ в судах. Такий підхід дасть змогу підвищити якість надання суддівських послуг, шляхом зменшення справ та більш детального розгляду наявних.

Крім того, звернення до медіатора допоможе вирішити проблеми багатьох українців, які внаслідок збройної агресії вимушено змінили своє місце проживання, але потребують доступу до правосуддя.

Центром політико-правових реформ підготовлено концепцію реформи правосуддя, в контексті проекту «Україна після перемоги: підготовка і комунікація реформ для реалізації «Бачення України – 2030», в якій проаналізовано наявні проблеми в системі правосуддя і визначено загальні та спеціальні заходи, спрямовані на забезпечення доступності правосуддя. Зокрема, концепція передбачає встановити обов'язкове досудове врегулювання для окремих категорій спорів з

використанням медіації, адміністративного оскарження чи інших форм ADR; проводити регулярні моніторингові дослідження (включаючи соціологічні) щодо стану використання ADR; запровадити процедури збору статистичних даних щодо використання ADR.

Спеціальними заходами для досягнення визначених цілей в контексті розвитку інституту медіації є розроблення плану дії з імплементації положень Закону України «Про медіацію», який передбачатиме проведення широкої інформаційної кампанії серед населення щодо переваг її використання; розширення можливостей забезпечення доступу до медіації центрами надання безоплатної правової допомоги; забезпечення розвитку присудової медіації, зокрема, удосконалення процедури врегулювання спору за участю судді; проведення регулярного аналізу стану використання цього інституту [6].

Отже, можна зробити висновок, що застосування медіації це прогресивний крок, який доповнює судову систему та розвантажує роботу судів. Використання медіації відповідає викликам сучасності і правосуддя справді стає доступнішим для кожного, особливо в такий складний час. Це в свою чергу наближає суспільство до ціннісних демократичних орієнтирів та цілей.

Література:

1. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92–100.
2. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України : програмний документ. Київ, 2017. 28 с. URL: <https://rm.coe.int/kyselovav-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>.
3. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
4. Романадзе Л. Д. Значення та основні положення Закону України «Про медіацію». *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 844–847.
5. Матвеева Л. Г., Балтаджи П. М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 23–28.
6. Концепція реформи системи правосуддя «Україна після перемоги» Бачення України 2030. URL: <https://pravo.org.ua/sformovano-kontseptsiyu-reformy-systemy-pravosudnya>.

**ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ
ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ ПРАВА ВИМОГИ ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНОСТІ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ
НА КОНТРОЛЮЮЧИЙ ОРГАН: В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Коломієць П. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри публічного права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна*

*Among the barbarous nations who overran the western provinces
of the Roman empire, the performance of contracts was left for many ages to the
faith of the contracting parties. The courts of justice of their kings seldom
intermeddled in it [1, p. 84].*

*(У варварських народів, що заповнили західні провінції
Римської імперії, виконання договорів протягом багатьох століть
було поставлене в залежність виключно від сумлінності договірних сторін.
Їхні королівські суди рідко втручалися в цю сферу) [1, p. 84].*

Фокус нашої уваги зосередимо на проблематиці правового регулювання договору про переведення права вимоги дебіторської заборгованості платника податків на контролюючий орган: в контексті податкової безпеки України в умовах воєнного стану. Але спочатку зупинимося на з'ясуванні термінів «воєнний стан» та «податкова безпека». Ст. 417 Господарського кодексу України, якою визначено порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану, регламентовано, що у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [2]. Визначення терміну «воєнний стан» наведено у ст. 1 Закону України «Про оборону України», відповідно до якої «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для

відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. Акцентуємо увагу на тому факті, що фінансування потреб національної оборони держави, відповідно до ст. 2 цього Закону, здійснюється за рахунок і в межах коштів, визначених у законі про Державний бюджет України на відповідний рік [3]. А бюджет держави Україна наповнюється, в першу чергу, податками, які складають близько 80 відсотків надходжень бюджетів усіх рівнів. Тобто пріоритетне фінансування потреб національної оборони держави в умовах воєнного стану неможливо реалізувати без відповідного фінансового забезпечення, основою якого, в першу чергу, є податкові надходження до бюджетів усіх рівнів. Атому, податкова безпека, це основа і фундамент національної безпеки нашої держави.

У зв'язку з військовою агресією проти України, 24.02.2022 року Законом № 2102-IX [4] Верховна Рада України відповідно до п. 31 ч. 1 ст. 85 Конституції України [5] та ст. 5 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [6] затвердила Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 [7]. Отже, з цього моменту почалося життя України у стані війни і нових реалій економічної безпеки, яка відповідно до ст. 17 Конституції України є однією з найважливіших функцій держави і є справою всього Українського народу. Але ж економічна безпека має своїм підґрунтям саме податкову безпеку, яка є невід'ємною її складовою, адже саме за рахунок податків і зборів здійснюється наповнення дохідної частини як державного так і місцевих бюджетів. Податки і збори є основними джерелами фінансування будь-якої безпекової складової держави, зокрема і в умовах воєнного стану з метою підвищення її обороноздатності. Поряд із тим слід зазначити, що більшість нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки є декларативними по своїй суті, оскільки не мають конкретного алгоритму (формули) та інструментарію правового регулювання суспільних відносин щодо реалізації податкової безпеки.

З прийняттям 28.06.1996 року Конституції України, нормативною першоосновою ч. 1 ст. 17 розділу I «Загальні засади» Основного Закону було забезпечено основи правового регулювання податкової безпеки, яка є елементом економічної безпеки України. Проте, правове регулювання податкової безпеки, як складової економічної безпеки, і досі не введено в національне законодавство України, як того вимагає норма-принцип ч. 1 ст. 17 Конституції України, відповідно до якої забезпечення економічної безпеки, а отже і податкової безпеки України, є однією з найважливіших функцій держави. Поки що поняття

«податкова безпека» майже абстрактне, яке потрібно наповнювати нормативними вимірами. Норма-принцип «забезпечення економічної безпеки України є справою всього Українського народу» (ч. 1 ст. 17 Конституції України) конкретизується приписом ст. 67 розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону, відповідно до якої кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Отже, справою всього Українського народу у сфері забезпечення економічної безпеки України та податкової безпеки зокрема, є виконання кожним свого конституційного обов'язку щодо сплати податків і зборів в порядку і розмірах, встановлених законом. Податкова безпека України є надзвичайно важливою складовою фінансового забезпечення економічної безпеки, як однієї з найважливіших функцій держави у сфері національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану України.

Наступним нашим кроком стане з'ясування проблематики правового регулювання договору про переведення права вимоги дебіторської заборгованості платника податків на контролюючий орган: в контексті податкової безпеки України в умовах воєнного стану. Зокрема, права контролюючих органів, визначених п.п. 41.1.1 п. 41.1 ст. 41 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [8], звертатися до суду щодо зобов'язання платника податків, який має податковий борг, укласти договір щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості цього платника на контролюючий орган, регламентовані п.п. 20.1.35-1 п. 20.1 ст. 20 цього Кодексу.

Особливості використання дебіторської заборгованості, як джерела погашення податкового боргу платника податків, передбачені п. 87.5, 87.6 ст. 87 та п. 95.22 ст. 95 ПКУ. Зокрема, п. 87.5 ст. 85 ПКУ, зазначено про те, що у разі якщо здійснення заходів щодо погашення податкового боргу платника податків шляхом стягнення коштів, які перебувають у його власності, не привело до повного погашення суми податкового боргу або у разі недостатності у платника коштів для погашення податкового боргу, контролюючий орган визначає дебіторську заборгованість платника податків, строк погашення якої настав, джерелом погашення податкового боргу такого платника податків. Контролюючий орган укладає з платником податків договір щодо переведення права вимоги такої дебіторської заборгованості. Така дебіторська заборгованість продовжує залишатися активом платника податків, що має податковий борг, про що зазначається в договорі між платником податків і контролюючим органом, та повинна бути відповідним чином розкрита в примітках до фінансової звітності. Податковий борг продовжує обліковуватися за платником податків, у якого він виник, до надходження коштів до бюджету за рахунок

стягнення цієї дебіторської заборгованості. Контролюючий орган повідомляє платнику податків про таке надходження в п'ятиденний строк з дня отримання відповідного документа. Уразі відмови платника податків, що має податковий борг, від укладення з контролюючим органом договору щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості такий контролюючий орган звертається до суду щодо зобов'язання платника податків укласти зазначений договір. Відповідно до п. 95.22 ст. 95 ПКУ, контролюючий орган звертається до суду щодо стягнення з дебіторів платника податку, що має податковий борг, сум дебіторської заборгованості, строк погашення якої настав та право вимоги якої переведено на контролюючі органи, у рахунок погашення податкового боргу такого платника податків. Порядок використання дебіторської заборгованості та/або майна юридичної особи як джерел погашення податкового боргу платника податків та/або відокремленого підрозділу юридичної особи затверджено наказом Міністерства фінансів України від 16.06.2017 р. № 585 [9].

Література:

1. Smith Adam. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Hazleton : The Pennsylvania State University, 2005. 785 p.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. *Голос України* від 24.02.2022. № 37.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Голос України*. від 24.02.2022. № 37.
8. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-17. Ст. 112.
9. Про затвердження Порядку використання дебіторської заборгованості та/або майна юридичної особи як джерел погашення податкового боргу платника податків та/або відокремленого підрозділу юридичної особи : Наказ Мінфін України від 16.06.2017 № 585. *Офіційний вісник України*. 2017. № 61. Ст. 1890.

ОПЕРАЦІЇ З ДОБРОВІЛЬНОЇ ПЕРЕДАЧІ АБО ВІДЧУЖЕННЯ АВТО ДЛЯ ПОТРЕБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Купчак М. Я.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права
Львівського інституту ПраТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Львів, Україна*

Відповідно до норм чинного законодавства України випадками передачі авто для потреб Збройних Сил України (далі – ЗСУ) є: примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості; вилучення майна – позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану; добровільна передача [1].

Щодо оформлення добровільної передачі майна на потреби ЗСУ може бути оформлена: наказом по підприємству з рішенням керівництва про добровільну передачу майна та актом приймання-передачі майна, який містить всі обов'язкові реквізити первинного документу, передбачені п. 2 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [2].

Операції з добровільної передачі або відчуження коштів, товарів, у тому числі підакцизних, надання послуг на користь ЗСУ та підрозділів територіальної оборони без попереднього або наступного відшкодування їх вартості не вважаються операціями з реалізації для цілей оподаткування (підрозділ 10 розд. XX підпункт. 69.5 Податкового кодексу України (далі – ПКУ)).

Не є постачанням товарів та послуг випадки (крім випадків, коли такі операції з постачання товарів та послуг оподатковуються за нульовою ставкою ПДВ), коли товари та послуги передаються / надаються для: ЗСУ та інших силових структур, а також інших утворених відповідно до законів України військових формувань, їх з'єднань, військових частин, підрозділів, установ або організацій, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, для потреб забезпечення оборони держави, а також на користь центрального

органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, сил цивільного захисту та/або закладам охорони здоров'я державної, комунальної власності, та/або структурним підрозділам з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (підрозділ 2 розділу Х «Перехідні положення» пункт 32-1 ПКУ). Зважаючи на зміни, внесені до ПКУ підпунктом 69.5 підрозд. 10 розд. XX ПКУ у випадку добровільної передачі або відчуження транспортних засобів без вимоги їх компенсації операція не розглядається як «реалізація (продаж) товарів» у розумінні пп. 14.1.202 ПКУ [3].

В обліку відображається списання необоротного активу, адже доходи від реалізації відсутні. Право на податкові витрати у сумі залишкової вартості автомобіля зберігаються у повному обсязі.

Що ж до відносин з податковими органами та особливостей практики застосування основних порушень чинного законодавства України, важливими деталями при розблокуванні податкових накладних є: відсутні платежі за договором оренди ТЗ фізособою, сплата податків і відображення нарахувань в 4-ДФ; відсутність ТТН; до ТТН внесено «неправдиві» відомості; відсутність решти документів на перевезення; відсутність 20-ОПП; відсутність договорів оренди, цивільно-правових договорів.

Наведемо аргументи на користь платника податків:

1. Параграф 5 глави 30 розділу VI Господарського кодексу України, які врегульовують договір оренди між суб'єктами господарювання і там нотаріальне посвідчення не вимагається;

2. Судова практика:

– п. 2.11 постанови пленуму ВГСУ від 29.05.13 р. № 12 «Про деякі питання практики застосування законодавства про оренду (найм) майна»;

– постанова ВГСУ від 14.11.2012 р. у справі № 5009/1792/12, постанова ВГСУ від 26.04.2012 р. у справі № 5015/225/11;

– ухвала Вінницького апеляційного адміністративного суду від 07.04.2015 р. № 822/59/15.

За відсутності товарно-транспортної накладної (далі – ТТН) витрати на автотранспортні послуги при визначенні об'єкта оподаткування не враховуються. Уразі відсутності ТТН, отримання послуг з перевезення вантажу, у тому числі ТТН, які відносяться до первинних документів та на підставі яких ведеться бухгалтерський облік, платник податків при визначенні фінансового результату до оподаткування відповідно до правил бухгалтерського обліку не має підстав для врахування вартості таких послуг при формуванні собівартості придбаних (виготовлених) та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

Література:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

3. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : постанова Кабінету Міністрів України № 998 від 31.10.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text>.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ПРИ ВИКОНАННІ ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ ЗДОРОВ'Я НА ВИПАДОК ХВОРОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бакун С. С.

*аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

Загальні положення щодо врегулювання питання застосування наслідків форс-мажору містяться в ст. 617 Цивільного кодексу України [1].

Потрібно зазначити, що договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби відноситься до договорів особистого страхування, як зазначає Н. В. Міловська, та, відповідно, до групи договорів про надання послуг, що зумовлено притаманною йому специфікою предмета й об'єкта, характером зустрічного надання й визначеного статусу страховика – послугонадавача [4, с. 44].

Відповідно до ст. 906 Цивільного кодексу України, яка регулює відшкодування збитків за ненадання або неналежне надання послуг, збитки, завдані замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору про надання послуг за плату, підлягають відшкодуванню виконавцем, у разі наявності його вини, у повному обсязі, якщо інше не встановлено договором. Виконавець, який порушив договір про надання послуг за плату при здійсненні ним підприємницької діяльності, відповідає за це порушення, якщо не доведе, що належне

виконання виявилось неможливим внаслідок непереборної сили, якщо інше не встановлено договором або законом [1].

Статтею 14 та 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», передбачено, що виключно торгово-промислові палати України наділені повноваженнями засвідчувати форс-мажорні обставини на території України та видавати Сертифікат про форс-мажорні обставини [2].

Згідно з Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні», форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна загроза такого конфлікту, включаючи, але не обмежуючись, ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безладу, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту / імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо.

У даних тезах більш детально розглянемо наслідки виникнення форс-мажору, спричиненого дією воєнного стану, який введено у нашій державі Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. [3] та його вплив на правовідносини у сфері виконання договорів добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби.

Потрібно зазначити, що ТПП України на власному офіційному веб-сайті 28.02.2022 р. розмістила лист-повідомлення, що вона засвідчує настання форс-мажорних обставин, спричинених військовою агресією РФ проти України.

Цим документом ТПП України підтвердила, що зазначені обставини з 24.02.2022 р. до їх офіційного завершення є надзвичайними,

невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб за договором, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням / обов'язком, виконання яких (якого) настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і, відповідно, виконання яких (якого) стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин.

Виходячи з вищевказаного, потрібно звернути увагу саме на виконання сторонами договорів добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, адже наявність загально доступного документу опублікованого ТПП України, є рекомендацією для сторін про застосування наслідків дії форс-мажорних обставин і автоматично він не зупиняє та/або не припиняє дію уже укладеного договору до 24.02.2022 року, а відповідно сторони зобов'язані виконувати вимоги договору, якщо ж окремим договором не передбачено інше. Умовою призупинення виконання договірних зобов'язань є повідомлення належним чином однією стороною іншої з документарним підтвердженням настання форс-мажорних обставин, з моменту отримання якого призупиняється дія договору або взагалі розривається за згодою сторін у відповідності до ст. 651 та ст. 997 Цивільного кодексу України, після чого виникають правові наслідки, передбачені ст. 653 Цивільного кодексу України.

Потрібно зазначити, що таке повідомлення надсилається в порядку та у строк передбачений окремим договором поштовою кореспонденцією, але якщо така можливість під час дії форс-мажорних обставин буде відсутня, то сторони у такому разі можуть здійснити направлення повідомлення будь-яким іншим способом, який дозволяє зафіксувати факт надсилання листа, заяви тощо факсом, електронною поштою, за допомогою месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram тощо).

У разі узгодження сторонами неможливості виконання договірних зобов'язань, у зв'язку з настанням форс-мажорних обставин, сторони можуть узгодити наступні дії:

- зупинення дії договору. Хоча Цивільний кодекс України не містить такого прямого інструменту, водночас сторони цілком можуть це зробити, керуючись принципом свободи договору, передбаченим ч. 1 ст. 627 ЦК України.

- зміна розміру, способу та форми оплати, як страхової виплати для страхувальника, так і страхових платежів (внесків, премій) для страховика. Тобто, зміна умов оплати з безготівкового на готівковий та/або через термінали самообслуговування, сплата з/на інші реквізити українського або закордонного банку тощо.

- зміна періодичності сплати як страхової виплати для страхувальника, так і страхових платежів (внесків, премій) для страховика.

Відповідно, замість щомісячного платежу встановити щоквартальний або піврічний платіж тощо.

– відстрочення або звільнення від страхових платежів (внесків, премій) для страховика. З цим випадком складніше, але як варіант він можливий при настанні форс-мажорних обставин. Отже, страховик може звернутися з листом до страхувальника з проханням відстрочити або звільнити його від сплати платежів (внесків, премій).

– розірвання договору. Якщо сторонам не вдасться домовитися і достроково розірвати договір за згодою сторін, залишається судовий варіант, але він підійде не кожному. Достроково розірвати договір допоможе форс-мажорне застереження в договорі, яке передбачає можливість односторонньої відмови від договору, якщо форс-мажорні обставини триватимуть понад встановлений у договорі строк.

Потрібно також пам'ятати, що одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом у відповідності до ст. 525 Цивільного кодексу України.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02 грудня 1997 р. № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 13. Ст. 52.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Указ затверджено Законом № 2102-IX від 24 лютого 2022 р.

4. Міловська Н. В. *Правова природа договору особистого страхування. Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 43–47.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Безнос К. О.

*аспірант Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

З початком широкомасштабного вторгнення система охорони здоров'я України зіткнулася з безпрецедентними потрясіннями. Серед цього хаосу лікарні та медичні працівники героїчно продовжували працювати, навіть незважаючи на безперервні російські атаки, в результаті яких 481 лікарня була зруйнована або серйозно пошкоджена [1].

Станом на травень 2023 року Всесвітня організація охорони здоров'я підтвердила понад 1000 нападів на медичні установи в Україні з моменту вторгнення Російської Федерації, а також було підтверджено, що щонайменше 101 людина, включаючи медичних працівників і пацієнтів загинули в результаті цих атак, а ще більше людей отримали поранення [2].

Наразі відомо, що із 2313 закладів охорони здоров'я працюють 96 %, а 12 % будівель мають повні чи часткові пошкодження [3, с. 18].

У відповідь на це були швидко впроваджені законодавчі зміни, спрямовані на полегшення доступу до медичних послуг для населення України, що стало предметом нашого дослідження.

Першим кроком до врегулювання проблем що виникли, стало впровадження Міністерством охорони здоров'я України спрощеного доступу внутрішньо переміщених осіб до первинної медичної допомоги (Далі – ПМД). Відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я України (Далі – МОЗ) від 17.03.2022, № 496 надавачі МПД були зобов'язані вести облік переміщених осіб, які звертаються для отримання ПМД, за відповідною формою, а також надати ПМД та медичну допомогу пацієнтам у невідкладному стані з числа переміщених осіб [4].

Далі у березні 2022 року Наказом МОЗ від 03.05.2022, № 727 було затверджено зміни до деяких нормативно-правових актів щодо забезпечення функціонування сфери охорони здоров'я у період воєнного стану. Зміни встановили спрощену систему отримання рецептів для пацієнтів. Лікарям, які надають ПМД надали право виписувати ліки

незалежно від наявності у пацієнта декларації з відповідним лікарем. Крім того, рецепт на препарати інсуліну та лікарські засоби для лікування нецукрового діабету лікарі, які надають ПМД можуть виписувати на підставі наявності в електронній системі охорони здоров'я попереднього аналогічного призначення, створеного лікарем-ендокринологом [5].

Крім того, у листопаді 2022 р. Кабінет Міністрів України вніс зміни до Постанови від 29 грудня 2021 р. № 1440 «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році» чим збільшив пакет медичних послуг, що підлягають оплаті в рамках програми медичних гарантій. До них увійшли:

1. Супровід і лікування дорослих та дітей з психічними розладами на первинному рівні медичної допомоги. Насамперед, це послуги з відновлення ментального здоров'я та реабілітації;

2. Комплексна реабілітаційна допомога дорослим та дітям у стаціонарних умовах [6].

У аналогічній Постанові Кабінету Міністрів України про питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення на період за 2023 рік, пакет було розширено і до них було додано такі послуги, що передбачають готовність та забезпечення надання медичної допомоги населенню, яке перебуває на території, де ведуться бойові дії, готовність закладу охорони здоров'я до надання медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях та інші [7].

Варто зазначити, що у грудні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив Державний типовий план реабілітації осіб з обмеженнями повсякденного функціонування та методичні рекомендації щодо складання індивідуальних планів реабілітації. Крім того, запровадив ключові положення щодо забезпечення оперативного доступу до життєво необхідного реабілітаційного обладнання, такого як інвалідні візки, милиці та палиці, для осіб, які проходять реабілітацію в медичних установах. Пацієнти, у яких діагностовано потребу в цих засобах, тепер можуть безпосередньо отримувати їх у медичних закладах на тимчасовій основі та повертати, коли потреба в них зменшиться [8].

Наразі, однією із важливих проблем, яка впливає на усі рівні надання медичної допомоги, можна визначити нестачу фахових ресурсів, що призводить до невчасного та неналежного надання медичних послуг, якість яких гарантує держава. Вказану вище проблему Команда Харківської експертної групи підтримки медреформи у партнерстві з Українським центром охорони здоров'я пропонує вирішити шляхом розширення функцій практик сімейної медицини та посилення ролі медичних сестер [9, с. 15].

Виходячи із усього вищезазначеного можна прийти до висновку, що система охорони здоров'я демонструє повільність, але стійкість завдяки самовідданості медичних працівників, окремим рішенням влади та попереднім структурним реформам. Спрощений доступ до первинної медичної допомоги для внутрішньо переміщених осіб, спрощену процедуру виписки рецептів і розширені пакети медичних послуг, покращили доступність і якість медичної допомоги під час воєнного стану.

Пріоритетність надання медичних послуг під час воєнного стану не лише захищає життя, але й зміцнює саму структуру українського суспільства, сприяючи зміцненню почуття безпеки, надії та солідарності серед людей.

На нашу думку, для пом'якшення проблеми нестачі професійних ресурсів у сфері охорони здоров'я необхідний багатогранний підхід. Інвестиції в медичну освіту та спрощення процесів сертифікації можуть швидко збільшити кількість кваліфікованих фахівців. Впровадження телемедичних послуг і програм онлайн-навчання не лише заповнює прогалини в знаннях, а й забезпечує постійне підвищення кваліфікації, особливо у віддалених місцях. Крім того, пропозиція конкуренто-спроможної заробітної плати, пільг і заохочень у регіонах з недостатнім рівнем обслуговування, а також обов'язкова безперервна освіта можуть залучити і утримати талановитих спеціалістів. Ініціативи із залучення місцевих медичних працівників та стратегічні державно-приватні партнерства можуть ефективно оптимізувати ресурси. У майбутньому дана тема буде ширше розкрита у наших наукових роботах.

Література:

1. Attacks on Health Care in Ukraine. eyeWitness to Atrocities, Insecurity Insight, Media Initiative for Human Rights, Physicians for Human Rights, and the Ukrainian Healthcare Center. URL: <https://www.attacksonhealthukraine.org/> (дата звернення: 30.09.2023).

2. WHO records more than 1000 attacks on health care in Ukraine over the past 15 months of full-scale war. *World Health Organization*. May 30, 2023. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/30-05-2023-who-records-1-000th-attack-on-health-care-in-ukraine-over-the-past-15-months-of-full-scale-war> (дата звернення: 30.09.2023).

3. Звіт за вихідними даними системи HeRAMS в Україні – 2023: операційний статус системи охорони здоров'я в листопаді 2022 – травні 2023 року. *World Health Organization*. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/herams/herams-ukraine-baseline-report-2023_ua.pdf?sfvrsn=342a2a07_1&download=true (дата звернення: 01.10.2023).

4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 березня 2022 р. № 496 «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 травня 2022 р. № 727 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України щодо забезпечення функціонування сфери охорони здоров'я у період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0504-22#n25> (дата звернення: 01.10.2023).

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2022 р. № 1268 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 410 і від 29 грудня 2021 р. № 1440». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. № 1464 «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2023 році». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1462 «Деякі питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1462-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.09.2023).

9. Звіт з досліджень в рамках проекту «Первинна та амбулаторна медична допомога громадянам України внаслідок військового конфлікту». *Міжнародний фонд «Відродження»*. 26 січня 2023 р. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2023/01/irf_sociol_report_fin.pdf (дата звернення: 29.09.2023).

ВПЛИВ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН НА ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА

Белікова А. О.

*аспірантка Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

З 24 лютого 2022 року наша держава виборює право за незалежність, свободу та вільне життя громадян України. Саме військова агресія рф проти України стала підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (з подальшим його продовженням).

Воєнний стан накладав суттєві зміни на всі сфери суспільних відносин і не виключенням стали договірні відносини. Значних складнощів зазнали договірні зобов'язання за кредитними договорами, позики, оренди нерухомого майна тощо. Внаслідок бойових дій, постійних та масованих обстрілів, а також тимчасової окупації певної частини українських територій стало об'єктивно неможливим виконання для фізичних осіб договірних зобов'язань.

Відповідно до чинного законодавства України воєнний стан – це форс-мажор, що чітко визначений у ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати України». Так, форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, безладу, вторгнення та інше [1].

Торгово-промислова палата України листом від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану 24 лютого

2022 року та підтвердила, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин [2].

Елементи ознак форс-мажорних обставин виокремив Верховний Суд у своїй практиці (наприклад, постанова від 25 січня 2022 року, справа № 904/3886/21), які є наступними: вони не залежать від волі учасників цивільних (господарських) відносин; мають надзвичайний характер; є невідворотними; унеможливають виконання зобов'язань за даних умов здійснення господарської діяльності [3].

Як неодноразово наголошує Верховний суд, ухвалюючи рішення, – форс-мажорні обставини не мають преюдиціальний (заздалегідь встановлений) характер. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона яка посилається на конкретні обставини повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність [3]. Така позиція суду, на наш погляд, вказує на необхідність сторін у справі підтверджувати певними доказами існування форс-мажору у кожному конкретному випадку.

Отже, основною умовою визнання судом наявності форс-мажорних обставин є доведення стороною у справі їх надзвичайності та невідворотності.

Втім особа, яка порушила зобов'язання, у відповідності з ч. 1 ст. 617 ЦК України, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Варто підкреслити, що зазначена норма являє собою правовий запобіжник підстави звільнення сторони договору від настання відповідальності у разі виникнення форс-мажорних обставин.

Досліджуючи питання форс-мажорних відносин в умовах воєнного часу, О. О. Бондаренко акцентував увагу, що форс-мажор не застосовується до договірних відносин автоматично. Між форсмажорними обставинами і неможливістю виконати якийсь конкретне договірне зобов'язання повинен існувати причинно-наслідковий зв'язок. Власне воєнний стан не варто розцінювати як можливість невиконання зобов'язань за договорами [4, с. 30].

Надалі вчений наголошує, що існування форс-мажорних обставин не звільняє сторону договору від обов'язку виконати це зобов'язання після припинення таких обставин [4, с. 30]. Такої ж точки зору дотримується О. М. Берназ-Лукавецька, тобто, орендар може розраховуватися с орендодавцем після закінчення форс-мажорних обставин [5, с. 529].

Ми підтримуємо позиції вказаних вчених, але на наш погляд безумовно військова агресія росії проти України може бути реальною підставою для звільнення відповідачів – фізичних осіб від відповідальності за несвоєчасне виконання договірних зобов'язань внаслідок настання форс-мажорних обставин під час воєнного стану.

Проте, як свідчить судова практика, суди не завжди враховують ці обставини та посилення відповідачів лише на лист Торгово-промислової палати через відсутність належних, допустимих та достатніх доказів того, що заборгованість перед позивачем виникла у зв'язку з незалежних від відповідача обставин.

Так, рішенням Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 08 грудня 2022 року у справі № 195/1811/22 про стягнення заборгованості за кредитним договором суд повністю задовольнив позовну заяву АТ «Комерційний Банк «Глобус», стягнувши з фізичної особи заборгованість у розмірі 203 107 грн.

В процесі розгляду справи суд не прийняв до уваги лист Торгово-промислової палати від 28.02.2022 з підстав, що його наявність не є звільненням від виконання відповідачем зобов'язань за договором під час воєнного стану. Окрім того, вказаний лист належним чином не посвідчений та в ньому відсутні посилання на договір, який є предметом розгляду даної справи. Також у своєму рішенні суд зазначив, що відповідач, посилаючись на форс-мажор як на підставу для звільнення від відповідальності, не довів як саме в процесі агресії сусідньої держави він не зміг виконати свої зобов'язання [6].

Аналогічним є рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 24 квітня 2023 року у справі № 359/9627/23, яким суд задовольнив позовні вимоги АТ «Райффайзен Банк» на 70 429,22 грн. При цьому суд зазначив, що збройна агресія рф як обставина непереборної сили дійсно є форс-мажором, однак не механізмом універсальної дії, а лист Торгово-промислової палати не є абсолютним доказом неможливості належного виконання зобов'язання [7].

Отже зрозуміло, судова практика акцентує увагу на тому, що лист Торгово-промислової палати може мати доказову силу у разі підтвердження факту форс-мажору у сукупності з іншими належними та допустимими доказами. Інакше він матиме в суді як додатковий аргумент настання вказаних обставин.

Надалі, у рішенні Дарницького районного суду м. Києва від 11 квітня 2023 року у справі № 753/2058/23, задовольняючи позов АТ Акціонерно-комерційний банк «Львів», суд дійшов висновку, що матеріали справи не містять доказів того, що відповідачка не мала змоги сплачувати заборгованість саме через зазначену форс-мажорну обставину (не могла працювати та заробляти кошти, не отримувала жодного доходу) та повідомила належним способом про це банк [8].

Таких висновків дійшли й інші суди вирішуючи багаточисленні кредитні спори за позовами банківських установ. У цих рішеннях суди посилалися на правові позиції Верховного Суду, викладені у постанові від 25 січня 2022 року (справа № 904/3886/21) й схожих постановках, події в яких відбувалися не під час воєнного стану через російську агресію, а у мирний час. Тому на наш погляд, у зв'язку із запровадженням в країні воєнного стану, наразі доцільним здається напрацювання нової судової практики з урахуванням всіх обставин та подій воєнного періоду.

У справах зі стягнення заборгованості за договорами оренди нерухомого майна суди так само не враховують форс-мажорні обставини, що виникли в умовах воєнного стану.

Наприклад, рішенням Києво-Святошинського районного суду Київської області від 01 серпня 2023 року у справі № 369/7621/22 стягнуто з фізичної особи на користь фізичної особи-підприємця заборгованість за договором оренди нежитлового приміщення у розмірі 90 000,00 грн. Настання форс-мажору судом все ж таки не визнано, незважаючи на наявність загальновідомого факту (на який суд посилався у своєму рішенні), що на території Києво-Святошинського району Київської області, де розташований об'єкт оренди, з 24-го лютого до 2-го квітня 2022 року велися жорстокі бойові дії і його використання було неможливим, оскільки це небезпечно для життя відповідача та будь яких інших осіб, що зокрема підтверджується публічними картами ведення бойових дій на території Київської області, інформаційними випусками новин щодо бомбардування передмість Києва у Києво-Святошинському районі Київської області, які є публічною інформацією [8].

Протилежна позиція суду при вирішенні спорів з оренди земельної ділянки.

Так, рішенням Покровського районного суду Дніпропетровської області від 01 травня 2023 року у справі № 189/764/23 лише частково задоволено позов фізичної особи до ТОВ «Відродження» про стягнення заборгованості зі сплати орендної плати за користування земельною ділянкою у розмірі 1713,00 грн. Суд встановив, що орендована ТОВ «Відродження» земельна ділянка розташована на території

Покровської селищної ради Дніпропетровської області, яка відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 22 грудня 2022 року № 309, належить до території можливих бойових дій. У зв'язку з цим, суд визнав поважними причини неналежного виконання відповідачем своїх зобов'язань за договором оренди земельної ділянки в частині виплати орендної плати, внаслідок існування обставин непереборної сили, зокрема військової агресії проти України та розташування земельної ділянки наблизь до лінії фронту [10].

Таким чином, форс-мажор як обставина непереборної сили потребує доведення і належного його правового оформлення сторонами в судовому процесі. Водночас, внаслідок відсутності ефективного механізму правового регулювання форс-мажору в умовах воєнного стану є необхідним внесення відповідних змін на законодавчому рівні та напрацювання нової судової практики щодо реалізації цивільно-правових відносин у воєнний період.

Література:

1. Про торгово-промислової палати України: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 27.09.2023).

2. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення 27.09.2023).

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25 січня 2022 року, справа № 904/3886/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102797678> (дата звернення 27.09.2023).

4. Бондаренко О. О. Договірні відносини в умовах воєнного стану: теорія та практика. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/5.pdf (дата звернення 19.09.2023).

5. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/128.pdf (дата звернення 19.09.2023).

6. Рішення Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 08 грудня 2022 року, справа № 195/1811/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107760353> (дата звернення 25.09.2023).

7. Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 24 квітня 2023 року, справа № 359/9627/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112245711> (дата звернення 25.09.2023).

8. Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 11 квітня 2023 року, справа № 753/2058/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110421190> (дата звернення 25.09.2023).

9. Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 01 серпня 2023 року, справа № 369/7621/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112535718> (дата звернення 25.09.2023).

10. Рішення Покровського районного суду Дніпропетровської області від 01 травня 2023 року, справа № 189/764/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110597326> (дата звернення 25.09.2023).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Биндюк К. Г.

*студентка 4 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

Севастьяненко О. В.

*старший викладач кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабну війну, порушивши всі міжнародні договори, у зв'язку з чим в Україні було введено воєнний стан [1]. Війна внесла зміни в життя кожного українця, у правове регулювання відносин між фізичними особами, у повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, а також в діяльність Національного банку України, який займає важливе місце в функціонуванні держави особливо під час форс-мажорних обставин.

У зв'язку з тим, що Україна має дворівневу банківську систему, на чолі якої стоїть Національний банк України (далі – НБУ), що являється центральним банком України, а також виконує функцію особливого центрального органу державного управління, юридичний статус та завдання, функції та повноваження, а також принципи організації якого

визначаються Конституцією України [2], Законом України «Про Національний банк України» [3] та іншими законами України. Основна функція НБУ закріплюється у статті 6 Закону України «Про Національний банк України» та полягає у забезпеченні стабільності грошової одиниці України [3]. Висновки науковців висвітлюють, що здатність монетарної політики викликати довіру (*credibility of monetary policy*) з часом змінила своє трактування, і почала визначатись не як рівень віри в ефективність обраної моделі антиінфляційної політики, а як відповідність суспільних уявлень про політику та як остання у свою чергу проводиться насправді, і як описується центральним банком. У численних емпіричних дослідженнях саме цей показник досліджують, як один із факторів, що впливає на інфляційне очікування, а отже, на ефективність монетарної політики [4, с. 94], отже стабільна грошова одиниця призводить до стабільного життя осіб на території певної країни, що сприяє розвитку економіки, розбудові громадського суспільства та добробуту громадян. Всі ці фактори висвітлюють важливість діяльності центрального банку України особливо під час воєнного стану.

У перший день вторгнення РФ Правління національного банку України виносить постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [5], у якому запроваджується адаптація правил роботи банківської системи до умов воєнного стану. Уданому нормативно-правовому акті передбачається продовження безперервної роботи у місцях, де це можливо, забезпечення клієнтам доступу до сейфів та підкріплення банкоматів готівкою, відсутні обмеження на безготівкові платежі, і у той же час запроваджуються обмеження на: зняття готівки; випуск і розповсюдження цифрових грошей банками-емітентами; розподіл капіталу, крім спрямування прибутку на збільшення статутного капіталу та формування резервів та фондів основного капіталу, з метою покриття збитків; виплати дивідендів, за винятком привілейованих акцій; надання та продовження кредитів пов'язаним особам банку, а також дострокове повернення такими особами депозитів; дострокове погашення банками кредитів, отриманих від нерезидентів; переказ коштів за кордон, окрім власних операцій банків та видачі кредитів іноземним фінансовим установам; надання юридичним особам кредитів у національній валюті з метою погашення кредитів у іноземній валюті, зміна валюти кредиту з іноземної валюти на національну для юридичних осіб за винятком банків [5].

Згодом, вже 15 квітня 2022 року Рада Національного банку України формує Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану та розміщає це на офіційному сайті НБУ. Дані засади

затверджувалися тимчасово, а саме на період дії правового режиму воєнного стану, а за потреби також на деякий час після його завершення до нормалізації функціонування економіки та фінансової системи. Цілями грошово-кредитної політики на монетарний режим затверджується забезпечення надійного та стабільного функціонування банківської і фінансової системи країни та максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування систем державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури [6].

На сайті Національного банку України (<https://bank.gov.ua/>) можна ознайомитись з усіма стратегічними документами. На нашу думку, варто також зупинити свою увагу на Концепції реформування регулювання факторингу в Україні. Це пов'язано з тим, що факторинг є другою за обсягом фінансовою послугою на ринку небанківських фінансових послуг України. Проблематикою, яка сприяла затвердженню цього документу стала агресивна діяльність, що пов'язана з врегулюванням проблемних кредитів споживачів, купівлю яких здійснюють небанківські факторингові компанії, що призвело до створення негативної репутації ринку факторингу, а також обмеження чинним законодавством розвитку окремих видів факторингу та неможливістю реєстрації відступлення права вимоги фактору в державному реєстрі. Вирішенням цих питань є вищезгадана Концепція, яку винесли на громадське обговорення для її удосконалення, та перейти до фінального етапу для підготовки проєктів для внесення змін до законодавства [7].

Підбиваючи підсумки зазначимо, що діяльність Національного банку України висвітлюється на його офіційному сайті, для реалізації забезпечення стабільної та доступної діяльності банків України затверджується ряд нормативно-правових документів, що вирішують питання перед якими постала Україна під час дії правового режиму воєнного стану. Певним чином це обмежує можливості громадян, до яких вони звикли до повномасштабного вторгнення, проте саме ці обмеження допомагають нашій країні не тільки повертати окуповані території, а й підтримувати економіку України.

Література:

1. Про затвердження Указу президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

4. Кричевська Т. О. Монетарна політика як інститут забезпечення довіри до грошової одиниці і банківської системи: логіко-історичний аналіз. *Економічна теорія*. 2017. № 3. С. 64-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2017_3_6.

5. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 року № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>

6. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану : Рішення Ради національного банку України від 15.04.2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk>

7. Концепція реформування регулювання факторингу в Україні: Правління національного банку України від 20.06.2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Conception_factoring_pr_23-06-2023.pdf?v=4.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бондаренко Р. О.

*студентка III курсу факультету міжнародної торгівлі і права
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

Повномасштабне вторгнення росії на територію України зазнали змін не тільки життя, світогляди українців, а і правова система, зокрема із запровадженням нових механізмів правового регулювання. Суттєвих змін зазнали договірні відносини, адже внаслідок збройної агресії, виникла проблема з виконанням низки зобов'язань за цивільно-правовими договорами ускладнилося або ж взагалі стало неможливим. Спадає на думку застосування форс-мажору в договірних праводносинах.

Законодавство України визначає форс-мажорні обставини як надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими нормативними

актами, перелік яких визначений в ч. 2 ст. 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати України» [1].

У зв'язку із введенням з 24 лютого 2022 року на територію України воєнного стану Торгово-промислова палата України 28 лютого 2022 року прийняла рішення, яким для всіх суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб за згодою засвідчила військову агресію Російської Федерації проти України форс-мажорними обставинами (обставини непереборної сили).

Прикладами прояву особливостей договірних відносин в умовах воєнного стану, можуть бути договірні відносини позики, оренди, підряду.

Найзначніших змін серед договірних правовідносин в час дії правового режиму воєнного стану зазнали відносини за договорами позики. Законом № 2120-IX від 15.03.2022 внесено ряд змін до Цивільного кодексу України, а також закони «Про банки та банківську діяльність», «Про споживче кредитування» та «Про іпотеку». Під час воєнного стану та у тридцятиденний строк після дня його припинення (скасування) кредитор суттєво обмежується в правах. Зокрема, він не вправі:

- збільшувати відсоткову ставку (крім випадків– коли змінна відсоткова ставка закріплена договором);
- нараховувати штрафи, пені, три проценти річних, інфляційні втрати або накладати інші види відповідальності у разі прострочення внесення платежів;
- вимагати погашення боргу у повному обсязі, чи – достроково.
- іпотекодержатель не може протягом цього періоду набути права власності на предмет іпотеки, продати відповідний об'єкт нерухомості, виселити з нього мешканців.

Фактично позичальнику надається можливість не обслуговувати свій кредит (не вносити платежі згідно з графіком), і жодних штрафних санкцій за це не буде. За позичальником зберігаються договірні зобов'язання щодо сплати кредитної суми та нарахованих відсотків.

Наступним видом договірних відносин є договір оренди, який передбачає, що факт введення воєнного стану, запровадження обмежень чи навіть бойових дій на певній території не звільняє орендарів від договірних зобов'язань,– внесення орендних платежів. Тому в цьому випадку орендареві варто довести, що обставини, які виникли, створюють для нього перешкоду для виконання обов'язків щодо договору, зокрема – сплати коштів. Проте за дотримання певних встановлених законом процедур орендар може затримати плату або вимагати її зменшення, зміни умов виплати, призупинення дії або розірвання договору оренди таке інше. Також у випадку застосування форс-

мажору орендар не буде нести відповідальності за невиконання зобов'язань за договором, тобто на нього не будуть накладені штрафні санкції та від нього не буде вимагатися відшкодувати збитки. Аби скористатися форс-мажором, потрібно повідомити орендодавця про дані обставини. Деякі договори оренди містять форс-мажорні застереження, на підставі яких орендар звільняється від орендної плати на час дії форс-мажорних обставин.

Досліджуючи договір підряду, варто сказати, що під час форс-мажору виконавцеві доведеться доводити неможливість належного виконання договірних зобов'язань. Зазначений договір також передбачає обставити перенесення строків виконання робіт чи послуг, а також внесення змін до договору або його розірвання. Замовник може скористатися форс-мажором як підставою затримки платежів за виконані роботи чи послуги, зокрема – домовитися з виконавцем про відстрочку або розстрочку внесення таких платежів. Натомість як замовник, так і виконавець повинні дотримуватися процедури вчасного повідомлення іншої сторони договору про наявні перешкоди у виконанні зобов'язань.

Отже, лише за договорами позики в період дії воєнного стану питання застосування форс-мажору чітко визначено законодавцем. За іншими цивільно-правовими договорами сторони повинні довести, що є наявність причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажорними обставинами та невиконанням (неналежним виконанням, затримкою виконання) зобов'язань. Тільки в такому випадку сторона, яка виявилася порушником буде звільнена від відповідальності. За інших випадків правове регулювання договірних відносин здійснюється на тих самих засадах, що й у мирний час.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Про торгово-промислові палати України : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text>.

3. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 03.10.2019 р. № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>.

4. Особливості реалізації прав та виконання обов'язків фізичних осіб в умовах воєнного стану / Ю. Павлюченко. Партнер Юридичної фірми «O2»/-2022. URL: <https://blog.liga.net/user/yupavluchenko/article/43884>.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Василяко Р. О.

*аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

Об'єкти права інтелектуальної власності мають ряд відмінностей від об'єктів речового права, відповідно в Цивільному кодексі України виділено окремі види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Зокрема, такі договори описуються у главі 75 «Розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності» та главі 76 «Комерційна концесія» ЦК України.

Виділення окремих договорів для об'єктів права інтелектуальної власності є наслідком їхньої правової природи як результатів творчої, інтелектуальної діяльності людини, нематеріальністю та потенційною можливістю одночасного використання різними суб'єктами. Нематеріальний характер об'єктів права інтелектуальної власності дозволяє їх одночасне використання необмеженою кількістю осіб. Договори, призначені для речового права, не застосовують із метою розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Договори у сфері інтелектуальної власності спрямовані на розпоряджання саме майновими правами інтелектуальної власності, а не об'єктами як речами [1, с. 489].

Однозначно слід відмітити, за всіх часів питання захисту сторін договору було, є і буде актуальним в незалежності від сфери правовідносин. Сьогодні в умовах широкомасштабного вторгнення російської федерації до України також варто приділити увагу особливостям правового регулювання охорони винаходів у галузі біотехнології як складових права промислової власності.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року цивілізовані країни запровадили проти російської федерації комерційні та інші санкції. Іноземні бренди та бізнеси почали оголошувати про вихід із російського ринку як на знак засудження війни, так і через величезні репутаційні ризики для продовження ведення бізнесу в країні.

13 квітня 2022 року набув чинності Закон України № 2174-IX «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» [2], який зупиняє перебіг строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності.

Якщо на період, починаючи з 24 лютого 2022 року, та протягом дії воєнного стану припадає закінчення строку правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності, у цьому випадку існує можливість здійснити дії, необхідні для продовження дії охоронних документів (свідoctв, патентів), протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за пропуск відповідних строків [2].

Протягом усього строку дії воєнного стану відповідні права залишаються чинними, їх може бути поновлено в загальному порядку після скасування дії воєнного стану.

Відомство інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO) також повідомило про нове продовження строків для всіх сторін із зареєстрованим місцем проживання або офісом в Україні.

Окрім прийнятих нормативно-правових актів, що спрямовані на полегшення становища сторін договорів у галузі прав інтелектуальної власності, слід відзначити і акти, котрі завдали на практиці чимало клопоту та проблем суб'єктам права інтелектуальної власності саме в частині виконання договірних зобов'язань.

24 лютого 2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 153 «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту» [3]. Станом на сьогодні дана Постанова змінювала свою редакцію понад 30 разів, основною метою даної Постанови є збалансування національної валюти шляхом обмеження певних розрахунків резидентів України з контрагентами-нерезидентами та затверджено Перелік послуг, робіт, прав інтелектуальної власності, інших немайнових прав, призначених для продажу (оплатної передачі), за операціями з імпорту яких рекомендовано Національному банку забезпечити здійснення переказів.

Зокрема, дозволено здійснювати оплати за послуги з документального та інформаційного супроводу для реєстрації, перереєстрації, видачі реєстраційних документів, отримання дозволів, внесення змін до реєстраційних документів на товари українських виробників на території держав, де така реєстрація є необхідною для продажу даних товарів. Однак, національні банки через побоювання застосування по відношенню до них штрафів з боку регулятора впровадили програми зі збору максимальної кількості інформації та її документального підтвердження щодо природи платежів, визначених вищезгаданою

постановою. Такі нововведення призвели до бюрократизації процесу оплати навіть найменших чеків за послуги іноземних партнерів [3].

Тобто на практиці в більшості випадків склалося так, що для оплати, наприклад послуг патентних повірених закордоном, замовнику реєстрації доводилося збирати пакет документів щодо особи отримувача коштів, засновників та кінцевих бенефіціарів, їх можливих зв'язків з агресором, процес супроводжувався складанням численних гарантійних листів та пояснень. І все одно банківська установа зберігає за собою право відмови у проведенні операції з перерахунку коштів отримувачу.

Ще одним прикладом негативних наслідків дії вищезгаданої постанови для сфери інтелектуальної власності слід відмітити, що до 21 липня 2022 року переліком послуг, робіт, прав інтелектуальної власності, інших немайнових прав, призначених для продажу (оплатної передачі), за операціями з імпорту яких рекомендовано Національному банку забезпечити здійснення переказів передбачався дозвіл на здійснення розрахунків за ліцензійними договорами, у тому числі роялті. 22 липня 2022 року Постановою № 814 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153» пункт щодо можливості здійснення розрахунків за ліцензійними договорами, у тому числі роялті було виключено [4].

Такі зміни негативно відобразилися на партнерських відносинах між суб'єктами права інтелектуальної власності-резидентами України та їх контрагентами-нерезидентами, оскільки правокористувачі через чинні заборони не в змозі виконувати свої грошові зобов'язання перед правовласниками на об'єкти інтелектуальної власності, що ставить під загрозу господарські правовідносини між суб'єктами і найголовніше – підриває репутацію та імідж держави на міжнародній арені.

Отже, доходимо до висновку, що законотворець в умовах дії воєнного стану не лишився осторонь проблем, що стосуються правового регулювання договірних відносин у сфері права інтелектуальної власності та провадить заходи щодо стабілізації ситуації, однак, з практичної сторони значна частина нормативно-правових актів є недосконалою, не враховує інтереси суб'єктів договірних правовідносин та в контексті євроінтеграції України – не відповідає цінностям європейської спільноти.

Вважаємо, що докорінно змінити ситуацію може ефективніша робота комітетів та робочих груп Верховної Ради України, котрі б мали можливість ширше та детальніше досліджувати проблематику пропонувананих до впровадження законопроектів, а також аналіз реальної ситуації на ринку послуг, пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Література:

1. Цивільний кодекс України. Постатейний науково-практичний коментар. Ч. 1 / керівники авторського колективу проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнецова. Київ : Юстініан, 2005. 680 с.

2. Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01 квітня 2022 року № 2174-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту» від 24 лютого 2022 року № 153. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2022-п#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 року № 153» від 22 липня 2022 року № 814. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/814-2022-п#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Вихристюк М. С.

*студентка IV курсу факультету авіаційного менеджменту
Льотної академії Національного авіаційного університету,
м. Кропивницький, Україна*

Проблематика договору купівлі-продажу в умовах воєнного стану є актуальною тому що, по-перше, умови укладення таких договорів станом на зараз змінилися у зв'язку з війною, а оскільки купівля-продаж є невіддільною частиною життя кожного громадянина, то потребує негайного вирішення та детального вивчення; по-друге, даний договір кожна особа вчиняє ледь не щодня для задоволення власних потреб; по-третє, дана тема недостатньо досліджена через відносно недавній час її виникнення. Тому більшість питань щодо укладання договору купівлі-продажу залишаються відкритими в умовах воєнного стану та з точки зору впровадження законодавчих нововведень. Про їх нагальність свідчать праці Г. Тимченка, О. Яворського, Т. Бобка, Т. Боднар, А. Б. Гриняка, О. Кот, Н. Кузнецова, Р. Майданик, Д. Маріц.

Від початку війни дещо змінилося бачення науковців і практиків до умов укладання договору. За загальним правилом договір купівлі-продажу, що окреслений у ст. 665 Цивільного кодексу України, є консенсуальним, тобто таким, що вважається укладеним з моменту досягнення згоди сторонами, незалежно від передачі товару [2]. Проте в нашому швидкоплинному світі існує ряд випадків, коли саме факт передачі товару свідчить про укладення договору купівлі-продажу. Так, наприклад, використовуючи доставку товару з магазину, особа може призначити місце та час зустрічі з кур'єром, а в разі повітряної тривоги – перенести їх (тим самим уникнути місця підвищеної небезпеки), турбуючись про своє життя і життя кур'єра.

Не можна умовчати і питання безпеки укладення договору купівлі-продажу, як юридичними так і фізичними особами. На щастя, договори купівлі-продажу можна укладати і в безпечних умовах, якщо усі дії виконуватимуться за допомогою мережі Інтернет – дистанційно. Предметно питання укладення договору купівлі-продажу з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем описано у Законі України «Про електронну комерцію» [3].

Одним із основних проблем укладення такого договору в мережі Інтернет є складність ідентифікації сторін. Так, для підтвердження особи під час укладення договору купівлі-продажу в електронній формі використовують електронний підпис. Особливості його застосування врегульовані за допомогою Закону України «Про електронні довірчі послуги», де вказано, що електронний підпис це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис [4]. Звісно, електронний підпис це дієвий спосіб ідентифікації особи, але такі європейські країни як Франція, Німеччина відмовилися від даного способу на користь сканування документів та форматування їх у файли формату PDF. Звісно що складність впровадження в Україні такого спрощеного формату може мати елемент недоброчесності осіб, які працюватимуть з документами, але умови, в яких опинилася Україна, вимагають віднайдення полегшуючих заходів.

Отже, забезпечення простого та нормативно врегульованого укладення договору куплі-продажу є важливим чинником для забезпечення безпеки громадян в умовах війни та стабільності держави. Запровадження досвіду європейських сусідів з укладення таких договорів в електронному форматі, безумовно призведе до більш вдалого врегулювання даного питання.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України про введення воєнного стану в Україні : Закон України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня. 2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2155-19>.

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ НОТАРІУСОМ ДІЙСНОСТІ НАМІРІВ СТОРІН ПРАВОЧИНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гордієнко Ю. М.

аспірантка другого року навчання

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

Відповідно до статті 44 ЗУ «Про нотаріат», нотаріус встановлює дійсність намірів сторін під час нотаріальної дії з посвідчення правочину. Проте, дана норма розділяє правове регулювання встановлення дійсності намірів з «визначенням обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб, перевіркою цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб і перевіркою повноважень представника фізичної або юридичної особи», не даючи жодному з цих процесів належного роз'яснення. На жаль, законодавець не дає детального тлумачення даної процедури і в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, лише дублюючи положення ЗУ «Про нотаріат».

Дослідження, аналіз і узагальнення позицій вітчизняних і зарубіжних вчених, психологів та мислителів дало змогу сформулювати власне визначення поняття «намір», яке можна розкрити як певний імпульс до дії, бажання чи задум зробити що-небудь, спрямований на виконання поставленої задачі в майбутньому, який супроводжується умислом до отримання певного результату та усвідомленням можливості настання як сприятливих, так і негативних наслідків.

Продовжуючи дану тему хочу звернути увагу на невдале вживання поняття «встановлення дійсних намірів сторін правочину» в законодавстві України про нотаріат. Якщо звернутися до тлумачного словника сучасної української мови, то поняття «встановлювати» або «установлювати» має такі значення, як: поміщати певним чином, підготувляти щось до використання, споруджувати що-небудь на певному місці, взагалі ставити зручно, надійно, здійснювати, налагоджувати та, як додаткова характеристика, розпізнавати за певними ознаками. Відтак, більш коректно використовувати слово «встановлювати» щодо Інтернету, приладу, обладнання, серверу або кондиціонеру, але ніяк не для дійсності певного наміру сторони у нотаріальному провадженні з посвідчення правочинів [1, с. 163, 1305].

Таким чином, більш доречним буде формулювання «з'ясування дійсних намірів сторін правочину», адже зазначений аналог у тлумачних словниках має такі значення, як: досліджувати, робити зрозумілим що-небудь; визначати щось на підставі певних відомостей, ознак чи фактів; довідуватися, дізнаватися, відкривати, виявляти приховане; передавати словами, висловлювати, описувати та інше. Для того, щоб більше переконатися у правильності зміни понять, можна спробувати утворити іменники від даних дієслів, тоді слово встановлювати перетвориться на вставку чи устаткування, у той час, як запропонована заміна трансформується у з'ясування [1, с. 391; 2, с. 128].

Під час розгляду процесу встановлення нотаріусом дійсності намірів сторін правочину в умовах воєнного стану, необхідно розуміти, що війна – є одним з найбільш негативних чинників, які можуть впливати на фізичний, психологічний і емоційний стани людини та сферу її життєдіяльності. У свою чергу, все це не може не проявлятися і на нотаріальному процесі, адже нотаріусу потрібно залишатися професіоналом і кваліфікованим юристом, аби допомогти розгубленим клієнтам і посприяти у реалізації й здійсненні їх прав та захисті законних інтересів і, при цьому, не втрачати обачності, щоб самому не бути введеним в оману. Тому слід звернути увагу на такі особливості встановлення нотаріусом дійсності намірів сторін правочину в умовах воєнного стану:

1. Життя в країні під час війни сповнене ракетними обстрілами, постійними тривогами, невизначеністю та феноменом очікування, страхом як за своє життя й здоров'я, так і за близьких людей, загибеллю військових та пересічних громадян, що створює у людей суцільне й постійно триваюче відчуття паніки й стресу [3, с. 46]. Саме тому, клієнти далеко або не завжди приходять спокійними, урівноваженими, уважними, або не мають змогу принести всі необхідні документи і або не володіють достатньою кількістю часу, щоб нотаріус міг повноцінно

з'ясувати їхні задуми по бажаній процедурі й не поспішаючи. Крім того, на поведінку й емоції осіб, які звернулися за посвідченням правочинів, впливають всі ті вищезазначені екстремальні соціальні умови й негативні чинники, що можуть в подальшому перешкоджати нотаріусу усвідомлювати й отримувати необхідну інформацію [4, с. 305]. Варто згадати соціологічне дослідження стану населення, яке пережило війну за останні 10 років, за результатами якого в кожного п'ятого (22 %) було зафіксовано той чи інший ступінь депресії, тривоги, пост-травматичний стресовий розлад, біполярний розлад та інші наслідки [5, с. 384].

Важливо, що для «прискорення» нотаріального процесу від законодавця були надані рекомендації та дозволи, з метою спрощення ведення спадкових справ, використання спеціальних бланків, внесення нотаріусом відомостей до єдиних державних реєстрів та інших дій. Проте, як же бути з встановленням дійсності намірів сторін? Навіть важко уявити ті юридичні наслідки, які настануть у результаті «термінового бажання» сторони продати нерухоме майно за не узгодженою ціною; укладання договорів дарування тієї ж нерухомості між бабусею та онуком, який не хоче й не буде доглядати за нею, а їй, у свою чергу, більше не буде куди податися та на що жити; поспішного посвідчення заповітів, не вказавши вичерпного переліку необхідного майна й майнових прав та всіх тих осіб – майбутніх спадкоємців, яких би особи похилого віку могли б згадати або навпаки не вказати у тексті правочину за спокійних і звичайних умов. Особливо небажані наслідки можуть настати для менш захищених верств населення, до яких слід віднести малолітніх, неповнолітніх, недієдатних та обмежено дієдатних осіб, дітей-сиріт, осіб, які потребують допомоги, але не є родичами та інших людей, які, за описаних вище умов, можуть залишитися без нічого, якщо не вдіяти необхідних заходів для покращення ситуації.

Таким чином, щоб спробувати врегулювати описані вище ситуації, варто звернути увагу на такі поради:

1) На мою думку, кваліфікований юрист, у тому числі й нотаріус, обов'язково повинен володіти знаннями та навичками з психології. Дані вміння повинні полегшити процес розпізнавання емоцій, прихованих мотивів, ознак маніпуляцій та спроб введення в оману. Крім того, вивчаючи психологію можна самостійно напрацювати та заготовити фрази, які допоможуть заспокоїти клієнтів та направити їх увагу на ті дії, які необхідно виконати саме в цей момент, під час посвідчення правочину. Наприклад, доцільно використовувати такі: «Я зроблю все залежне від мене, щоб Вам допомогти...», «Дуже рада / радий, що з Вами все гаразд», «Давайте розглянемо/вирішимо цю

ситуацію разом...», «Зосереджую/звертаю Вашу увагу на...», «Запевняю Вас...», «Дана інформація буде міститися в державних електронних реєстрах» та інші. Зазвичай, дані фрази заспокоюють людей, особливо той факт, що певна інформація знаходиться саме в електронних реєстрах, адже це створює більш надійний захист даних, ніж у друкованих, паперових документах, які можуть у будь-який час згоріти, тим більше в умовах воєнного стану.

2) Варто також звернути увагу на застосування уточнюючих запитань, які можуть допомогти людям похилого віку під час складання тексту заповіту. Відтак, якщо у сторони правочину виникають труднощі і нотаріус бачить певні заминки, марні спроби згадати інформацію, підвищення знервованості у заповідача, то слід перераховувати родичів від першого ступеня спорідненості та види майна, які теоретично можуть перебувати у власності. Більше того, доречним буде навіть візуальне зображення ступенів спорідненості в родині заповідача на аркуші паперу, з одночасним роз'ясненням принципів спадкування. Така методика наочно покаже та допоможе стороні правочину визначитися з тим кому і що саме вона/він бажає передати у спадок. Уявімо ситуацію, коли бабуся має намір залишити певне майно саме онуці, або племіннику, або подрузі, у якої не залишилося родичів, і так далі. Така онука може доглядати і мати більш близькі стосунки із заповідачем, ніж діти, але через брак часу, знервованість, схвильованість і незнання принципів спадкування – бабуся буде помилково вважати, що онуці, після її смерті, і так дістанеться певне майно, а тому складати заповіт на її ім'я не потрібно.

2. Не потрібно забувати, що нотаріуси також люди, які так само живуть і працюють в умовах воєнного стану. Тому, серед тих порад, які можуть допомогти нотаріусам професійно виконати свою роботу та одночасно не потрапити під маніпуляції тих клієнтів, які мають хибні наміри і бажають ввести їх в оману або приховати важливу інформацію, можна вказати такі:

- намагатися не відволікатися на зовнішні фактори та повідомлення, аби не забути спитати чи уточнити потрібну інформацію;

- підготувати для самоперевірки перелік тих документів, які потрібно витребувати, та нотаріальних дій, які необхідно вчинити (запити, перевірки та інше), навіть якщо Ви вже 100 разів мали справу з посвідченням того чи іншого правочину. Не потрібно недооцінювати вплив стресових ситуацій на емоційний, психологічний та фізичний стан осіб;

- при встановленні намірів зосередитися на клієнті, його реакції на ваші запитання й відповідях, щоб вчасно виявити признаки маніпуляцій.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АНУРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. С. 128.
3. Шульга М. Очікування в екстремальних умовах. *Українське суспільство в умовах війни* : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. С. 46–55.
4. Костенко Н. Трансформація ідентичностей під час війни: проблеми вивчення та соціологічні практики. *Українське суспільство в умовах війни* : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. С. 305–316.
5. Соболева Н., Соболев А. Психологічне благополуччя українців: стратегії адаптації. *Українське суспільство в умовах війни* : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. С. 384–397.

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Дектярьов В. В.

*аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Реалізація Україною стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу зумовлює потребу у здійсненні нашою державою цілої низки важливих заходів, спрямованих на глибинні трансформації в економічній, політичній, соціальній та правовій сфер суспільного розвитку. Абсолютна більшість країн континентального права, усвідомлюючи гнучкість та ефективність конструкції трасту у контексті

впорядкування відносин власності, намагаються створити належне юридичне підґрунтя для практичного застосування довірчої власності у межах власних правових систем на основі її адаптації до особливостей останніх, зокрема, в силу властивих їм неподільності та абсолютності права власності. Така адаптація має своїм наслідком суттєву модифікацію англо-американської концепції трасту і наділення її відповідними особливостями. Цікавим з цього приводу є досвід Молдови.

У Молдові законодавче закріплення інституту довірчої власності відбулося відносно нещодавно шляхом прийняття у 2018 р. Закону про модернізацію Цивільного кодексу та внесення змін до деяких законодавчих актів № 133 від [1], який набув чинності 1 березня 2019 р. Цим нормативно-правовим актом законодавець ввів інститут довірчої власності в Цивільний кодекс Молдови [2], відокремивши положення, присвячені правовому регулюванню відносин із довірчої власності, у Розділ IV «Траст» Книги III. Щодо самої концепції імплементації довірчого управління майном важливо зауважити, що йдеться саме про траст, відмінний від фідучії, яка закріплена законодавствами більшості країн континентального права. Незважаючи на те, що згідно з Інформаційною запискою [3] при розробці законопроекту щодо трасту були вивчені та враховані відповідні підходи Румунії та Франції, молдовський законодавець все ж взяв за основу положення Проекту спільної системи ведення (Draft Common Frame of Reference) Європейського Союзу [4], розробленого Європейським академічним середовищем та опублікованим у 2008 р. При цьому варто наголосити, що положення останнього ближчі за своєю сутністю та різноманітністю застосування до трасту загального права, на відміну від концепцій правового регулювання довірчої власності в Румунії чи Франції, які є більш обмежувальними в певних аспектах.

За ст. 2055 Цивільного кодексу Молдови траст – це правовідносини, в яких одна сторона (довірчий власник) зобов'язується стати власником майнової маси (трастової майнової маси), керувати та розпоряджатися нею відповідно до умов, що регулюють ці правовідносини (умов трасту), в інтересах вигодонабувача або для досягнення суспільно корисної мети. Цікавим є те, що сторонами трасту, крім засновника трасту, довірчого власника і вигодонабувача, законодавець визначає й трастового помічника, яким є особа, яка відповідно до умов трасту має право призначати або відкликати довірчого власника або давати згоду на відмову довірчого власника від своїх повноважень, а також наділена іншими функціями та повноваженнями. При цьому: а) засновник трасту може бути також довірчим власником та/або вигодонабувачем; б) довірчий власник може бути також вигодонабувачем; в) будь-яка сторона трасту може бути також трастовим помічником.

Проаналізувавши норми Розділу IV Книги III Цивільного кодексу Молдови, можна виокремити декілька особливостей концепції трасту в цій країні: 1) імперативний характер норм, що регулюють відносини у сфері трасту; 2) у випадку використання трасту з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань має місце першочергове застосування положень про забезпечення виконання зобов'язань, а норми щодо трасту використовуються додатково, що свідчить про домінування в молдовському законодавстві облігаторного (зобов'язального) підходу до визначення правової природи забезпечувального трасту; 3) трастова майнова маса є майном, відокремленим від власного майна довірчого власника; 4) трастова майнова маса може містити право власності та інші речові права на гроші та інше майно, права вимоги будь-якого роду, забезпечення або інші майнові права або комплекс таких прав, теперішні або майбутні (трастові права); 5) правовідносини трасту змістовно відокремлені від правовідносин довірчого управління майном, виходячи з того, що довірчий власник не набуває права власності на активи, передані в довірче управління, а лише володіє та розпоряджається ними, укладає правочини щодо них від імені засновника тощо; б) правовими підставами виникнення трасту є: а) трастовий договір; б) одностороння заява про заснування трасту; в) заповіт; г) адміністративний акт; г) судові рішення.

Отже, вбачається, що модель трасту, закріплена у межах молдовського цивільного законодавства, є доволі унікальною в порівнянні з французькою, румунською та швейцарською моделями, оскільки її концепція, на відміну від концепцій останніх, які відображають адаптацію інституту трасту до особливостей континентального права шляхом імплементації інституту фідучії, є результатом симбіозу рис англо-американського трасту та європейської довірчої власності, їх взаємопоглинання та взаємодоповнення. Це проявляється, зокрема, у тому, що, з одного боку, інститут трасту, закріплений у законодавстві Молдови, має своїм наслідком не розщеплення, подвоєння права власності, звичне для англо-американського трасту, а тимчасову передачу права власності від засновника до довірчого власника, як це має місце у законодавствах країн цивільного права, у яких право власності є уніфікованим; проте, з іншого боку, молдовський законодавець не заперечує можливість виникнення трасту не лише з договору чи закону, але й внаслідок односторонніх правочинів установника, а також судових рішень, як це зазвичай відбувається у країнах загального права.

Література:

1. Lege Nr. 133 din 15–11–2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. Publicat : 14–12–2018 în Monitorul Oficial Nr. 467–479 art. 784. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125043&lang=ro (дата звернення: 16.10.2023).
2. Codul Civil Al Republicii Moldova. Publicat : 22-06-2002 în Monitorul Oficial Nr. 82–86 art. 661. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125043&lang=ro (дата звернення: 18.10.2023).
3. Nota informativă la Proiectul legii privind modernizarea Codului civil și modificarea și completarea unor acte legislative. URL: http://particip.gov.md/public/documente/131/anexe/ro_5067_NFCivilNew.pdf (дата звернення: 18.10.2023).
4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group). URL: <https://www.law.kuleuven.be/web/mstorme/DCFR.html> (дата звернення: 18.10.2023).

ПОНЯТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОГОВОРОМ ПРО НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Диченко Д. В.

*аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

У сучасному світі туризм є одним із найпомітніших суспільних феноменів, який органічно поєднує в собі могутню індустрію, що виготовляє різноманітний туристський продукт, різноманітні, з багатовіковою традицією, інститути гостинності, помітний сектор ринкового економічного простору, надзвичайно багату рекреаційну сферу людського життя, в якій відбувається розширене оновлення та відтворення сил особистості, впливовий чинник та практичний канал «народної дипломатії» [6, с. 3].

Після нашої перемоги, Україна стане популярним центром туризму світового рівня. При цьому важливим є гарантування надання якісних

туристичних послуг та можливості для споживача притягнути виконавця послуг до відповідальності за невиконання договору про надання туристичних послуг.

В Україні існує законодавче визначення договору про туристичне обслуговування. Так, згідно ст. 20 Закону України «Про туризм» за «договором на туристичне обслуговування одна сторона (можливо або туроператор безпосередньо, або через турагента) зобов'язується надати на замовлення іншої сторони (туриста) комплекс туристичних послуг (туристичний продукт), а турист зобов'язаний його оплатити» [3]. Вказаною статтею визначено не тільки поняття договору на туристичне обслуговування, але і розмежовано його із договором на екскурсійне обслуговування (ст. 21), готельне обслуговування (ст. 22), визначено істотні умови вказаних договорів, порядок внесення до них змін, у тому числі і щодо ціни, порядок розірвання договору, у тому числі односторонньої відмови від нього, а також окремо визначено особливості відповідальності за порушення туристичного законодавства.

Крім того, варто детально зупинитися на ч. 12 ст. 20 Закону України «Про туризм», яка чітко покладає на туроператора відповідальність перед туристом за невиконання або неналежне виконання умов договору. Оскільки у вказаній частині виділено чіткі підстави звільнення від відповідальності, а саме, коли невиконання або неналежне виконання умов договору сталося:

- «1) через вину туриста;
- 2) з вини третіх осіб, жодна із сторін про це не знала і заздалегідь не могла знати;
- 3) через форс-мажорні обставини, у тому числі події, які не можна було передбачити».

Війна в Україні може як раз і бути тією непередбаченою обставиною, що звільняє від відповідальності.

Вже склалася судова практика про притягнення туроператорів до відповідальності. Так, рішенням Івано-Франківським міським судом від 14 липня 2021 року було задоволено позов, розірвано договір, зобов'язано ТОВ «Джойн АП!» оплатити вартість ненаданих туристичних послуг [5].

Аналогічні підходи у судовій практиці і в інших містах України, наприклад рішенням Деснянського районного суду міста Чернігова від 06 липня 2020 року також було розірвано договір про надання туристичних послуг із посиланням на норми законодавства про захист прав споживачів [4].

Не дивлячись, що Законом України «Про туризм» не визначено відповідальність істотною умовою договорів у сфері туризму, ми вважаємо це законодавчим упущенням і підтримуємо позиції тих

науковців, які обґрунтовують віднесення відповідальності до істотних умов договорів про надання туристичних послуг [1, с. 27].

Саме тому, на нашу думку, відповідальність за договором про надання туристичних послуг є істотною умовою договору, що не носить абсолютний характер, оскільки може виключатися при наявності вини однієї із сторін (туриста), третіх осіб чи настання форс-мажорних обставин.

Крім того, необхідно внести зміни до ст. 20 Закону України «Про туризм» і доповнити істотні умови договору про надання туристичних послуг умовою про відповідальність сторін.

А також необхідно привести у відповідність понятійний апарат в ст. 20 Закону України «Про туризм» та в ст. 18 законопроекту України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму» від 28.09.2020 р. [2], замінивши «договір на туристичне обслуговування» на «договір про надання туристичних послуг», оскільки Глава 63 ЦК України має назву «Послуги. Загальні положення», де ст. 901 має назву «Договір про надання послуг».

Література:

1. Зільник Наталія. Договір про надання туристичних послуг: поняття та особливості. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 24–29.

2. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму : проєкт Закону від 28.09.2020 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072 (дата звернення: 02 жовтня 2023 р.).

3. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

4. Рішення Деснянського районного суду міста Чернігова. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90305210> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

5. Рішення Івано-Франківського міського суду від 14 липня 2021 року у справі № 344/4954/20. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98561007/> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

6. Українська енциклопедія туризму / за заг. ред. В. К. Федорченка. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 660 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В РАМКАХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Єремчук А. О.,

*аспірант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна*

Після початку повномасштабного вторгнення в публічних закупівлях де-факто на деякий час перестав діяти Закон України «Про публічні закупівлі», а замість нього закупівельні відділи і організації керувались постановами КМУ та наказами відомств з метою оперативного забезпечення для потреб оборони держави. Після впровадження воєнного стану в країні чинності набрали Постанова КМУ № 169 та Постанова КМУ № 185. Постанови зі змінами, що до них вносилися, врегулювали роботу державних замовників системи Prozorro.

Лише із 09.10.2022 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» (далі – постанова № 1178).

Тому із 19.10.2022 на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування, замовники, що зобов'язані здійснювати публічні закупівлі товарів, робіт і послуг відповідно до Закону, проводять закупівлі відповідно до Закону з урахуванням цих Особливостей.

Тому усунувши бюрократичний механізм з метою пришвидшити забезпечення в Україні укладались договори постачання без конкурентних процедур, які включали в себе багато часом розмитих, а часом не зрозумілих механізмів щодо його виконання, а також відповідальності за порушення стороною договору.

Таке правочинне новаторство принесло як ефективні результати, так і створило чимало колізій, прогалин у правовому регулюванні та породило нову судову практику, щодо трактування форс-мажорних обставин, доведення їх настання зміну, припинення та розірвання договорів а також застосування оперативно-господарських санкцій. Зокрема багато постачальників так і не змогли посилаючись на зміну коливання ціни на ринку та валютною розбіжністю змінити вартість

одиниці товару шляхом зменшення кількості, що завжди було можливим лише при отриманні відповідної довідки з торгівельно-промислової палати України.

Відповідно досі тривають судові процеси щодо відшкодування завданих збитків державі, щодо невиконання або не повного виконання умов договору.

Також внаслідок запровадження процедури «прямих договорів» значно зросла корупційна складова, так як незрозуміло чому саме з цим чи іншим контрагентом і за якою складовою ціноутворення укладають договори постачання чи робіт.

Невирішеним питанням для органів із закупівель для сил оборони залишилася пов'язаність осіб, зайва прихованість інформації яким чином не шкодить обороноздатності держави та штучно створені критерії відбору учасників.

В свою чергу зросла роль Антимонопольного комітету України, а саме його структурного підрозділу, тобто Постійно діючої адміністративної колегії. Зокрема цей орган регулює процес оскарження дій замовника в процесі публічних закупівель та приймає рішення відповідно до його повноважень. За останній рік вона значно пришвидшила процес розгляду, що дало змогу оперативно закривати потреби та укладати договори.

Зважаючи на сьогоденність вкрай необхідно розробити стале законодавство щодо правового регулювання публічних закупівель та договірних відносин задля раціонального та ефективного процесу укладання договорів. С

Доцільним є створення дієвого механізму для інститутів контролю та нагляду, зокрема здійснення повного реформування ДАСУ в сфері нагляду за виконанням публічних договорів. Уряду України Пропрацювати разом з державною казначейською службою України процес електронного документообігу та погодження істотних умов договору з метою ефективності використання державних коштів.

Література:

1. Закон України «Про публічні закупівлі». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 9. Ст. 89.

2. Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності: Закон України від 24 травня 2012 року № 4851-VI. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4851-17>.

3. Про внесення змін до деяких законів України у сфері державних закупівель щодо приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами та вжиття заходів з подолання корупції: Закон України від

15.09.2015 р. № 679-VIII. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-19>.

4. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>.

5. Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>.

6. Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України № 185 від 2 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2022-%D0%BF#Text>.

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ ШЛЯХОМ ЇЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Калько А. І.

*студентка IV курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна*

Інститут медіації – не нове явище у правовій царині на теренах України, проте його «легалізація» відбулася нещодавно, шляхом прийняття Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 року. Північно-американський та європейський досвід медіації налічує понад 50 років, а сам інститут ефективно вбудований у систему вирішення спорів. Україна тільки зараз, із прийняттям профільного закону, а також внесенням змін до процесуальних кодексів стала на шлях офіційного визнання такого інструменту та пошуку стимулів для його застосування, визначення статусу, прав, обов'язків та вимог до посередника, а також процедури проведення медіації [1, с. 131]. Створенню Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 року [2]. сприяла Директива

2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» [3]. Даний документ визначає, що «медіація» означає структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора. Цей процес може бути ініційований самими сторонами або у результаті пропозиції чи розпорядження суду, або для виконання припису законодавства держави-члена.

В умовах воєнного стану інститут медіації постає тим явищем, яке сприяє розвантаженню судів, економії часу та коштів, можливості вирішити спір дистанційно, відсутність обмежень у пошуку рішення, яке буде вигідне обом сторонам. Позитивним моральним аспектом використання медіації є збереження родинних стосунків, оскільки враховується інтерес обох сторін, якщо вирішується сімейний спір, а також конфіденційність та ділова репутація, якщо такі відносини стосуються корпоративної сфери.

Щодо трудових спорів, то медіація має свої особливості, як зазначає Я. Р. Бутинська:

1) це позасудовий порядок вирішення трудового спору з використанням неюрисдикційних способів захисту трудових прав працівника і роботодавця, який спрямований на примирення і вироблення сторонами спору узгодженого рішення за допомогою компромісу;

2) це трудове примирення за допомогою посередника, без втручання уповноважених державних органів. Сторони конфлікту самостійно визначають, хто конкретно буде посередником;

3) інститут медіації передбачає переговорний процес, за підсумками якого виявляються інтереси і потреби сторін трудових відносин, що ґрунтується на основі не позицій, а інтересів;

4) медіація завершується добровільною угодою (основана на взаємних поступках) сторін трудової розбіжності. При цьому медіатор позбавляється можливості приймати обов'язкове для сторін рішення.

Зважаючи на це, в умовах воєнного стану, коли суди мають завантаженість, а в деяких регіонах взагалі знищені, врегулювання спору шляхом медіації є вигідним варіантом, адже не витрачається стільки часу, скільки б таке питання вирішувалося в судовому порядку [4, с. 229].

Сімейні спори у часи війни. Існує багато спорів, де однією із сторін є особа, яка перебуває на військовій службі, тому у цьому випадку найактуальнішим є питання економії часу у вирішенні проблеми, гасінні конфлікту та збереження сімейних зв'язків. Відповідно до статті 251 Цивільного процесуального кодексу України [5], суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі перебування

сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Крім цього, відповідно до частини 2 статті 252 ЦПК України, суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі. Зважаючи на це, погоджуємося із визначеними Шминдрук О. І. позитивними аспектами медіації як способу врегулювання сімейного спору в період війни:

- економія часу;
- зменшення напруги у відносинах;
- створення безпечної атмосфери;
- економічна вигода;
- збереження родинних зв'язків;
- доступність до процедури через онлайн-медіацію [6, с. 281–282].

Аналізуючи врегулювання спорів шляхом медіації, можна визначити, що такий спосіб вирішення питань договірних відносин носить результативний характер. Так, «в США 95 % справ, що були направлені на медіацію, не дійшли до судового розгляду; в Німеччині 90 % медіацій завершуються мировою угодою (для Нижньої Саксонії такий показник дорівнює 97 %); у Великобританії показник результативності медіації становить 90–95 %; загальноєвропейський показник результативності медіації – 40–80 %» [4, с. 229].

Важливу роль медіація відіграє і в спадковому праві, оскільки у статті 1 Закону України «Про нотаріат» [7] визначено, що нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора. Так, застосування нотаріусами при оформленні спадщини прийомів медіації, зокрема сімейної, допоможе спадкоємцям у врегулюванні спадкових спорів та удосконалить існуючі нотаріально-спадкові правовідносини, особливо за участю неповнолітніх спадкоємців, про що зазначає Долинська М. С. [8, с. 48].

Проблемою розвитку медіації є те, що вона розвивається паралельно з діяльністю суду, оскільки не відбувається жодної взаємодії між ними, а реєстр медіаторів подібний до «списку» осіб, які мають право надавати відповідні послуги. Інститут медіації – важливий та цінний у сучасному правовому світі, проте доцільніше було б, якби існувала співпраця із судами. Ми вважаємо, що варто було б створити Реєстр спорів, які врегульовують медіатори, адже перш за все, це стало б поштовхом до популяризації медіації в суспільстві, а по-друге в умовах воєнного стану

або форс-мажорних обставин даний Реєстр сприяв би збереженню матеріалів спору, їх вирішення, що попереджувало б поновлення уже вирішеного конфлікту у разі їх знищення.

Визначивши роль медіації у сімейних, трудових, спадкових спорах в умовах воєнного стану, можна припустити, що даний інститут стане більш популярним у повоєнній Україні, оскільки зараз суспільство ще більше відкриває для себе його як альтернативний спосіб вирішення спору, а після закінчення воєнних дій, люди повертатимуться до вирішення трудових питань на деокупованих територіях, порушення спадкових відносин у зв'язку із тим, що відбувається масове вбивство як цивільних, так і військових осіб. Медіація є корисною у корпоративних відносинах, оскільки це економія часу, грошей, та ділової репутації для бізнесу, а такі три елементи є основними для вигідної діяльності бізнесу. Ми вважаємо, що цифровізація інституту медіації шляхом створення Реєстру спорів, які вирішують медіатори, стало б удосконаленням такого інституту, оскільки це сприятиме збереженню матеріалів спору, що попереджувало б поновлення уже вирішеного конфлікту у разі їх знищення.

Література:

1. Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий журнал Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 3. Видавничий дім «Гельветика». С. 130–134.

2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 25.09.2023 р.).

3. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах».

4. Смішна Н. В., Кушнір І. С. Медіація у трудових спорах. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри* : збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 9 грудня 2022 року). Вінниця, 2023. С. 227–230.

5. Цивільно-процесуальний кодекс : Закон України від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 25.09.2023 р.).

6. Шминдрук О. Ф., Штепа Д. В. Медіація як ефективний спосіб врегулювання сімейних спорів в Україні від час війни. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*. 2023. № 4 (10). С. 276–284.

7. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення 25.09.2023 р.)

8. Долинська М. С. Деякі аспекти оформлення спадкових прав неповнолітніх у нотаріальному порядку. *Наука і техніка сьогодні* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»). 2023. № 10 (24). 2023. С. 40–50.

НЕГАТИВНІ ЧИННИКИ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Карпушина М. Г.

*аспірантка кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України,
м. Київ, Україна*

Через перебування держави Україна в умовах воєнного стану істотних змін диспозитивне законодавство в сфері договірних відносин та діловий оборот зокрема. Підставою тому закономірне поєднання двох протилежних складових, а саме: прогресу в наближенні до нормотворчих умов та практичних процесів Європейської інтеграції та соціального й економічного регресу розвитку державного рівня через воєнний стан, зумовлений діями держави-агресора. Відтак, важливі галузі політичного державного ладу в обов'язковому порядку зазнали змін. В якості прикладу можливо наступні галузі: медицина та інтернет-технологічна сфера. Інноваційним напрямком розвитку медичної галузі національного рівня постає сфера клінічних досліджень за участю пацієнтів волонтерів із залученням іноземних інвестиції (що може суттєво розвантажити бюджетний видатковий сектор економіки). За умови іноземного інвестування з врахуванням критерію інноваційності, медична галузь зазнає диджиталізації. Комп'ютеризація медичного сегменту спостерігається як при виконанні основних лікарських обов'язків державного формату, так і в диспозитивній договірній медицині. Розвиток клінічних досліджень певною мірою відбувається на підставі договірних відносин. Через зміну умов проведення клінічних досліджень, також за умови настання воєнного стану, змінюються й показники кримінальних правопорушень сегментів договірних відносин галузі клінічних досліджень:

Проводячи вибірку подібну до статистичного дослідження узагальнено та проаналізовано кількісні показники із репрезентативної вибірки процесуальних справ у відношенні кримінальних правопорушень

медичної галузі, встановлено відносно невеликий кількісний показник скоєння таких правопорушення та притягнення до відповідальності за означені діяння. Для прикладу, за допомогою підсистеми судових рішень Verdictum ІПС Ліга: Закон зібрано дані щодо розгляду судами справ за статтею 321-2 Кримінального кодексу України.

При цьому за 10 (десять) календарних років, починаючи від 2013 року та по 2023 рік (станом на 12 червня 2023 року), шляхом проведення моніторингу Єдиного державного реєстру судових рішень, та підсистеми судових рішень Verdictum ІПС Ліга: Закон, знайдено 151 кримінальне провадження у відношенні розгляду та притягнення особи до кримінально відповідальності в судовому порядку за кримінально карані діяння, передбачені статтею 321-2 Кримінального Кодексу України.

Шляхом проведення статистичного аналізу означених реєстрів на предмет винесення вироків в частині притягнення до кримінальної відповідальності або ж звільнення від кримінального покарання за притягнення до кримінальної відповідальності упродовж останніх 10 (десяти) років від 2013 року по 2023 рік (станом на 12 червня 2023 року), виявлено 1 (один) Вирок, винесений по судовій справі № 752/25352/17 від 09 листопада 2020 р. (із залишенням в силі після розглядів у апеляційній та касаційній інстанціях) із постановленням виправдувального Вироку та виправдуванням обвинуваченої особи від обвинувачення за частиною 1 статті 321-2 КК України в частині зняття обвинувачення щодо скоєння умисного (право) порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів.

Таким чином, можливо наочно спостерігати подібний (відносно) низький рівень порушених кримінальних проваджень у відношенні злочинного діяння, передбаченого статтею 321-2 КК України, разом із винесенням на судовий розгляд.

Окрім того, притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 321-2 КК України упродовж останніх десяти років взагалі відсутнє.

Такі статистичні дані можуть (опосередковано) свідчити про низку факторів, які притаманні складовій злочинного діяння статті 321-2 КК України:

- подовжений судовий розгляд означеної категорії справ;
- високий інтелектуальний рівень кваліфікаційних вимог, що пред'являються до суб'єктного складу злочину;
- дещо складний процес доказування подібної категорії справ;
- відсутність достатнього обсягу правового регулювання даної категорії справ.
- інше.

Так, у відношенні предмету та об'єкта дослідження в загальному розумінні з врахуванням специфіки напрямку медичної галузі відчувається брак належного теоретико-правового забезпечення що може ускладнювати застосування відповідних кримінально – правових норм, та призводити до прийняття суперечливих рішень у практиці органів внутрішніх справ, судових органів.

Окремі несприятливі випадки можуть розглядатися в рівному порядку з дотриманням неоднакових правових норм із залученням розгалуженої судової практики. Такий неоднозначний підхід до вирішення несприятливих ситуацій зумовлено відсутністю усталеного медичного права як галузі знань в сучасній науці на державному рівні.

Так, якщо протягом 2002–2006 р. підрозділами ДСБЕЗ розкрито 2535 злочинів, що посягали на комп'ютерну інформацію (у 2002 р. було розкрито 311 злочинів (з яких до суду направлено 266), у 2003 – 464 (з яких до суду направлено 290), у 2004 – 562 (з яких до суду направлено 367), то у 2005 р. – 615 (з яких до суду направлено 364), а в 2006 р. – 583 (з яких до суду направлено 415) злочини. Найбільшу питому вагу мають злочини у сфері комп'ютерних та Інтернет-технологій – 29 %, у сфері функціонування електронних платежів або платіжних карток – 15 %; у сфері телекомунікацій – 24 % [1, с. 2–19].

Виходячи із статистичних даних, станом на середину жовтня 2019 року статистичні показники за часовий проміжок (термін) від 2015 року по 2018 рік за статтею 361 Кримінального кодексу України, яка передбачає притягнення до відповідальності за незаконне проникнення до комп'ютерів, систем чи мереж і втручання в їхню роботу (або її блокування) порушено 4749 справ. Наприклад, за статтею 361 у 2015 році було порушено 432 справи, у 2016 – 294, а в 2017 – 1795, за 2018 р. – серпень 2019 року кількість порушених справ становить 2228. Натомість вироків за ними винесено тільки 113 [2].

Упродовж 2020 року зареєстровано понад 5 тисяч кіберзлочинів, у яких вдалося оперативно затримати 106 фігурантів кримінальних проваджень, серед яких 13 педофілів. Крім того, у кіберполіції працювала сервісна служба. Вона створена для надання громадянам консультацій з питань кібербезпеки. За 9 місяців її роботи надійшло понад 100 тисяч дзвінків та більше 40 тисяч електронних звернень [3; 4].

На національному рівні, в 2021 році зареєстровано 3310 кіберзлочинів. Упродовж 2022 року зареєстровано 3415 кібернетичних злочинів [5].

За відкритими даними, кібернетичні злочини (злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електровз'язку (комп'ютерні злочини, злочини у сфері комп'ютерної інформації), хоча й складають відносно невелику частку з-поміж інших видів злочинної

діяльності, проте мають безумовну тенденцію до зростання у кількісних показниках. Шкода та настання наслідків від протиправних діянь подібного роду є досить значною для громадянського суспільства в цілому, окремих громадян, та як наслідок і для держави Україна. В умовах воєнного стану кібернетичні злочини набувають змін та нових форм. Разом із тим, значення електронного договору на виконання клінічних досліджень, укладеного в умовах воєнного стану не слід применшувати. Подібні договірні відносини потребують захисту, та його посиленню на державному рівні [6, с. 210–212].

Література:

1. Рудик М. Незаконний збут, розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом : автореф. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2007. 19 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50593812.pdf> (дата звернення: 05.09.2023).
2. ЗВІТ Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. Київ : Нац. поліція України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf (дата звернення: 26.05.2023).
3. За останні п'ять років кількість кіберзлочинів в Україні зростає вдвічі. Дніпро: API Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analitics/374-hackers> (дата звернення: 26.05.2023).
4. Музика А., Азаров Д. Законодавство України про кримінальну відповідальність за «комп'ютерні» злочини : науково-практ. коментар і шляхи вдосконалення. Київ : Паливода А. В., 2005. 120 с.
5. Prodan T. V. Criminology characteristics of cybercrime. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. No. 3. P. 415–417. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/96> (date of access: 07.09.2023).
6. Сенік П. Проблематика протидії та запобігання злочинам у сфері інформаційних технологій в період дії особливих правових режимів. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Всеукр. науково-практ. конф. (27 жовтня 2022 року). Кропивницький, 2022. С. 210–212.

ВІДМІННІ ОЗНАКИ ДОГОВОРІВ УПРАВЛІННЯ ЧУЖИМИ СПРАВАМИ ТА УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

Карташов В. В.

*аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

Схожим до договору управління чужими справами за моделлю договірною зв'язку та механізмом регулювання договірних відносин є, безумовно, договір управління майном, що, перш за все, прослідковується із легального визначення останнього, закріпленого у ч. 1 ст. 1029 ЦК України, згідно з якою за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача). Із зазначеного можна виокремити такі характерні ознаки договору управління майном, як двосторонність, реальність та відплатність. Крім того, цей договір традиційно вважається фідучіарним, адже відносини між управителем і установником управління засновуються на засадах довіри. Управитель отримує певну волю у здійсненні юридичних та фактичних дій відносно майна, яке було передане в управління. Отже, особа управителя набуває для установника управління істотного значення. Він повинен бути впевнений в сумлінності управителя, правильності його дій, особливо з урахуванням того, що управитель зобов'язаний розпоряджатися довіреною йому власністю на ризик і за рахунок довірителя. Як слушно з цього приводу зазначає К. Г. Некіт, установник управління повинен не просто знати певну особу, він повинен знати, що дана особа володіє необхідним досвідом для управління конкретним майном, зарекомендувала себе як надійний партнер і діє відповідно до вимог законодавства. Інакше установник управління несе не тільки ризик неотримання прибутку, але й ризик незбереження вартості переданого в управління майна або його втрати [1, с. 44].

Ще однією особливістю договору управління майном є характер дій, вчинюваних управителем у процесі управління. Зокрема, за ст. 1038 ЦК України управитель за договором має право вчиняти від імені та в інтересах установника управління як юридичні, так і

фактичні дії, що властиво й договору управління чужими справами. При цьому, так само, як і в договорі управління чужими справами, за договором управління майном управитель діє від власного імені, проте в інтересах установника управління або іншого вигодонабувача.

Із зазначеного цілком очевидною є максимальна схожість договору управління майном та договору управління чужими справами, які, на перший погляд відрізняються лише об'єктом, щодо якого на підставі договору здійснюється делегування управління. Так, предметом договору управління майном згідно з ч. 1 ст. 1030 ЦК України можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права, крім майнових прав інтелектуальної власності, та інше майно. На противагу цьому складовою предмету досліджуваного договору є такий особливий об'єкт, як справи, який не отримав свого легального закріплення у площині законодавства, проте за своєю сутністю є комплексною мультикомпонентною категорією, що характеризує певну сферу життя фізичної особи/функціонування юридичної особи, наприклад, справи, пов'язані з управлінням спадщиною, підприємницькою діяльністю, процесом банкрутства та необхідністю вчинення у зв'язку з ним дій з метою виконання вимог кредиторів тощо. При цьому складовою об'єкта управління за договором управління чужими справами може бути також і майно, проте тільки у комплексі та безпосередньому зв'язку з правами і обов'язками, якими наділений установник управління у тій чи іншій сфері і повноваження з яких він делегує. Тобто йдеться не про вигідну та, як правило, прибуткову для установника управління експлуатацію майна як сукупність об'єктів матеріального світу, а про врегулювання, упорядкування справ останнього, у тому числі, шляхом експлуатації його майна як одного із засобів управління справами для досягнення мети договору.

Наступними відмежувальними ознаками є те, що: 1) договір управління чужими справами може бути як консенсуальним, так і реальним, що в основному пояснюється специфічним об'єктом договору, яким є справи установника управління, та відсутністю безумовної необхідності передання майна для виконання договору, що, однак, не виключається; при цьому характер договору визначатиметься у кожному конкретному випадку в безпосередній залежності від фактичних обставин; 2) предмет договору управління чужими справами є потенційно ширшим за змістом, оскільки, на відміну від договору управління майном, який регламентує відносини винятково щодо управління річчю або сукупністю речей як об'єктами матеріального світу, договір управління чужими справами спрямований на здійснення організуючого цілеспрямованого впливу управителя на певну сферу життя/діяльності особи, що, своєю чергою, вимагає здійснення специфічних

різновидів управлінської діяльності, якими є планування, координація, розроблення стратегії і тактики управління, аналіз тощо; 3) на відміну від договору управління майном, управителем за договором управління чужими справами може бути фізична або юридична особа, як наділена статусом суб'єкта підприємницької діяльності, так і без такого; 4) правова мета договору управління чужими справами полягає у досягненні стану впорядкованості справ установника управління у тій чи іншій сфері, на протипагу договору управління майном, метою якого є ефективна експлуатація об'єкта матеріального світу чи їх сукупності, у тому числі шляхом їх примноження. Таким чином, можна із впевненістю стверджувати про нетотожність природи договорів управління майном та управління чужими справами та з огляду на це самостійність досліджуваного договору в системі договорів про надання посередницьких послуг.

Література:

1. Некіт К. Г. Цивільно-правова характеристика договору управління майном. *Часопис цивілістики*. 2010. Вип. 8. С. 44.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коберник А. І.

*студент Відокремленого структурного підрозділу
«Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій
Західноукраїнського національного університету»,
м. Тернопіль, Україна*

Перехід України до ринкової економіки сприяв розширенню сфери застосування договору як засобу регулювання та опосередкування товарно-грошових відносин у суспільстві, зокрема у сфері господарської діяльності. Цінність господарського договору набула нового значення, результатом якого стало підвищення його ролі в регулюванні господарських відносин, поєднання в ньому приватних та публічних інтересів, юридичних та економічних аспектів, здатність сприяти вирішенню соціальних завдань та усувати протиріччя між суб'єктами господарювання у процесі здійснення господарської діяльності,

особливе ставленням держави під час регулювання господарсько-договірних відносин.

Роль господарського договору в Україні поступово зростає. Він виступає однією з підстав виникнення господарських зобов'язань, за допомогою яких опосередковуються зв'язки між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками господарських відносин.

Господарські договори виступають як засіб організації відносин між суб'єктами господарювання та важливим інструментом правової організації господарського життя суспільства. Розвиток різноманітних організаційно-правових форм господарювання, трансформація відносин власності викликають необхідність нових підходів до нормативно-правового регулювання договірних відносин та їх теоретичного обґрунтування [1, с. 1].

Початок повномасштабного російського вторгнення став справжнім викликом для українського бізнесу. Якщо одні компанії стикнулися лише з розривом ланцюгів постачання, браком палива чи зменшенням попиту, то інші постраждали від пошкодження майна або ж були змушені розпочати тривалий процес релокації виробничих потужностей.

Щомісячне опитування підприємств «Український бізнес під час війни», що проведене інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у 2022 році свідчить про те, що більша частина підприємств (зокрема промислових) скоротили обсяги виробництва [4].

Це суттєво впливає на договірні відносини, адже проблеми спричинені війною, часто унеможливають виконання умов договору, оскільки матеріальне становище суб'єкта господарювання не дозволяє цього зробити. По особливому це позначилось на відносинах боржника і кредитора. В таких умовах банкрутство залишається потужним інструментом для відновлення платоспроможності або законного виходу з бізнесу для боржника та надає можливість кредиторам забезпечити повернення боргів [5].

Зважаючи на потребу реформування національного законодавства, яке б відповідало сучасним умовам, Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» (законопроект № 7442). Він вирішує питання спрощення доступності і підвищення ефективності застосування судових процедур банкрутства [6]. Однак цими змінами не до кінця усунено недоліки, що є характерними для законодавства з процедур банкрутства. На даний момент існує потреба у вирішенні низки питань правового рівня та публічного адміністрування.

Загальною метою є створення сприятливих та привабливих умов для підприємницької діяльності на території України. Такою важливою умовою, серед інших, є формування ефективного механізму процедур банкрутства та відновлення платоспроможності боржника, як важливих чинників стабільності та визначеності відносин у сфері підприємницької діяльності [2, с. 1].

В Україні використовують змішану модель банкрутства боржника, яка має на меті поєднання двох заходів, тих, які були б спрямовані на фінансове оздоровлення та тих, які мали б на меті повернення боргів кредиторам. Попри те одна із ключових, на мою думку, проблем законодавства в сфері банкрутства є тяжіння до інтересів кредиторів.

Правове регулювання договірних відносин між боржником і кредитором містить ряд проблем.

Виділяють наступні проблеми національного законодавства у сфері банкрутства:

- відсутність балансу між інтересами кредиторів та боржника. Кодекс передбачає розширення інтересів виключно кредиторів та ігноруванням інтересів боржника [3, с. 14];

- відсутність мирової угоди як окремої процедури банкрутства. Така процедура відсутня як для юридичних осіб так і для фізичних осіб та ФОП [3, с. 14];

- затягування обрання арбітражного керуючого. Так, Кодекс встановлює автоматизований порядок обрання арбітражного керуючого. Якщо жоден із претендентів не погодиться на участь у справі, призначення здійснюватиме суд. Це може сприяти затягуванню справи [3, с. 14];

- нечіткість визначення процедури призначення конкурсних кредиторів, їх правового становища, визначення повноважень комітету кредиторів та його компетенції [2, с. 3];

- відсутність критеріїв рівності учасників процедури санації (йдеться про рівність кредиторів) та її реалізації і забезпечення, що породжує нерівне правове положення кредиторів [2, с. 3];

- наявність необмеженого права кредиторів нескінченно оскаржувати договори, укладені боржником, тим більше, що і сам закон містить широкий перелік підстав для таких оскаржень, що дозволяє затримувати процедуру санації кредитором [2, с. 3];

- можливість зриву санації кредитором, що унеможливує відновлення платоспроможності боржника [2, с. 3].

Через те виникає необхідність здійснити ряд змін у національному законодавстві. Заходами які зуміли б усунути вищезазначені недоліки є:

– повернення мирової угоди, адже її відсутність зменшує диспозитивність сторін у вирішенні своїх фінансових питань в процедурі банкрутства [2, с. 3]. А в теперішніх умовах наявність у національному законодавстві при розгляді справ про банкрутство даної процедури сприятиме боржникам погашенню боргів, адже кредитори можуть увійти у їхнє становище;

– запровадження механізму відшкодування інвесторам втрат спричинених воєнними діями. Оскільки воєнні дії спричиняють суттєві ризики вкладникам ресурсів, в такому випадку запровадження такого механізму буде гарантією повернення втрачених коштів. Такі зміни дозволять інвесторам частіше вкладати кошти боржникам для відновлення їхньої платоспроможності;

– збалансування відносин між боржником та кредитором шляхом внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства.

Отже, договір займає важливе місце у правовідносинах між суб'єктами господарювання, оскільки є підставою виникнення відносин між ними.

З початком повномаштабного вторгнення договірні відносини зазнали змін, оскільки труднощі, спричинені війною, призвели до матеріальних втрат суб'єктів господарювання. В свою чергу це позначилось на договірних відносинах між боржником і кредитором, оскільки брак ресурсів унеможливує повернення боргів у встановлений угодою термін. Тож в таких складних умовах банкрутство й надалі залишається потужним інструментом для відновлення платоспроможності або законного виходу з бізнесу для боржника та надає можливість кредиторам забезпечити повернення боргів [5]. Наразі правове регулювання відносин у сфері банкрутства потребує змін, які повинні бути націленими на збалансування відносин між боржником та кредитором, а також на відшкодуванні інвесторам втрат, спричинених воєнними діями. Зважаючи на становище суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, на мій погляд, важливо зосередити увагу законодавцям на те, щоб боржник відновив свою платоспроможність, зумів повернути борг та, притому, продовжив здійснювати діяльність, сплачуючи кошти у державний бюджет та наповнюючи ринок товарами та послугами.

Література:

1. Гаврилішин А. П., Ошурко С. М. Загальні положення про господарські договори в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 1–4.

2. Самойленко. Г. В., Ткалич. М. О., Колодіна А. С. Сучасний стан та перспективи удосконалення законодавства України про банкрутство.

2021. № 9. С. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/95> (дата звернення 30.09. 2023)

3. Габрись О. М. Банкрутство: проблеми правового регулювання. Ірпінь, 2019. 34 с.

4. Ангел Є., Кузяків О., Федець І. Виробництво відновлюється, але малому бізнесу досі важко. URL: <https://zn.ua/ukr/business/virobnitstvo-vidnovljujetsja-ale-malomu-biznesu-dosi-vazhko.html> (дата звернення 30.09.2023).

5. Практика банкрутства: що змінилося після 24 лютого. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/praktika-bankrutstva-shcho-zminilosya-pislya-24-lyutogo.html> (дата звернення 30.09.2023).

6. Баконіна О. Ухвалено зміни щодо застосування процедур банкрутства в період дії воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/220927_ukhvaleno-zmni-shchodo-zastosuvannya-protsedur-bankrutstva-v-perod-d-vonnogo-stanu (дата звернення 30.09.2023).

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ ЩОДО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Лісовий С. А.

аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості

та науково-правових експертиз

Національної академії правових наук України,

м. Київ, Україна

На рівні Європейського Союзу передбачено, що в рамках спільноти має відбуватися зближення національного законодавства держав-членів, у тому числі у сфері розгляду цивільних транскордонних судових справ, впровадження принципу взаємності щодо визнання як судових, так і позасудових рішень (п. 1 ст. 81 Договору про функціонування Європейського Союзу) [1]. Європейські дослідники вказують, що особливо проблеми виникають у випадку поділу спільного майна, коли шлюб завершується розлученням або особи перебували не шлюбі, а у зареєстрованому партнерстві, а також випадки коли під час судового розгляду помирає одна із сторін. Вказане обумовлено тим, що на території ЄС тільки понад 16 млн шлюбів, які укладені особами із

різним громадянством і існують відмінності у національних юрисдикціях держав-членів. Зогляду на це, Європейська комісія неодноразово розглядала питання щодо доцільності врегулювання питання права власності на майно подружжя та партнерств, що мають транскордонний характер, і в результаті було прийнято спеціальні Регламенти.

Вказані Регламенти не перші акти, що мали на меті на міжнародному рівні врегулювати майнові питання, які можуть виникати між подружжям, у тому числі щодо поділу спільного майна. Першим актом була Гаазька Конвенція про колізію законів щодо наслідків шлюбу, права та обов'язки подружжя в особистих відносинах і щодо майна, прийнята 17 липня 1905 р. [2] Вказану Конвенцію підписали Німеччина, Бельгія, Франція, Італія, Нідерланди, Польща та вільне місто Гданськ, Португалія, Румунія та Швеція. До кінця 1915 року вона набула чинності і для інших європейських держав та діяла до серпня 1987 року. Стаття 2 вказаної Конвенції передбачала можливість договірною та законною режимів регулювання майнових наслідків шлюбу із перевагою саме договірною і тільки при відсутності договору діяло національне законодавство чоловіка. Також передбачалося, що зміна громадянства не впливає на майновий режим. Вказана норма відповідала тодішнім тенденціям до регулювання сімейних відносин, зокрема подружжя. Зрозуміло, що поступове утвердження гендерної рівності унеможливило дію Конвенції.

Наступний міжнародний договір – Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя 1978 року, що базувалася на принципі універсальності [3]. Стаття 3 вказаної Конвенції передбачила, що режим власності подружжя повинен регулюватися внутрішнім правом, яке визначило подружжя до шлюбу, а межі їх свободи визначені такими можливостями: «закон громадянства одного із подружжя на момент визначення; право держави, де подружжя проживає; право тієї держави, де подружжя вирішить проживати після одруження». Хоча закладений принцип універсальності був перспективним для регулювання шлюбів із іноземним елементом, підписали його п'ять держав – Франція, Люксембург, Нідерланди, Австрія та Португалія, ратифікували тільки перші три, а для Австрії та Португалії він так і не набув законної сили. Враховуючи обмеженість дії вказаної Конвенції тільки трьома державами, європейські дослідники доходять слушного висновку про відсутність на міжнародному рівні універсальних норм щодо регулювання майнових відносин подружжя [4, с. 223].

На рівні Європейського Союзу становлення спільних підходів до регулювання майнових відносин тривало не одне десятиліття. Прийняттю перших публічних актів передували ряд наукових досліджень на публікацій. Про прийняття європейського законодавства

щодо регулювання майнових відносин подружжя як пріоритету було визначено у Віденському плані дій 1998 року. Через три роки було закликано Комісію подати Зелену книгу про «колізію законів у питаннях, що стосуються режимів власності подружжя, включаючи питання юрисдикції та взаємного визнання» із планом прийняти перші акти до 2011 року.

У «Звіті про громадянство ЄС2010: усунення перешкод для громадян ЄС», прийнятому 27 жовтня 2010 року, Комісія виявила невизначеність у питанні майнових відносин міжнародних пар, що була однією із ключових перешкод у житті та свободі пересування громадян ЄС. У результаті було сформовано групу експертів, що мали розробити чіткі пропозиції. У 2011 році були розроблені і внесені до парламенту «Пропозиції щодо Регламенту Ради щодо юрисдикції, застосовного права та визнання та виконання рішень у справах режиму майна подружжя» (2011/0059 (CNS) [5]). У 2017 році вказані пропозиції були відкликані [6].

З грудня 2015 р. по лютий 2016 р. 17 держав-членів ЄС, зокрема Швеція, Бельгія, Греція, Хорватія, Словенія, Іспанія, Франція, Португалія, Італія, Мальта, Люксембург, Німеччина, Чеська Республіка, Нідерланди, Австрія, Болгарія та Фінляндія направили запит до Комісії, вказавши, що вони мають намір налагодити тісну співпрацю щодо регулювання майнового режиму міжнародних шлюбів та партнерств.

У результаті 24 червня 2016 року були прийняті два Регламенти – Регламент Ради (ЄС) 2016/1103 про впровадження поглибленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовного права та визнання та виконання рішень у справах режиму майна подружжя [7] та Регламент Ради (ЄС) 2016/1104 про впровадження посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовного законодавства та визнання та виконання рішень у справах майнових наслідків зареєстрованих партнерств [8]. Прийняття вказаних актів було обмовлено існуючою потребою правової визначеності для транскордонних шлюбних та партнерських відносин, у тому числі через те, що шлюб як інститут визнано в усіх 28 державах-членах і 9 з них, а саме Нідерланди, Бельгія, Франція, Данія, Люксембург, Великобританія (Англія і Уельс), Іспанія, Швеція та Португалія визнавали на момент прийняття Регламентів і шлюб між двома особами однієї статі, а зареєстровані партнерства між особами однієї статі регулювалися 18 державами-членами (Австрія, Бельгія, Хорватія, Чеська Республіка, Данія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Ірландія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Словенія, деякі регіони Іспанії, Швеція та Великобританія) і Бельгія, Франція, Люксембург, Мальта та Нідерланди дозволяли зареєстроване партнерство також і особам різної статі [4, с. 227].

Таким чином, у європейських державах відбулися суттєві трансформаційні процеси у правовому регулюванні майнових відносин між подружжям та партнерами, водночас прийняті акти стосуються саме транскордонних відносин. Враховуючи не достатню кількість актів у цій сфері універсального характеру, доцільним є прийняття міжнародного договору, який би на засадах рівності та універсальності врегулював майнові відносини подружжя та партнерств із наданням державам широкої автономії у регулюванні низки питань, у тому числі щодо поділу майна подружжя, врегулювання майнових прав партнерів, але при цьому б гарантував правову визначеність, справедливість та недискримінацію.

Література:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Міжнародні договори від 07.02.1992, 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 20 вересня 2023 р.).

2. Convention du 17 Juillet 1905 Concernant les Conflits de Lois Relatifs aux Effets du Mariage sur les Droits et les Devoirs. URL: <https://www.hcch.net/fr/instruments/the-old-conventions/1905-effects-of-marriage-convention>. (дата звернення: 21 вересня 2023 р.).

3. Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=87> (дата звернення: 21 вересня 2023 р.).

4. Lucia Valentová. Property Regimes of Spouses and Partners in New EU Regulations – Jurisdiction, Prorogation and Choice of Law. *International and Comparative Law*. 2016. Vol. 16. No. 2. P. 221–240.

5. Proposal for a Council Regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes, 16.3.2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0126:FIN:en:PDF> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

6. Withdrawal of Commission proposals. Document 52017XC0520 (01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52017XC0520%20%2801%29> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

7. Council Regulation (EU) 2016/1103 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1103> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

8. Council Regulation (EU) 2016/1104 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of the property consequences of registered partnerships. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R1104> (дата звернення: 27 вересня 2023 р.).

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Лукіян Д. А.

*студентка 4 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Науковий керівник: Процьків Н. М.

*кандидат юридичних наук
доцент кафедри приватного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Право дитини жити і виховуватися в сім'ї є одним з природних прав людини, визнаним Загальною Декларацією прав людини та Конвенцією ООН про права дитини. Виховання в сім'ї є першоджерелом розвитку особистості дитини. Законодавство України і міжнародні акти надають вищий пріоритет сімейній формі виховання дітей. Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» гарантують дитині право на належне сімейне виховання, яке виникає в силу народження і з моменту народження. Тобто, жити і виховуватись у сім'ї – є одним із важливих прав дитини, яке закріплене в статті 4 Сімейного кодексу України. Воно має універсальний характер і виступає одночасно особистим та соціальним правом.

Велике значення мають способи захисту права дитини на виховання. Згідно зі ст. 55 та ст. 124 Конституції України, ст. 16 ЦК України, будь-яке суб'єктивне цивільне право і інтерес можуть бути захищені в судовому порядку.

Резвова О. В. пропонує класифікувати способи захисту залежно від результату, на який розраховано застосування способів захисту, або від

правових наслідків застосування способів захисту можна виділити такі способи захисту прав батьків щодо виховання дитини:

1) способи захисту, що спрямовані на встановлення (визнання) або зміну (припинення) сімейних прав батьків і дітей (позбавлення батьківських прав);

2) способи захисту, що спрямовані на присікання порушень сімейних прав батьків і дітей або запобігання їм (визначення способів участі у вихованні дитини, визначення місця проживання малолітньої дитини, визначення імені дитини);

3) способи захисту, що спрямовані на відновлення порушених прав, відшкодування завданої шкоди та компенсацію інших негативних наслідків, завданих порушенням права (поновлення батьківських прав, відшкодування моральної шкоди, завданої тому з батьків, хто проживає окремо від дитини) [1, с. 101–106]. На нашу думку, така класифікація розкриває досить широко зміст кожного з різновидів способів захисту прав батьків щодо виховання дитини.

Існують деякі питання щодо такого способу захисту права на належне виховання як позбавлення батьківських прав. Даний спосіб захисту сімейних прав та інтересів застосовується лише як надзвичайний захід і найвища міра відповідальності батьків. Позбавлення батьківських прав застосовується тоді, коли збереження сімейних зв'язків матері, батька і дитини буде порушувати права та інтереси дитини. Даний спосіб захисту сімейних прав та інтересів тягне за собою припинення особистих немайнових батьківських прав та обов'язків щодо дитини.

Так, Верховний Суд у справі № 520/8264/19 від 26.04.2022 р. зазначив наступне – підстави позбавлення батьківських прав передбачені ч. 1 ст. 164 СК України. Так, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини (наразі там додано): та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти.

Тлумачення п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України свідчить, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони:

- не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання;

- не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення;
- не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей;
- не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі;
- не виявляють інтересу до її внутрішнього світу;
- не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками. Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини, передбачені ст. 166 СК України [2].

У суспільстві існує думка, що позбавити батьківських прав можуть лише асоціальних батьків. Наприклад, людей з алкогольною чи наркотичною залежністю або тих, хто жорстоко поводить з дитиною. Проте коло підстав для цієї процедури ширше. Так, наприклад під час дії воєнного стану в Україні виникли нові підстави згідно яких можна позбавити батьків батьківських прав.

Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 15 квітня 2022 р. № 447 «Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» вніс зміни до п. 79-2 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини.

Відтепер, відповідно до п. 79-2 під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану статус дитини, позбавленої батьківського піклування надається, зокрема, дітям, батьки яких не виконують своїх обов'язків з виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на території, де ведуться або велися активні бойові дії, чи на окупованій території, що підтверджується актом, складеним службою у справах дітей за формою згідно з додатком 11.

Після припинення або скасування надзвичайного або воєнного стану статус дитини повинен бути підтвердженим чи спростованим на підставі документів, передбачених законодавством [3].

Під час воєнного стану Касаційний цивільний суд ВС у своїй постанові від 26.04.2022 року по справі № 520/8264/19 зазначив: якщо особа свідомо змінює країну проживання та не бере участі у вихованні дитини, це може свідчити про ухилення нею від батьківських обов'язків.

Тлумачення п. 2 ч. 1 ст. 164 Сімейного Кодексу свідчить, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути

підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

У цій справі суди з дотриманням вимог статей 263–265, 382 ЦПК України дійшли обґрунтованого висновку про те, що батько не виконував повноцінно свої батьківські обов'язки, а періодичне спілкування за допомогою засобів зв'язку також не є таким виконанням обов'язків, а отже особа, яка свідомо змінює країну проживання, не приймає участі у вихованні дітей, несе відповідні ризики порушення нормальних життєвих зв'язків та передбачених законом наслідків невиконання батьківських обов'язків, що в даному випадку і відбулось – малолітні діти фактично залишилися без батьківського піклування [4].

Можемо зробити висновки, що позбавлення батьківських прав як у мирний час, так і під час дії воєнного стану є надзвичайно складним і спірним питанням, яке вимагає уважного розгляду і балансування різних інтересів та прав людей. Важливо враховувати, що воєнний стан може створювати специфічні умови, які можуть вплинути на вирішення справи про позбавлення батьківських прав. Такі умови можуть включати в себе тимчасову втрату доступу до суду, зміни в умовах виховання дитини та інші обставини, які можуть змінювати динаміку справи. Дотримання прав людини та захист дітей завжди має бути в основі рішень, прийнятих у таких складних умовах.

Література:

1. Резвова О. В. Цивільно-правовий захист права дитини на належне батьківське виховання. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3.

2. Постанова ВСКЦС № 520/8264/19 від 26.04.2022 р URL: [https://protocol.ua/ua/osoba_yaka_svidomo_zminyue_krainu_progivannya_ne_priy_mae_uchasti_u_vihovanni_ditey_ta_u_vikonanni_batkivskih_obov_yazkiv_moge_buti_pozbavlena_batkivskih_prav_shchodo_ditini_\(vs_ktss_520_826_4_19vid_26_04_2022_r_\)/](https://protocol.ua/ua/osoba_yaka_svidomo_zminyue_krainu_progivannya_ne_priy_mae_uchasti_u_vihovanni_ditey_ta_u_vikonanni_batkivskih_obov_yazkiv_moge_buti_pozbavlena_batkivskih_prav_shchodo_ditini_(vs_ktss_520_826_4_19vid_26_04_2022_r_)/) (дата звернення: 30.09.2023).

3. Громадський центр правосуддя: позбавлення батьківських прав під час воєнного стану. *Я і Закон* – Інформаційно-юридичний сайт. URL: <https://yaizakon.com.ua/gromadskij-tsent-pravosuddya-pozbavlennya-batkivskih-prav-pid-chas-voennogo-stanu/> (дата звернення: 30.09.2023).

4. Постанова суду № 520/8264/19 від 26.04.2022 про позбавлення батьківських прав. *ipLex* Судові рішення. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104178273&red=1000030511d37ad5e31e69a1021595b936d0e&d=5> (дата звернення: 30.09.2023).

ДОГОВІРНІ МИТНО-СЕРВІСНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Макарова С. О.

*аспірантка Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро, Україна*

Воєнний стан завжди визначається надзвичайними обставинами, які вимагають особливих заходів для забезпечення безпеки і виживання національної держави. У таких умовах митні та сервісні правовідносини стають додатковою складною проблемою, яка потребує глибокого розгляду та аналізу. Однією зі складних аспектів воєнного стану є укладання та виконання договірних митно-сервісних угод між державами.

Договірні митно-сервісні правовідносини – це комплекс взаємних відносин і обов'язків, які виникають між різними сторонами (зазвичай міжнародними державами або суб'єктами міжнародного права) на підставі укладеного договору і стосуються митного та сервісного обслуговування під час переміщення товарів, послуг та інших ресурсів через кордони [3].

Основні аспекти договірних митно-сервісних правовідносин включають:

1. Укладання договорів: Сторони укладають спеціальні договори або угоди, які встановлюють умови та правила митного та сервісного обслуговування в конкретних ситуаціях, таких як міжнародна торгівля, транзит вантажів через кордони тощо.

2. Призначення та регулювання митних процедур: Договірні митно-сервісні правовідносини визначають правила, процедури та обов'язки, пов'язані з митним контролем, обробкою та оформленням товарів та послуг, які перетинають кордон.

3. Послуги та підтримка: Договори можуть передбачати надання різних видів послуг, таких як транспортування, митне оформлення, інспекція, зберігання тощо. Вони визначають обов'язки сторін щодо цих послуг.

4. Права та обов'язки сторін: Договори містять положення, які встановлюють права та обов'язки кожної сторони. Це включає в себе правила щодо сплати митних зборів та податків, дотримання стандартів безпеки та якості, процедури врегулювання спорів тощо.

5. Вирішення спорів: Договори можуть містити положення щодо вирішення спорів між сторонами, наприклад, шляхом врегулювання конфліктів через арбітраж або судовий порядок [6].

Договірні митно-сервісні правовідносини регулюються як національним, так і міжнародним правом. Вони мають важливе значення для підтримання міжнародної торгівлі, забезпечення безпеки та контролю над переміщенням товарів і послуг через кордони, а також для сприяння економічному співробітництву між державами [1].

Умови воєнного стану суттєво впливають на правовий статус укладених договорів. Зазвичай, воєнний стан призводить до припинення або скасування дії багатьох цивільних договорів. Проте, договірні митно-сервісні угоди мають свою специфіку, і їх статус може залежати від конкретних обставин та умов договору.

Важливо визначити, чи є договір митно-сервісної угоди обов'язковим для виконання в умовах воєнного стану. Це може бути визначено самим текстом договору або міжнародними домовленостями, які регулюють митні та сервісні питання в умовах конфлікту. Зазвичай, якщо такий договір містить умови щодо забезпечення безпеки та стабільності в умовах воєнного стану, то він може залишатися чинним [7].

Укладання та виконання договірних митно-сервісних угод в умовах воєнного стану може бути надзвичайно складним завданням. Держави, що ведуть війну, часто встановлюють спеціальні правила та обмеження, які стосуються здійснення митно-сервісних операцій. Окрім того, може бути введено додаткові обмеження на пересування товарів та послуг через кордон.

Важливо враховувати, що в умовах воєнного стану договірні сторони можуть бути змушені переглянути умови договору або навіть припинити його дію на певний час. Це може стати необхідним для забезпечення національної безпеки та оборони.

Порушення договорних митно-сервісних угод в умовах воєнного стану може мати серйозні наслідки для держави, яка порушує договір. Інші держави можуть ввести санкції або відповідати подібним чином, щоб захистити свої інтереси. Крім того, порушення митних угод в умовах воєнного стану може призвести до економічних та геополітичних наслідків. Це може вплинути на стосунки між державами та міжнародну торгівлю [8].

Договірні митно-сервісні правовідносини в умовах воєнного стану представляють собою складну та важливу тему для вивчення. Ці правовідносини вимагають від держав глибокого розуміння їхнього правового статусу, умов укладання та виконання, а також наслідків порушення. Розуміння цих аспектів може допомогти забезпечити безпеку та стабільність в умовах воєнного конфлікту та сприяти міжнародній співпраці.

Література:

1. Приймаченко Д. В. Адміністративні послуги, що надають митні органи: стан і перспективи. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право*. 2010. № 2. С. 7–13.
2. Закон України «Про адміністративні послуги: від 06 вересня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
3. Офіційний сайт держмитслужби URL: <https://customs.gov.ua/administrativni-poslugi-shcho-nadaiutsia-derzhavnoi>.
4. Макаренко А. В. Митна реформа: пошук оптимальної концепції. *LEX PORTUS*. 2017. № 2 (4). С. 21–36.
5. Митний кодекс України: від 13 березня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 32. Ст. 1175.
6. Маслова А. Б. Органи, що реалізують державну митну політику, як складова системи публічного адміністрування: людиноцентристська концепція трансформації : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 388 с.
7. Шульга М. Г. Митне законодавство України і міжнародні митні стандарти. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4 (19). С. 167–175.
8. Бондаренко І.О. Митні послуги. *Митна справа*. 2009. № 6. С. 4–11.
9. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник: у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1 : Загальна частина. 2004. 584 с.

ОБМЕЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОРЕНДАРЕМ ПРАВА НА ЗАБУДОВУ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЄЮ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

Нікітенко В. В.

*аспірантка Навчально-наукового інституту права та політології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

Обмеження в реалізації права на забудову земельної ділянки загалом притаманні правовій державі і зазвичай продиктовані інтересами громадської безпеки, необхідністю охорони земель, у т. ч. їх раціонального використання, захисту від шкідливого антропогенного

впливу тощо, та обумовлені вимогами екологічної безпеки, моральними засадами суспільства, іншими чинниками.

Конституційні принципи проголошують, що кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству (ст. 13 Конституції України); право власності на землю реалізується виключно відповідно до закону (ст. 14 Конституції України) [1].

Виходячи з положень статті 111 Земельного кодексу України [2], загальні обмеження у використанні земельної ділянки під час здійснення права на забудову становлять наступні групи:

а) умови (розпочати та завершити забудову протягом певних строків; здійснити будівництво, ремонт або утримання дороги, ділянки дороги; додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт);

б) заборони (на провадження окремих видів діяльності; зміну цільового призначення земельної ділянки, ландшафту);

в) обов'язок щодо утримання та збереження пожегозахисних лісових смуг.

Однак разом із цим, дія в Україні режиму воєнного стану обумовила запровадження особливого правового регулювання земельних відносин. Слід відзначити обмеження щодо користування землями сільськогосподарського призначення, запровадженні на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2145-IX [3]. Цим Законом встановлення обмеження щодо цільового використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення орендарями, яким ділянки будуть надані військовими адміністраціями.

Обмеження були встановлені шляхом внесення змін до Розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, де у п. 27 визначені умови передачі в оренду земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва державної та комунальної власності, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок і земельних часток (паїв). Обмеження мали тимчасовий характер (строком в один рік).

Так, орендар земельної ділянки не має права на: компенсацію власних витрат на поліпшення земельної ділянки; поновлення договору оренди землі, укладення договору оренди землі на новий строк з

використанням переважного права орендаря; передачу земельної ділянки в суборенду; встановлення земельного сервітуту; зміну угідь земельної ділянки; будівництво на земельній ділянці об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд); закладення на земельній ділянці багаторічних насаджень; переважне право на купівлю орендованої земельної ділянки у разі її продажу; відчуження, передачу в заставу (іпотеку) права користування земельною ділянкою; поділ земельної ділянки, об'єднання її з іншою земельною ділянкою; використання для власних потреб наявних на земельній ділянці загальнопоширених корисних копалин, торфу, лісу, водних об'єктів, а також інших корисних властивостей землі; зміну цільового призначення земельної ділянки.

19 листопада 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» [4], яким до п. 27 внесені зміни стосовно того, що обмеження встановлюється на період, коли функціонування Державного земельного кадастру призупинено на всій території України.

З огляду на особливості правового режиму воєнного стану, за якого необхідними можуть виявитися обмеження в різних правах особи, окрім тих, обмеження яких в умовах воєнного стану забороняється ст. 64 Конституції України, запровадженні тимчасові обмеження в правах орендаря, у тому числі будувати на земельній ділянці об'єкти нерухомого майна, можуть мати місце. Відповідні обмеження можуть сприяти уникненню зловживань під час будівництва та запобігти випадкам самочинного будівництва.

Водночас, будь-які обмеження в правах особи мають бути обґрунтовані.

Однак, ознайомившись із Пояснювальною запискою до законопроектного реєстру № 7178 від 19 березня 2022 року, належне обґрунтування впроваджених обмежень відсутнє.

Тому, на нашу думку, є слушним зауваження авторів Аналітичного дослідження [5] щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2145-IX, які зазначили, що встановлені обмеження прав орендарів земельних ділянок шляхом заборони на вчинення певних юридичних дій чи господарського використання земельних ділянок, є необґрунтовані.

Запроваджений обсяг обмежень прав орендарів земельних ділянок нівелює саму сутність права оренди, яке відповідно до ст. 93 Земельного кодексу України являє собою засноване на договорі строкове

платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності. Однак, за таких обмежень провадження орендарями підприємницької діяльності навряд чи є можливою. Таким чином, упровадження під час воєнного стану будь-яких обмежень прав особи, у тому числі у сфері містобудівної діяльності та земельних відносин, має відбуватися зважено та обґрунтовано, спираючись не тільки на потреби воєнного стану, а з уваги на фундаментальні конституційні засади.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4320>.

2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n602>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель : Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2698-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#n54/>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель : Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2698-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#n54>.

5. Аналітичне дослідження актів Верховної Ради України, прийнятих після введення воєнного стану в Україні / Київський регіональний центр Національної академії правових наук України. Видавничий дім «Гельветика» 100 с. С. 16. URL: <https://ndi.academy/wp-content/uploads/Analitychne-doslidzhennya-1.pdf>.

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ДОГОВОРІВ

Опенько А. В.

*студентка 4 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

Севастьяненко О. В.

*старший викладач кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

Через збройну агресію російської федерації наша держава Україна переживає складні часи. Багато сфер, які достатньо злагоджено працювали за звичайних умов, під час дії воєнного стану призупинились, стали на паузу, бо на сьогодні в нашій державі немає жодної галузі, яка б не постраждала від вторгнення росії в Україну, не є виключенням і договірні відносини. Узв'язку з цими обставинами постало безліч питань, які потребують вирішення і зараз, бо суспільству та державі в цілому необхідно функціонувати з урахуванням нових реалій.

Достатня кількість уваги відведена в Цивільному кодексі України договірним правовідносинам, однак воєнний стан та його специфіка вносить свої корективи і цим всім зумовлює необхідність появи та формування додаткових правил, які б в свою чергу задовольняли потреби учасників договірних правовідносин, захищали права та інтереси сторін. Згідно з Цивільним кодексом України договір – це домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків. Цивільно-правовий договір є одним з основних елементів правопорядку, який юридично забезпечує задоволення потреб суспільства, його громадян або ж їх об'єднань [1].

Наразі особливі проблеми та труднощі постають перед суб'єктами договірних відносин на рахунок порядку укладання, виконання, розірвання договорів, а також із застосуванням такого поняття як «форс-мажор» і відповідальністю сторін договору. Серед всіх договорів, що передбачені Цивільним кодексом України, найбільш «вразливими» і такими, що залежать від тої ситуації, яка виникла після

введення воєнного стану є такі: договір оренди, страхування, кредитні договори, а також авіа- та морського перевезення, договір фрахтування.

У нашій вітчизняній юридичній царині виконання певних видів договорів в умовах воєнного стану не були предметом комплексного та ґрунтовного дослідження. Попри це об'ємну теоретичну базу такого дослідження склали наукові доробки та праці таких вчених, як Гуревич Г. С., Дзера О. В., Голубева Н. Ю., Шевченко Я. М., Луць В. В. та інші.

Тому варто звернути увагу на те, що внаслідок збройної агресії РФ від 24 лютого 2022 року великої шкоди та руйнувань зазнають суб'єкти господарювання. Торгово-промисловою палатою України засвідчено, що форс-мажорною обставиною є військова агресія російської федерації проти України. Це говорить про те, що ці обставини до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб по договору, окремим податковим чи іншим зобов'язанням, виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин [2].

Договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, що передбачені іншими нормативно-правовими актами стосовно окремих видів договорів. За загальним правилом, у договорі варто розрізняти істотні, звичайні і випадкові умови. Звертаючись до статті 638 ЦК України бачимо, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Законодавець і посилається на термін «істотні умови», але як такого чіткого переліку нема. Тому за загальним правилом істотними умовами будь-якого договору є ціна, строк дії договору і предмет договору. Після початку дії воєнного стану, ми можемо говорити про те, що договірні правовідносини та діяльність розділилися на умовні дві групи, а саме: договори, які укладені до початку дії воєнного стану та після його введення.

На жаль, унаслідок бойових дій, ракетних обстрілів, а також тимчасової окупації наших українських територій і безлічі інших обставин, які безпосередньо пов'язані з війною, виконання багатьох зобов'язань за договорами ускладнилось або стало неможливим. Тому постає питання: як діяти в такій ситуації? І найперше на що хочеться і варто звернути увагу – це форс-мажор, застосування його механізму правового регулювання. Згідно з ч. 2 статті 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати України»: «Форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань,

передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму,...» [3].

Слід зазначити, що форс-мажор автоматично не застосовується до договору. Адже між неможливістю виконати певне зобов'язання та невідворотними обставинами повинен існувати зв'язок причинно-наслідковий. Бо тільки наявність воєнного стану не варто сприймати як можливість до невиконання зобов'язань [4].

Необхідно звернути увагу на такі види договірних відносин, а саме тих, які виникають за договорами купівлі-продажу, позики, найму (оренди) та підряду. Саме виконання даних договорів, ускладнюється обстрілами, тривогами та масовими ракетними атаками, страхування.

До прикладу можна розглянути договір найму, особливості його виконання. За договором найму (оренди) наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає. Утім, є й інші варіанти: призупинити або зупинити дію договору, згідно з принципом свободи договору, змінити форму, періодичність орендної плати, зменшити орендну плату з обґрунтуванням істотного зменшення можливості користування майном, розірвати договір шляхом посилення на форс-мажорне застереження в договорі чи попередження контрагента за 1 або 3 місяці для оренди рухомого і нерухомого майна відповідно [5].

Взагалі, необхідно зазначити те, що форс-мажорні обставини і спори, які безпосередньо пов'язані з їх виникненням не є новацією для української судової практики, адже за потрібне варто урахувати бойові дії у зоні АТО/ООС з 2014 року, а також пандемії коронавірусної інфекції у період 2020-2023 рр. Але тільки в 2022 ТПП видала лист, який поставив під сумнів процес доказування фор-мажорних обставин. Проаналізувавши судову практику, а саме Постанову Касаційного господарського суду України від 14.06.2022 № 922/2394/21 підтвердив: «форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру, і при їх виникненні сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості належного виконання зобов'язання, повинна довести їх наявність не тільки самих по собі, але і те, що вони були форс-мажорними саме для даного конкретного випадку».

У підсумку варто зазначити, що правового механізму врегулювання спорів, наслідком яких є невиконання зобов'язань та невиконання умов договору в результаті війни в Україні, поки немає. Тому це ускладнює

реалізацію договірних відносин між суб'єктами, які здійснюють свої права. Вважаємо, за необхідне внесення ще більших у законодавство, а також надання ґрунтовних роз'яснень.

Література:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 21 вересня 2023 р.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1085> (дата звернення 21.09.2023 р.).

3. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.09.2023р.).

4. Луценко О., Руденко М. Щодо принципів договірного регулювання суспільних відносин. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2869> (дата звернення 21.09.2023 р.).

5. Загнітко О. Форс-мажорні обставини у договорах під час воєнного стану. Всеукраїнське професійне видання «*Юридична газета online*». URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne_pravo/forsmazhorniobstavini-udogovorah--pidchasvoennogo stanu-.html (дата звернення 25.09.2023 р.).

6. Касаційного господарського суду України від 14.06.2022 № 922/2394/21. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104788391®id=100003a38262a1ccee445a0c5496bac28336e99&d=5> (дата звернення 25.09.2023 р.).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Панченко Є. В.

аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості

та науково-правових експертиз

Національної академії правових наук України,

м. Київ, Україна

За допомогою особистого страхування в договірному порядку передбачається можливість здійснення страховиком страхової виплати страхувальнику у разі настання страхового випадку, пов'язаного із

заподіянням шкоди життю та здоров'ю фізичної особи, або настанням певної події, обумовленої договором [1, с. 78]. Так, відповідно до ст. 979 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2], за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Роль інституту особистого страхування набуває особливої ваги в сучасних умовах дії воєнного стану, введеного в Україні Указом Президента України «Про введення воєнного стану» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [3], коли зростає ризик заподіяння шкоди життю та здоров'ю фізичних осіб та особливо такої їх категорії як військово-службовці.

У даному контексті слід зазначити, що самий лише факт запровадження воєнного стану не впливає на чинність будь-яких правочинів, у тому числі договорів страхування – всі права й обов'язки сторін залишаються чинними з певними застереженнями. Так, 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України на своєму вебсайті засвідчила, що військова агресія російської федерації проти України належить до форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [4]. При цьому страхування не становить жодного винятку в контексті форс-мажорних обставин – сторони договору страхування можуть посилатися на дію таких обставин, як на підставу звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору. Проте, дія форс-мажорних обставин не звільняє сторону від обов'язку за договором, а лише є підставою відстрочити виконання такого обов'язку до закінчення дії таких обставин та не понести відповідальності за таке прострочення. Також факт проведення бойових дій чи запровадження обмежень воєнного часу не звільняє сторону від відповідальності, якщо такі обставини прямо не перешкоджають особі фізично чи юридично виконати конкретний обов'язок за договором. Саме за таких обставин, наприклад, страховик може затримати страхову виплату, але повинен буде її здійснити, коли дія обставин форс-мажору припиниться.

Договір особистого страхування є безпосередньою підставою для виникнення зобов'язань як з добровільного, так і обов'язкового страхування (ст. 5 Закону України «Про страхування» [5]). Так, умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, були визначені Постановою Кабінету Міністрів України «Про Умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх

сімей страхових сум» від 19 серпня 1992 року № 488, яка втратила чинність. У відповідності до цієї Постанови, обов'язкове особисте страхування військовослужбовців здійснювалося Національною акціонерною страховою компанією «ОРАНТА» за рахунок коштів державного бюджету.

Однак сьогодні замість державного обов'язкового страхування військовослужбовців має місце одноразова бюджетна компенсація у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, що здійснюється у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві» від 25 грудня 2013 року № 975 [6]. Разом з тим, беручи до уваги досвід зарубіжних країн, зокрема, Франції, Італії, Швеції, США, у яких діють державні програми страхування військових спільно з приватною системою страхування [7, с. 13], доречно говорити про доцільність розвитку в Україні змішаної моделі страхування військовослужбовців, що поєднує державне фінансування та ринкові механізми функціонування страхування, що забезпечить децентралізацію джерел коштів для страхових виплат та сприятиме їх гарантованості.

Так, не зважаючи на те, що ризик настання страхового випадку в результаті військових дій є зазвичай стандартним винятком у договорах страхування, сьогодні деякі страхові організації почали страхувати в добровільному порядку військовослужбовців. Зокрема, відповідно до Правил добровільного страхування життя Страхової компанії ARX у редакції від 13 квітня 2022 року [8], не застосовується до військовослужбовців, військовозобов'язаних та працівників допоміжних служб Збройних Сил України, Національної Гвардії, Державної Прикордонної Служби, Державної Служби Охорони, які отримали травми або загинули під час захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, пункт Правил, яким передбачено, що не відносяться до страхових випадки, якщо вони відбулися в результаті, зокрема, війни (оголошеної та неоголошеної), в тому числі громадянської, збройного конфлікту, військових (бойових) дій. Аналогічне положення міститься й п. 6.2.3 Умов добровільного страхування від нещасних випадків ПрАТ «Українська страхова компанія «КНЯЖА ІНШУРАНС» від 19 липня 2022 року № 039-2022 [9].

Дія страхових ризиків у сфері особистого страхування військово-службовців, як визначається сьогодні окремими страховими організаціями, залежить від того, чи перебуває військовий в зоні підвищеної небезпеки на момент настання страхового випадку, чи ні. Так, страховою організацією «ТАС» для військовослужбовців пропонуються декілька програм страхування [10]: якщо зона перебування – це вся Україна, за винятком територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф: договором страхування покриваються всі страхові ризики, в тому числі ті, які сталися внаслідок нещасного випадку в межах страхової суми 100 000 гривень. У свою чергу, якщо зона перебування військового – це території, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф: покривається страховий ризик дожиття до певного віку, а за ризиком втрати життя здійснюється повернення сплачених внесків. При цьому страховик розглядає кожен страховий випадок в індивідуальному порядку, а рішення про виплату приймається в межах страхової суми, визначеної у договорі страхування.

Отже, з урахуванням великої кількості загроз, зумовлених війною, та зростанням ризику заподіяння шкоди життю та здоров'ю військово-службовців, сьогодні, як ніколи, існує потреба у забезпеченні їх належного захисту, в тому числі шляхом використання усього потенціалу інституту страхування. Договірні відносини особистого страхування військовослужбовців забезпечують майновий захист відповідної категорії осіб від загрози можливих збитків і надають їм економічної та соціально-психологічної впевненості у майбутньому через отримання додаткової фінансової гарантії. Внаслідок цього стабілізується соціально-економічний стан суспільства та забезпечуються додаткові гарантії для здійснення процесу безперервності соціально-економічного розвитку суспільних відносин.

Література:

1. Міловська Н. В. Договірні зобов'язання зі страхування у цивільному праві України: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 488 с.

2. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 року. Київ : Істина, 2003. 368 с.

3. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

4. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhor-nikh-obstavivn-z-28-02-2022> (дата звернення: 04.10.2023).

5. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві» від 25 грудня 2013 року № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

7. Calvin E. Smith. The Meaning and Effect of Military Service and War Exception Clauses in Life Insurance Policies. *Duke Bar Journal*. 2002. Vol. 3. № 1. Рр. 11–20.

8. Правила добровільного страхування життя Страхової компанії ARX у редакції від 13 квітня 2022 року. URL: https://arx.com.ua/uploads//ZD_0001.pdf (дата звернення: 04.10.2023).

9. Умови добровільного страхування від нещасних випадків ПрАТ «Українська страхова компанія «КНЯЖА ІНШУРАНС» від 19 липня 2022 року № 039-2022. URL: https://kniazha.ua/documents/offers/039-2022_19.07.2022.pdf (дата звернення: 04.10.2023).

10. Страхування військових від TAS Life. URL: <https://taslife.com.ua/blog/strahuvannya-vijskovykh-vid-tas-life> (дата звернення: 04.10.2023).

ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ ЖИТЛА ЯК ПРЕДМЕТУ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

Погрібна О. В.

*аспірант Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ, Україна*

Для вироблення змістовно виваженої дефініції поняття «житло» у площині приватноправового регулювання необхідно визначити його юридичні ознаки, які сприятимуть правильній кваліфікації того чи іншого об'єкта матеріального світу до категорії житла та здатні будуть

деталізувати його виняткову поліаспектну правову природу. Відзначимо, що з цього приводу серед теоретиків також немає єдності. Так, О. В. Дзера до ознак житла відносить тільки дві: а) призначення для проживання в ньому людини, що засвідчує приналежність житла до житлового фонду України; б) придатність житла для проживання в ньому людини; це означає, що житло має відповідати всім будівельним, архітектурним, санітарним, пожежним та іншим нормам, завдяки яким можливе безпечне проживання в ньому людини [1]. Натомість В. Скрипник виділяє такі ознаки житла, як: а) нерухомість приміщення; б) ізольованість (дах, підлога); в) придатність для постійного проживання громадян [2, с. 72]. На думку Є. О. Мічуріна, кваліфікаційними ознаками житла є наступні: а) ним є певне приміщення; б) це приміщення повинно бути призначене для постійного чи тимчасового проживання людей; в) споруда повинна бути завершеною будівництвом; г) приміщення повинно у встановленому порядку бути віднесено до житлового фонду [3]. Вбачається, що такий підхід до визначення ознак житла як об'єкта приватноправових відносин, зокрема, як особливого різновиду нерухомого майна, сконцентрований на визначенні його цільових та технічних характеристик, при чому останні підлягають найбільшій деталізації. Водночас, на наш погляд, зазначене є виправданим тільки з позицій тлумачення категорії «придатність житла», адже такі ознаки житла, як завершеність будівництвом та віднесеність до житлового фонду, самі по собі вказують на придатність житла, яка традиційно включає: а) розміщення житла у наземному поверсі; б) поділ житла на певні види приміщення (наявність допоміжних приміщень); в) наявність опалювання; г) відповідність санітарно-гігієнічним нормам та державним стандартам цивільного захисту; г) відповідність архітектурним, містобудівним нормам та правилам тощо [4, с. 155].

Крім того, дослідники пропонують характеризувати житло за низкою загальних і спеціальних ознак, які дозволяють виділити житло серед нерухомого майна. Загальні (обов'язкові) ознаки житла – це ознаки, що мають юридичне значення, характерні для будь-якого житлового приміщення, які визначають придатність та пристосованість житла для проживання в ньому людини. До них належать наступні ознаки: об'єкт нерухомого майна, призначений для постійного проживання громадян, будівництво якого виконувалося відповідно до затвердженого проєкту і завершено; розташований на законно відведених ділянці і пройшов державну реєстрацію; прийнятий в експлуатацію; інвентаризований; відповідає санітарним, технічним нормам і встановленій мінімальній нормі жилої площі; має певну вартість; є товаром з особливим характером. Своєю чергою, специфічні ознаки

житла – це сукупність юридичних і якісних ознак, які характеризують тільки безпосереднє житлове приміщення. До цих ознак, які мають юридичне значення, можна віднести: вид приміщення (квартира, житловий будинок, кімната та ін.), належність до відповідного житлового фонду. Натомість якісні ознаки визначають безпосередньо якісний стан житлового приміщення, яке характеризується довговічністю, корисністю, різновидністю, унікальністю, стаціонарністю і т. п. Ці ознаки можуть впливати на попит, вартість житла, а також впливати на життєвий рівень громадян, які живуть або придбавають його [5, с. 39–40]. В цілому підтримуючи позицію дослідниці щодо необхідності структуризації ознак житла як мультиаспектної правової категорії, між тим, зазначимо, що основна увага тут сконцентрована на характеристиці житла здебільшого із позицій житлового права. Водночас, на нашу думку, більш доречним є підхід щодо розуміння та сприйняття житла більш універсально, з обов'язковим урахуванням його приватноправової природи, яка акумулює в собі особливості предметів правового регулювання і цивільного, і житлового права, адже житло є не лише засобом задоволення базових потреб людини та індикатором достатності її життєвого рівня, а й об'єктом права власності, що детермінує юридичний і фактичний зв'язок між житлом та його власником. У силу цього, не претендуючи на остаточність у вирішенні наукової дискусії щодо ключових юридичних ознак житла як приватноправової категорії, пропонуємо наступний їх перелік: 1) належність житла до реально існуючих об'єктів нерухомого майна у вигляді будівлі або окремого ізольованого приміщення в будівлі; 2) наявність визначеної економічної цінності; 3) існування щодо житла права власності (державної, приватної, комунальної), а також можливість виникнення щодо нього інших речових прав; 4) винятковість функціонального призначення житла для експлуатації його в цілях постійного або тимчасового проживання фізичних осіб, що знаходить своє закріплення у відповідній технічній документації; 5) придатність житла для постійного або тимчасового проживання фізичних осіб, у тому числі для можливості задоволення їх фізіологічних, безпекових та інших базових потреб, що підтверджується відповідністю характеристик житла усім будівельним, архітектурно-планувальним, санітарним, гігієнічним, протипожежним та іншим нормативно закріпленим вимогам і стандартам.

Виходячи із зазначеного, є усі підстави для вироблення авторського підходу до визначення поняття житла, при чому, на наш погляд, право на наукове застосування має тільки те визначення житла, що містить вказівки на його кваліфікуючі ознаки, які б задовольняли потреби приватноправового регулювання у визначенні можливості віднесення

того чи іншого об'єкта до категорії житла, що, своєю чергою, сприятиме його довгостроковому науковому та практичному застосуванню. Саме тому під житлом як приватноправовою категорією пропонуємо розуміти реально існуючий об'єкт нерухомого майна у вигляді будівлі або окремого ізольованого приміщення в будівлі, що характеризується визначеною економічною цінністю та існуванням щодо нього права власності й інших речових прав, призначений та придатний для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, у тому числі для можливості задоволення їх фізіологічних, безпекових та інших базових потреб, що підтверджується відповідністю характеристик житла усім будівельним, архітектурно-планувальним, санітарним, гігієнічним, протипожежним та іншим нормативно закріпленим вимогам і стандартам. На нашу думку, зазначена дефініція сприятиме універсалізації розуміння сутності житла, зокрема, утвердженню його сприйняття як комплексної міжгалузевої категорії приватного права, що формується під впливом особливостей предметів як цивільного, так і житлового права.

Література:

1. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 5-те вид., стереотипне. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 976 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavu/72482-1-ponyattya-ta-oznaki-jitla-yak-obkta-prava-vlasnost.html> (дата звернення: 12.09.2023).
2. Скрипник В. Житло як особливий об'єкт цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 72.
3. Мічурін Є. О. Житлове право України / Мічурін Є. О., Сліпченко С. О., Соболев О. В. Харків : «Еспада», 2004. 318 с. URL: <https://studfile.net/preview/2398194/page:9/> (дата звернення: 12.09.2023).
4. Аврамова О. Є. Придатність та призначення житла. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 155.
5. Аврамова О. Поняття житла і його правове значення. *Підприємництво, господарство і право*. 2000. № 6. С. 39–40.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ДОГОВОРУ ТАЙМШЕРУ В США

Фатхутдінова І. В.

*аспірантка Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна*

Таймшер набув світової популярності ще в 90-х роках минулого століття і наразі залишається ефективним інструментом розвитку сфери туризму та інвестування. З огляду на це, важливим є аналіз розвитку даного інституту в США, що дозволяє з'ясувати певні закономірності і у світовому масштабі.

Більшість експертів сходяться у позиції, що концепція таймшеру виникла у Європі в 60-х роках минулого століття, а з 1970-х років таймшер почав активно розвиватися у США, спочатку у вигляді «кондомініумів». Вказаний підхід передбачав спільну власність у будинку по фіксованим часткам, що надавала право почергово кільком власникам займати квартиру щороку протягом певного часу (або через рік), періодично протягом того самого періоду часу.

Наприкінці 1970-х років компанія “Vacation Internationale” (м. Сіетл) створила перший курортний клуб в США та запровадила підхід, коли можна було придбати членство у клубі, яке надавало право користування і проживання у тому житлі, яке компанія орендувала чи мала на праві власності. Спочатку сфера діяльності “Vacation Internationale” була регіональною, обмежувалася північно-західними територіями узбережжя Тихого океану [1]. Згодом такий досвід перейняли і інші підприємницькі структури у сфері туристичного бізнесу в США.

Том Естман, досліджуючи таймшер на початку 1980-років зауважив, що виникнувши спочатку в Каліфорнії, Гаваях, Північній Кароліні, таймшер згодом поширився на курортах Міннесоти, Монтани та Південної Дакоти. Якщо станом на 1976 рік кількість власників таймшеру становила приблизно 40 000 осіб, то на початок 1980 року їх кількість зросла до понад 300 000, відповідно продаж таймшеру вже «оцінювався як багатомільярдний бізнес, а розвиток правового регулювання за ним не встигає» [2].

До початку 1980-х років договір таймшеру набув популярності та передбачав модель «неподільної власності». Значна частка житлових будинків, готелів та мотелів продавалися, але із умовою «неподільної

частки у праві спільної власності». Наприклад, якщо готель, який був заснований на договорі таймшеру, містив 50 номерів і фактичний відсоток використання 51 тиждень на номер, то продані частки становили 1/2550 неподіленої частки всієї будівлі (відомі як UDI) або міг рахуватися фактичний інтерес щодо використання частки у спільному об'єкті (1/51) [1].

Доволі поширене застосування договору таймшеру в 1980-х роках ХХ століття в США призвели до появи недобросовісних контрагентів, а враховуючи популярність такого інституту, збільшення інвесторів, необхідним стало встановлення контролю за оформленням таких договорів. У результаті з'явилися перші акти законодавства, які почали у різних штатах регулювати таймшер та його застосування. Наприклад, у Каліфорнії розподіл часток між власниками спочатку регулювався Законом про розділ землі, до якого було внесено розділ 11 000 після прийняття глави 601 Статуту 1980 року (набули чинності 1 січня 1981 року). Так, було встановлено, що розподіл часток здійснюється між п'ятьма і більше інвесторами, які (мають бути дотримані всі умови): 1) не є пов'язаними кровними чи шлюбними зв'язками; 2) неподілені частки придбаються і належать виключно таким особам, які нададуть належні докази Комісару з питань нерухомості, що вони обізнані та досвідчені інвестори, які розуміють природу та ступінь ризиків, пов'язаних із володінням цими частками (якщо інвесторів не більше десяти, вони надають Комісару з питань нерухомості підписану заяву про те, що він або вона повністю поінформовані щодо нерухомого майна який має бути придбаний, і його чи її частку в цій власності, включаючи ризики, пов'язані з володінням нерозділеними частками); 3) купує частку або частки за свій власний рахунок і без поточного наміру перепродати чи іншим чином розпорядитися часткою для вартість; 4) прямо відмовляється від захисту, наданого покупцеві [3].

Наступний штат, який врегулював на рівні законодавства розподіл часток у власності для таймшеру – Флорида, де було прийнято Закон про розподіл часток у сфері нерухомості (розділ 721 Статуту Флориди (FS), який набув чинності 1 липня 1981 року). Через два роки, 24 червня 1983 року він був суттєво змінений і розширений, зокрема були надані Відділу Флоридського продажу землі та кондомініумів (сучасна назва – Флоридський відділ кондомініумів, таймшерів і пересувних будинків) повноваження розробляти правила розподілу. Згодом у 1991 році до глави 721 було внесено поправки, які врегулювали таймшер, заснований на приватній власності щодо таких об'єктів як «плавучі будинки» та «будинки на колесах», і змінено назву на «Закон про план відпустки та таймшер (Закон про таймшер

Флориди)» [4]. У 1983 році аналогічний закон був прийнятий в штаті Невада, востаннє зміни були внесені у 2005 році [5].

Аналіз ринку таймшеру в США з 1980-х до 2000-х років показав відчутні структурні та капітальні зміни, – якщо на початку більшість інвесторів були незалежними підприємцями, то вже з кінця 1980-х початку 1990-років на ринок виходять світові мережеві готельні компанії, які усвідомили вигідність пропозиції продажу права розміщення 50 і більше клієнтам, у тому числі такі як Marriott, Hilton, Hyatt, Wyndham та Disney.

У цей час відбуваються і зміни у таймшері, з'являються нові його різновиди, що включають більше гнучкості, зокрема поряд із пропозицією «фіксованого періоду (тиждень чи більше)» з'являється «плаваючий період (тиждень чи більше)». Формуються корпорації, які дозволяють власнику відпочивати у різних місцях, а не розмішуватися щороку у тому самому готелі. Першими запропонували такі можливості компанії Resort Condominiums International (RCI) та Interval International (II).

Подальший розвиток таймшеру із 1990-х років ґрунтується на засадах консолідації бізнесу із ярко вираженим домінуванням великих готельних компаній, які пропонували гнучкі та лояльні пакети розміщення. Саме у цей період роль незалежних таймшер-девелоперів втрачається, натомість лідирують готельні компанії та консорціуми. У цей період також відбувається посилення захисту прав інвесторів, у тому числі з боку таких організацій як Галузева торгова асоціація, Американська асоціація розвитку курортів.

Нова тенденція у історичному розвитку таймшеру відчутна із кінця 1990-х років – зростання на ринку попиту на гнучкі продукти та стрімкий розвиток «клубного відпочинку». Компанії, чії пропозиції раніше належали до типу «таймшер, пов'язаний із правом часткової власності на нерухоме майно» прагнуть перейти на модель «таймшеру, пов'язаного із правом користуванням часткою у нерухомому майні» Все частішими стають пропозиції «неакціонерного членства в клубі з правом користування», в якому власником є асоціація, а в учасників тільки право користування нерухомим майном. Крім того, готельні компанії, що працюють у сфері таймшеру, також дали можливість членам своїх клубів «обмінювати» свої права на використання таймшеру (зазвичай виражаються як «бали») на свої фірмові програми лояльності, дозволяючи членам відпочивати в готелі, що працює в «системі бренду» [1].

Подальші суттєві зміни у законодавче регулювання таймшеру були внесені у різних штатах починаючи із 2000-х років. Серед них і Каліфорнія, де у 2004 році був прийнятий “Vacation Ownership and

Timeshare Act” (дослівно у перекладі «Закон про право власності на відпустку та таймшер»). Вказаний акт поширив дію на всі варіанти розміщення, у тому числі і на майнові права таймшеру без права власності на житло чи будівлю із ділянкою. Водночас ним не регулюються таймшер, коли інвесторів менше 10, або період використання три та менше років, або розмір інвестиції менше 3000 дол. США [6].

Таким чином, описані приклади показують, що історично першими були дві моделі таймшеру з позиції зв'язку із правомочностями власника та користувача – «таймшер, пов'язаний із правом часткової власності на нерухоме майно» та «таймшер, пов'язаний із правом користуванням часткою у нерухомому майні», згодом у США договір таймшеру передбачав більш гнучкі форми та варіанти розміщення.

Література:

1. Arthur O. Spaulding Jr., Karen D. Dennison, Robert S. Freedman. Timeshares: History, Project Structuring, and Types of Plans. *Probate & Property Magazine*. May 01, 2022. URL: https://www.americanbar.org/groups/real_property_trust_estate/publications/probate-property-magazine/2022/may-june/timeshares-history-project-structuring-and-types-plans/#:~:text=Timesharing%2C%20as%20a%20concept%2C%20was,or%20even%20by%20third%20parties (дата звернення: 20 вересня 2023 р.).

2. Tom Eastman. Time Share Ownership: A Primer. *North Dakota Law Review*. 1981. Vol. 57. No. 2, Article 1. P. 151 (151–162). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322510899.pdf> (дата звернення: 21 вересня 2023 р.).

3. California Subdivided Lands Act. URL: <https://andsirkirkin.com/subdivision-and-condominium-conversion/the-law-of-condominium-conversion/california-subdivided-lands-act-part-1/> (дата звернення: 22 вересня 2023 р.).

4. The 2023 Florida Statutes. Chapter 721 “Real and Personal Property Vacation and Timeshare Plans”. URL: http://www.leg.state.fl.us/Statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&URL=0700-0799/0721/Sections/0721.03.html (дата звернення: 23 вересня 2023 р.).

6. Nevada Revised Statutes – Chapter 119A – Time Shares. URL: <https://law.justia.com/codes/nevada/2005/NRS-119A.html> (дата звернення: 24 вересня 2023 р.).

7. Foreclosure on a Timeshare Property in California. URL: <https://www.realestatelawyers.com/resources/real-estate/foreclosure-help/foreclosure-a-timeshare-property-california> (дата звернення: 25 вересня 2023 р.).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ АВТОНОМІЇ ВОЛІ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Цимбалюк І. І.

*студент III курсу групи МВП-32 факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

В умовах воєнного стану, що спричинений повномасштабним військовим вторгненням країни агресора, Україна активно розвиває свої міжнародні договірні відносини. У воєнний період міжнародне право визначає правила, які регулюють договірні відносини з іноземними сторонами. Це включає міжнародні договори, конвенції та звичаєве міжнародне право, які встановлюють правила та процедури для вирішення спорів і забезпечують захист прав іноземних суб'єктів. Проте, законодавство підписання міжнародних договорів потребує певних змін, зокрема, і у царині міжнародного приватного права [1].

Важливим елементом договірних відносин навіть у воєнний період є принцип автономії волі. Незважаючи на воєнний стан, сторони можуть вільно укладати договори, які відповідають їхнім інтересам та потребам, зберігаючи принцип автономії волі. Проте, у воєнний період можуть виникати обставини, які ускладнюють виконання договорів. Механізми адаптації та модифікації договірних відносин у воєнний період включають у себе перегляд умов контрактів та розгляд спорів у спеціалізованих міжнародних судах для встановлення справедливості. Механізми вирішення спорів, які передбачені в договорі, можуть бути ускладнені або змінені у воєнний період через недоступність судової системи або інших факторів. Відповідно, може бути важко здійснювати судовий захист, і сторони повинні мати план вирішення спорів, який враховує ці обставини.

Договірні сторони повинні враховувати міжнародне право та конвенції, які можуть обмежувати дії у воєнний період і впливати на виконання договору. Зокрема, у жовтні 2022 року до Закону України «Про міжнародне приватне право» було внесено істотні зміни, зумовлені такими обставинами:

1. В умовах воєнного часу наша держава отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що значно поширює сферу її міжнародної співпраці.

2. У контексті нового міжнародного статусу наша держава набула значно більшого доступу до фінансової допомоги. Як наслідок, постійно збільшуватиметься потік іноземних інвестицій, що стимулює перегляд приведення законодавства нашої країни у відповідність до здобутків та вимог європейського Співтовариства [2].

Вище означені аспекти безпосередньо пов'язані із міжнародним приватним правом. Можливість збільшення іноземного інвестування та зацікавленість юридичних осіб у співпраці з резидентами України, дозволить переглянути в кількісному та якісному значенні договірні відносини з іноземним елементом. А саме такі відносини й підпадають під регулювання міжнародного приватного права.

Разом із тим, в процесі поступової інтеграції України до Євросоюзу неодмінно виникає необхідність вносити зміни до багатьох актів міжнародного приватного права, зокрема і на виконання міжнародних договорів, стосовно приватноправових відносин з іноземним елементом. Автономія волі дозволяє реалізувати сторонам договору своє право щодо вибору норм того чи іншого правопорядку [5].

Позитивним наслідком впливу вищезгаданих аспектів є новації внесені до Закону України «Про міжнародне право» щодо угод про вибір суду. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду» від 21.09.2022 № 2627-IX було доповнено Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV статтею 4-1, яка визначає, що учасники приватноправових відносин з іноземним елементом можуть укласти угоду про вибір суду, якою визначити підсудність судам певної держави або одному чи декільком конкретним судам певної держави справ у спорах, що виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з такими правовими відносинами [2]. Ця норма також встановлює форму відповідної угоди – письмову з вказівкою, що у випадку вибору суду України до такої форми застосовуються вимоги вітчизняного законодавства.

У вітчизняному законодавстві (ЗУ «Про міжнародне приватне право») закріплено принцип автономії волі, *lex voluntatis*, що дає змогу визначити зміст і умови договору на свій розсуд, в межах, встановлених правом [3]. Цей принцип застосовний і при виборі права, виходячи з того, якщо договір ускладнений іноземним елементом.

Із урахуванням вищенаведеного доходимо висновку, що автономія волі є однією з формул прикріплення колізійного принципу, що займають чільне місце в міжнародних договорах. Сторони договору правомірні у прийнятті рішення про вступ у договірні відносини, самостійні у виборі як контрагента за договором, умов, на яких будуватимуться ці відносини, норми права, якою вони регулюватимуться, так

і арбітражу чи суду, компетентного врегулювати можливі або вже виниклі суперечки у даних відносин [4].

Важливою особливістю договірних відносин в умовах воєнного стану є те, що, якщо до певної категорії справ встановлена виключна підсудність судам України, то така угода не може її змінювати, а наслідки недійсності правочину, частиною якої є така угода, не застосовується до самої угоди про вибір суду. Попри з тим, варто звернути увагу на різні правові системи держав, між якими виникають відносини за участю іноземного елемента, зважаючи на різницю змісту приватноправових законів держави суду та тієї держави, до якої належить іноземний елемент [5].

Існує також підхід, за якого принцип найбільш тісного зв'язку є субсидіарним колізійним приписом. За статтями 32, 43, 44 українського акту про міжнародне приватне право, вводиться основний колізійний припис в сфері договірного права – автономію волі, – і субсидіарний – принцип найбільш тісного зв'язку, який, якщо інше не впливає з умов, суті правочину або сукупності обставин, визначається як зв'язок з правом країни, у якій сторона, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту правочинів, має своє місце проживання або місцезнаходження; і далі законодавець визначає яка саме сторона здійснює виконання, що має вирішальне значення для змісту правочину.

У зв'язку із введенням воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина передбачені Конституцією України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Одним із таких обмежень є неможливість перетину кордону деяким категоріям громадян. Таке обмеження може вплинути на виконання та укладення міжнародних комерційних контрактів, за умови участі в них резидентів України чи у разі необхідності їх виконання на території України. Міжнародні звичаї комерції значно лояльніші до форм укладення контрактів, в тому числі і міжнародних. Стаття 2.1. Принципів міжнародних комерційних договорів (принципів УНІДРУА (UNIDROIT) регламентує, що договір може бути укладено шляхом акцепту оферти чи в результаті поведінки сторін, яка в достатній мірі свідчить про згоду.

Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) регулюють і застосування до правовідносин

сторін обставин непереборної сили. Так, зокрема, статтею 7.1.7. цих Принципів передбачено, що сторона звільняється від відповідальності за невиконання, якщо вона доведе, що невиконання сталось через перешкоди поза її контролем і від неї не можна було розумно очікувати врахування такої перешкоди при укладенні договору або уникнення чи подолання такої перешкоди чи її наслідків.

Узагальнюючи все вище наведене, доходимо висновку про те, що загалом, воєнний стан вносить певні особливості в договірні відносини, але принцип автономії волі залишається актуальним, а сторони повинні дотримуватися міжнародного права та враховувати специфіку воєнного часу при укладанні та виконанні договорів. Залежно від характеру відносин, що підлягають врегулюванню (цивільно-правові, господарсько-правові й ін.) та законодавства, яке буде застосовуватись, необхідно обирати підхід до вирішення питання про застосування тієї чи іншої колізійної норми, в тому числі і принципу автономії волі у договірних відносин. Це є чудовою можливістю ефективно врегулювати відносини за участю іноземного елемента у період воєнного стану.

Література:

1. Грамацький Е. М. Актуальні проблеми міжнародного приватного права у світлі гармонізаційних процесів у Європі. *Часопис Київського університету права*. 2010. С. 126–129.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду: Закон України від 21.09.2022 № 2627-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року. *ВВР України*. 2005. № 32. Ст. 422.

4. Іноземний бізнес в Україні зможе обирати суд, якому довіряє: портал *ЛІГА:ЗАКОН*. URL: https://biz.ligazakon.net/news/214113_nozemnij-bznes-v-ukran-zmozhe-obirati-sud-yakomudovrya (дата звернення: 15.09.2023).

5. Цимбалюк І. І. Автономія волі у договірних відносинах з іноземним елементом. *Історико-правовий часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 1 (20). С. 126–131.

ЯК ВПЛИВАЮТЬ ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ НА КРЕДИТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ?

Чудовська А. А.

студентка

*Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022, схваленого Законом України № 2102-ІХ, в Україні було оголошено воєнний стан на 30 днів, а потім цей термін було продовжено до 18 листопада 2023 року, застосовуючи його на всій території країни. Ця подія призвела до суттєвих змін у житті всіх українців. Не менш важливо відзначити, що представники малого та середнього бізнесу також відчули вплив цих подій, і багато з них, до цього часу, не відновилися від наслідків пандемії коронавірусу. Збройний конфлікт, який розпочався в Україні 24 лютого 2022 року, був офіційно визнаний Торгово-промисловою палатою України як форс-мажорна ситуація, що має важливий вплив на економіку та бізнес в країні.

Форс-мажор (або «форс-мажорні обставини») – це юридичний термін, який використовується для опису непередбачуваних подій або обставин, що лежать поза контролем сторін угоди і перешкоджають їх виконанню. Форс-мажорні обставини можуть бути природними, технічними, політичними або іншого характеру і спричиняють неможливість виконання угоди або її виконання зі значними труднощами.

У договорах форс-мажорні обставини можуть бути визначені як причина, що звільняє сторони від виконання своїх зобов'язань під час таких обставин. У такому випадку, сторони не несуть умов угод або її призупинення до завершення таких обставин.

28.02.2022 року Торгово-промислова палата України на підставі ст. 14, 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР, Статуту ТПП України, цим засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили): військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Враховуючи це, ТПП України підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів

господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [1].

Форс-мажорні обставини мають вплив на кредитні зобов'язання, але не звільняють боржника від обов'язку погашати кредит. Замість цього, форс-мажор може призвести до відтерміну обов'язку погашення кредиту до закінчення дії форс-мажору.

У березні 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України 2120-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». Згідно з цим законом, люди, які оформляли кредити в банках, отримали два привілеї:

- не отримувати штрафи за прострочені кредити;
- не побачити підвищення процентної ставки на суму позики.

Важливо, що незважаючи на скасування штрафів, пені і підвищення відсотка за використання кредиту, той відсоток, який встановлений за договором з банком, залишається. Це означає, що він все одно буде «капати», а борг – накопичуватися [2].

Ці правила діють під час воєнного стану і після закінчення на протязі 30 днів. Під час дії воєнного стану кредитор не буде нараховувати штрафів, пені, підвищувати відсоток за не сплату кредиту. Але після закінчення воєнного стану ці правила втрачають свою силу.

Якщо немає коштів, щоб погасити заборгованість у строки які зазначенні в договорі, потрібно звернутися до банку щоб провести реструктуризацію.

Верховна Рада прийняла закон підтримала № 9051 щодо запровадження обов'язкової реструктуризації споживчих кредитів для людей з територій, охоплених війною під час воєнного стану та 30 днів після нього.

За законопроекти № 9051 та 9052 в цілому проголосували 264 та 256 народних депутатів.

Так, законопроект № 9051 пропонує на період воєнного стану і протягом 30 днів після нього передбачити обов'язкову реструктуризацію споживчих кредитів для громадян, що перебувають на обліку як внутрішньо переміщені особи, постійно проживають або виїхали з території, на якій ведуться (велися) бойові дії, або ТОТ та не мати простроченої заборгованості станом на 23 лютого 2022 року [3].

Якщо реструктуризація буде успішною, споживач повинен буде погасити суму заборгованості, яка залишається від попереднього

кредиту після реструктуризації. Цю суму споживач повинен буде погашати щомісяця протягом 3 років після проведення реструктуризації, починаючи з 30-го дня після цього події. Якщо в оригінальному договорі про споживчий кредит передбачено довший строк повного погашення, то споживач буде погашати цю суму протягом такого довшого строку, як це передбачено в договорі.

У період воєнного стану та протягом 90 днів від дня його припинення кредитор не мають право вимагати повернення кредитних коштів від військовослужбовців. Відповідно до вимог п. 15 ст. 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, на весь час їх призову, а військовослужбовцям під час дії особливого періоду, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, які перебували або перебувають безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, – штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються, крім кредитних договорів щодо придбання майна, яке віднесено чи буде віднесено до об'єктів житлового фонду (житлового будинку, квартири, майбутнього об'єкта нерухомості, об'єкта незавершеного житлового будівництва, майнових прав на них), та/або автомобіля [4].

Військовослужбовці, які визначені в п. 15. ст. 14 цього Закону, які мають кредитні зобов'язання перед банками, мають право на певні законодавчо встановлені пільги, які включають:

1. Звільнення від сплати відсотків за користування кредитом.
2. Звільнення від сплати штрафів або пені за несвоєчасну сплату платежів по кредиту.

Отже, у разі виникнення форс-мажорних обставин вплив на кредитні зобов'язання полягає в тому, що ці обставини не звільняють боржника від обов'язку погашати кредит, але можуть призвести до тимчасового відтерміну цього обов'язку до закінчення дії форс-мажору. Під час воєнного стану в Україні боржники мають певні пільги, такі як звільнення від сплати штрафів за прострочені кредити та звільнення від підвищення процентної ставки на суму позики. Ці пільги лише відтермінують виплати до певного моменту, і коли форс-мажорні обставини закінчуються, боржник повинен буде продовжити погашення кредиту. Якщо немає можливості погасити заборгованість у встановлені строки, можна

звернутися до банку для проведення реструктуризації кредиту. Форс-мажорні обставини можуть впливати на кредитні зобов'язання, але не звільняють боржника від відповідальності за їхнє погашення, а надають тимчасові пільги або відтермінування.

Література:

1. Торгово-промислова палата України. URL: <https://uccr.org.ua/> (дата звернення 23.09.2023 р.)

2. Як списати кредит під час війни і чи можна не платити взагалі: докладна інструкція. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/mozhno-li-ne-pogashat-kredit-vo-vremya-voynu-zapomnite-etu-informaciyu-12178779.html> (дата звернення 23.09.2023 р.)

3. Економічна правда. Рада ухвалила закон про реструктуризацію споживчих кредитів для ВПО під час воєнного стану. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/11/701037/> (дата звернення 23.09.2023 р.)

4. Закон України «Про соціальний і правовий захист військово-службовців та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 23.09.2023р.).

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ПРО ФОРС-МАЖОР В ДОГОВОРАХ КОНТРАГЕНТІВ, УКЛАДЕНИХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Шевченко А. О.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна*

Миколаєць В. А.

*доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна*

Договірна відповідальність сторін практично завжди охоплює собою не лише формальну складову та правовий інститут зобов'язального права, але й становить особливу актуальність в рамках стрімкого розвитку підприємництва в сучасному світі. Разом з тим, враховуючи кількість щоденно зростаючих ризиків для ведення

підприємницької діяльності, зокрема викликаних обставинами непереборної сили, що зумовлено повномасштабним вторгненням країни-сусіда, що в свою чергу завдає суттєвих майнових ушкоджень для вітчизняних підприємців, набуває актуальності питання щодо застереження про форс-мажорні обставини в договорах контрагентів, укладених під час воєнного стану в Україні [1, с. 167].

Перш за все, зважаючи на те, що правовий механізм застереження спрямовано на вирішення кола проблем, що виникають внаслідок утруднення чи неможливості виконання договірних зобов'язань, доцільно надати тлумачення поняттю «форс-мажорних обставин». Згідно ч. 2, статті 141, Закону України «Про торгово-промислові палати» № 671/97-ВР від 02.12.1997 року під форс-мажорними обставинами законодавець передбачає надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору [2]. Зважаючи на те, що такий перелік не є вичерпним, доречно розмежовувати їх з «комерційними ризиками» та «істотною зміною обставин».

Комерційний ризик – це ризик, що виникає внаслідок будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, а також їх реалізацією, товарно-грошовими і фінансовими операціями, здійсненням різноманітних проєктів. Він є невід'ємним і обов'язковим складовим елементом підприємницької діяльності та може супроводжувати будь-який із етапів товарно-грошових чи торгово-обмінних операцій: зниження обсягів реалізації внаслідок падіння попиту на товар, що виробляється або реалізується, витіснення його конкуруючими товарами; підвищення закупівельної ціни товару в процесі здійснення підприємницького проєкту; втрати товару; втрати якості товару при транспортуванні тощо. Однак такі прояви процесу здійснення підприємницької діяльності, що є за своєю суттю ризиковою, є переважно передбачуваною обставиною. Більше того, в умовах війни в Україні створюється нова бізнес-реальність, в якій деякі непередбачувані раніше ризики стають щоденними і передбачуваними комерційними реаліями.

Істотна зміна обставин є оціночною категорією та на відміну від форс-мажору робить виконання договору для однієї із сторін обтяжливим, більш ускладненим, чим суттєво змінює рівновагу договірних стосунків, призводячи до неможливості виконання зобов'язання. Тобто, «...неможливість виконання зобов'язань в принципі, незалежно від зусиль та матеріальних витрат, які сторона понесла чи могла понести» [3] – форс-мажор співставляється зі зміною рівноваги договірних стосунків, обтяжливим та утрудненим виконанням зобов'язання.

Підтвердження настання форс-мажорної обставини, зокрема на території України є Сертифікат Торгово-промислової палати України (ТПП України) на підставі ст.ст. 14, 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР, Статуту ТПП України, яким засвідчені форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), зокрема, військову агресію російської федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану з 24 лютого 2022 року відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [4]. З метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП і підготовки пакету документів у період дії введеного воєнного стану, на сайті ТПП України розміщено 28.02.2022 року загальний офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що надасть можливість за необхідністю роздруковувати відповідне підтвердження всім, кого це стосується [5].

Важливим елементом успішного здійснення підприємницької діяльності є здійснення належної перевірки контрагента до моменту укладення з ним договору. Однак, навіть у випадках якісної перевірки та підготовки до взаємних прав і обов'язків, а також враховуючи максимальну застережливість від настання форс-мажорних обставин та отримання гарантій від контрагента, не завжди вдається запобігти непередбачуваних випадків.

Застосування правового механізму застережень про настання форс-мажорних обставин є необхідною умовою не лише при роботі з вітчизняним контрагентом, але й за участі іноземних представників. Таким чином, з метою забезпечення перш за все себе як учасника договору та можливості звільнення від відповідальності, а також захисту від невиконання умов договору, доцільно навести деякі види застережень, що могли б бути застосовані як практичний інструмент протидії ризикам. Передусім, варто зазначити відповідне положення в договорі щодо дій сторін в разі настання форс-мажорної обставини. Зокрема, користуючись принципом свободи договору, що передбачено ст.ст. 6, 627, Цивільного Кодексу України [6], як засіб застереження від настання можливих непередбачуваних обставин, кожна з сторін має право на власний розсуд обрати такий спосіб застереження з подальшою ратифікацією для обох сторін. На нашу думку, даний принцип слугує невід'ємним елементом в політиці розробки ризиків ведення підприємницької діяльності з іншими контрагентами.

Наявність необхідних застережень передусім зумовлено предметом договору та можливими ризиками, що значно зужує перелік таких

застережень. Передумовою ефективного застосування застережень про форс-мажор є чітке та правильне їх формулювання в договорах, проте таке формулювання повинне виключати перешкоду для нормального функціонування цих відносин. Одним із важливих застережень є детальний опис обставин форс-мажору, зокрема при описі війни враховувати гібридні форми агресії; передбачити, що збройна агресія є форс-мажором, якщо такі дії матеріально чи у інший спосіб прямо впливають на виконання зобов'язань на територіях, інших, ніж території, на яких ведуться бойові дії. Також, в рамках стрімкого процесу цифровізації суспільства, одним з актуальних видів застережень є IT-захист, оскільки більшість ризиків договору з контрагентом зумовлено несанкціонованим інформаційним втручанням третьої сторони договору з метою отримання вигоди. Також, серед застережень доречно визначити/конкретизувати механізм сповіщення контрагента у випадку настання такої обставини з метою своєчасного вжиття необхідних заходів; процедури відстрочки виконання, припинення зобов'язань та визначення компенсацій.

Резюмуючи все вищевикладене, слід зазначити, що механізми правового регулювання договірної відповідальності завжди мають динамічний розвиток та адаптацію під сучасні виклики. Через непередбачуваний характер форс-мажорних обставин передбачення всіх можливих наслідків невиконання зобов'язання має включати інтелектуальну та технологічну складову з метою забезпечення виконання договору або ж настання відповідальності контрагента за договором. Дослідження правового інструменту застереження про форс-мажорні обставини в договорах з контрагентами є актуальним не лише в умовах воєнного стану, але і в період мирного часу всередині держави задля забезпечення належного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності та економіки в цілому.

Література:

1. Стефанчук М. Особливості договірної відповідальності в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства: Цивільне право і цивільний процес. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Господарське право. Господарсько-процесуальне право.* 2023. № 1. С. 166–172.

2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України № 671/97-ВР від 02.12.1997 року. *Відомості Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80/conv#n103> (дата звернення: 03.10.2023).

3. Постанова Касаційного господарського суду у справі № 912/3323/20 від 21.07.2021 року. *Офіційний портал юридичного*

видання «Ліга 360». URL: <http://surl.li/lulvd> (дата звернення: 03.10.2023).

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року. *Офіційний портал Президента України*. URL: president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 03.10.2023).

5. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Офіційний портал Торгово-промислової палати України. URL: <https://uccci.org.ua/press-center/uccci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022> (дата звернення: 03.10.2023).

6. Цивільний Кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

ПОНЯТТЯ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ

Яценко О. Л.

*викладач Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Миколаїв, Україна*

24 лютого 2022 року Указом Президента України з 5 години 30 хвилин введено воєнний стан. Говорячи про договірні відносини в умовах активних бойових дій, руйнування шляхів сполучення, пошкодження виробничих приміщень, тимчасової окупації частини території України, слід зауважити про реальні проблеми забезпечення належного виконання зобов'язань за укладеними договорами. Відтак, виникає питання про відповідальність таких боржників.

Розуміння того, що виконанню договірних зобов'язань можуть перешкоджати обставини, що не залежать від волі боржника і не можуть бути ним усунуті, а відповідно і не можна покласти на нього провину за неналежне виконання умов контракту через такі обставини, сформувався ще до нашої ери. У Стародавньому Римі існували терміни “vis maior”, “casus fortuitous”, “damnum fatale”. Римські юристи під непереборною силою розуміли невідворотний випадок, якому

неможливо протистояти – *casus cui resisti non potest* (землетрус, зсув, обвал, корабельна аварія, напад ворога) [1, с. 638].

У сучасній цивілістиці дослідженням питання форс-мажорних обставин як підстави звільнення за порушення договірних відносин присвячено наукові праці таких вчених та практиків як Л. Баранова, А. Баришніков, Д. Бікулов, О. Братель, І. Бурлака, О. Дмитрієва, О. Захарова, К. Кацюба, Ю. Кривенко, О. Мельник, Є. В. Примак, Харитонов, О. Хлонь, О. Церковна та інші. Проте, виклики сьогодення вимагають переоцінки практики застосування цього поняття саме в умовах воєнного стану.

Форс-мажорні обставини – це одна з підстав виключення вини боржника у договірному зобов'язанні, яка є невід'ємною договірною конструкцією. Головною ознакою таких обставин є те, що вони перешкоджають належному виконання умов договору та не залежать від волі боржника, тобто є об'єктивними і неподоланими, непереборними. Перелік таких обставин законодавчо визначено в ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні». Серед таких обставин, перелік яких не є виключним, вказано, зокрема загроза війни, збройний конфлікт, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна [2].

За загальним правилом, закріпленим у ст. 617 ЦК України [3], якщо особа доведе, що порушення зобов'язання сталося через випадок або непереборну силу, то вона звільняється від відповідальності через порушення цього зобов'язання. Торговельно-промислова палата України (далі – ТПП України) листом від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0-7.1 засвідчила, що військова агресія Російської Федерації проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили) [4]. Таке рішення цілком відповідає змісту ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні».

Протягом дії воєнного стану збільшилась кількість скарг споживачів до Держпродспоживслужби про порушення строків обміну товару, гарантійного обслуговування та щодо інших прав споживачів. При цьому, підприємці найчастіше пояснюють порушення своїх зобов'язань саме наявністю форс-мажорних обставин, засвідчених вищезгаданим листом ТПП України. Держпродспоживслужба звернулася до ТПП України за роз'ясненням щодо дотримання прав споживачів у період воєнного стану та прийшла до висновку, що факт існування обставини непереборної сили автоматично не звільняє боржника від відповідальності за невиконання передбачених договором чи нормативно-правовим актом обов'язків. Тягар доказування наявності форс-мажорних обставин лежить на заявнику. Окремо наголошується, що засвідчення належним чином форс-мажорних обставин (обставин

непереборної сили) хоча і може призводити до порушення прав споживача щодо дотримання передбачених законом та договором термінів, вимог, гарантійного обслуговування, обміну чи повернення коштів за товар, проте не звільняє суб'єкта господарювання від обов'язку взагалі виконувати зобов'язання, встановлені законодавством [5].

З аналізу судової практики також вбачається, що оголошення воєнного стану не є абсолютною універсальною підставою для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань для всіх без винятку договорів. Наприклад, у справі № 924/183/22 Господарським судом Хмельницької області відхилено доводи відповідача про наявність форс-мажорних обставин, підтверджених листом ТПП України від 28.02.2022, оскільки борг виник ще у вересні 2021 року, а також судом застосовано положення ст. 617 ЦК України про те, що не вважається випадком невиконання обов'язків боржником у разі відсутності необхідних коштів [6].

Показовою є постанова Верховного суду від 23 серпня 2023 по справі № 910/6234/22. Позивач просить суд стягнути з відповідача заборгованість за договором про постачання природного газу, а також пеню та інфляційні втрати за період з 21 лютого по 18 липня 2022 року. Судом першої інстанції позов задоволено в частині стягнення боргу та пені лише за період з 21 по 24 лютого 2022 року у зв'язку з існуванням форс-мажорних обставин починаючи з 24 лютого 2022 року. Судом апеляційної інстанції дане рішення залишено без змін, тобто позивачу було відмовлено в стягненні боргу за період з 24.02.2022 по 18.07.2022, в тому числі на підставі вищевказаного листа ТПП України про визнання військової агресії російської федерації проти України форс-мажорною обставиною. Розглядаючи питання «чи може введення воєнного стану безумовно свідчити про наявність форс-мажорних обставин у сторін правочину» Верховний суд вказав на те, що невідворотними є ті обставини, які взагалі унеможливають виконання зобов'язання незалежно від зроблених зусиль та матеріальних затрат, а не ті, що є економічно невігідними чи викликають труднощі. А лист ТПП від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 не є безумовною підставою настання форс-мажорних обставин для всіх без виключення суб'єктів. Кожен суб'єкт повинен доводити наявність в нього форс-мажорних обставин за окремо визначеним договором [7]. Така позиція також викладена у постанові Верховного суду від 07.06.2023 по справі № 906/540/22 [8].

Отже, робимо висновок, що сам по собі воєнний стан та факт збройної агресії проти України не є безумовною абсолютною підставою для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань. Потрібен причинний зв'язок між обставиною непереборної сили та неможливістю своєчасного виконання умов договору.

Більше того, форс-мажорні обставини – це підстава для звільнення лише від відповідальності за неналежне виконання умов договору, а не привід повністю ігнорувати укладений договір. Та сторона договору, яка не виконує його, повинна довести, що конкретні обставини, які підпадають під визначення форс-мажорних, дійсно мали місце саме в цьому випадку.

Література:

1. Кривенко Ю. В. Непереборна сила – історія та сучасність. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)/за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2 . С. 638–640. URL: <https://hdl.handle.net/11300/20116> (дата звернення 03.10.2023).

2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.10.2023).

3. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.10.2023).

4. Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).

5. Форс-мажорні обставини не звільняють суб'єктів господарювання від виконання зобов'язань, згідно з чинним законодавством. Офіційний сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Публікація від 10 квітня 2023 року. URL: <https://dpss.gov.ua/news/fors-mazhorni-obstavyny-ne-zvilniaiut-subiektiv-hospodariuvannia-vid-vykonannia-zoboviazan-zghidno-z-chynnym-zakonodavstvom> (дата звернення: 03.10.2023).

6. Рішення Господарського суду Хмельницької області від 13.05.2022 по справі № 924/183/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104300669> (дата звернення: 03.10.2023).

7. Постанова Верховного суду від 23 серпня 2023 року по справі № 910/6234/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113269474> (дата звернення: 03.10.2023).

8. Постанова Верховного суду від 07.06.2023 по справі № 906/540/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972413> (дата звернення: 03.10.2023).

НОТАТКИ

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Збірник матеріалів науково-практичного семінару
для молодих вчених, аспірантів та студентів*

м. Київ, 05 жовтня 2023 року

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр,
прізвищ тощо несуть автори.*

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 01.11.2023 р. Формат 60 × 84 / 16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 8,14. Наклад 100. Замовлення № 076/1123.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.